

TIDSSKRIFTET ANTROPOLOGI NR. 76

GENRE

INDHOLD

Inger Sjørlev, Lotte Buch Segal, Jørgen Skrubbeltrang, Mette My Madsen og Perle Møhl GENRENS ELASTISKE SPÆNDVIDDE Indledende betragtninger	3
Jon Dag Rasmussen og Naja Dahlstrup Mogensen (I OG OM) FLETVÆRK Nogle foreløbige viklinger	13
Anders Blok, Trine Bøgkjær, Thomas Aarup Due, Ester Fritsch, Cecilie Jessen Hansen, Marianne Viftrup Hedegaard, Louise Nymann Jensen, Mette Marie Stahl Pedersen og Cecilie Rubow UTOPIA Kort, kollektivt feltarbejde i stor skala	37
Perle Møhl MULTIGRAFIEN OG DET MULTIGRAFISKE PROJEKT Skitsering af en digital genre og dens potentialer	55
Mette Lind Kusk etnoGRAFISKE feltnoter	77
Stine Ilum DYB DELTAGELSE I OVERFLADISKE RELATIONER Om studier af byrum	89
Christian Vium INTERVENTIONISTISKE SKABELONER Fotografisk iscenesættelse som dialogisk metode i antropologien	109
POSITION: Inger Sjørlev: Genren som håndværk	129
ANMELDELSER	
Lotte Buch Segal: <i>No Place for Grief. Martyrs, Prisoners, and Mourning in Contemporary Palestine</i> Anmeldes af Birgitte Rahbek	137
Susanne Bregnbæk: <i>Fragile Elite. The Dilemmas of China's Top University Students</i> Anmeldes af Karen Valentin	141

Dil Bach: <i>Overskudsfamilier. Om opdragelse, identitet og klasse blandt velstående familier i Nordsjælland</i>	141
Anmeldes af Karina Märcher Dalgas og Paloma Gonzales	
Inger Sjørlev: <i>Sandhed og genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse</i>	144
Anmeldes af Lotte Buch Segal	
Margaret Willson: <i>Seawomen of Iceland. Survival on the Edge</i>	148
Anmeldes af Janne Flora	
REDAKTIONEN HAR MODTAGET	151
FORFATTERLISTE	153
DANSKE RESUMEER	155
ENGLISH SUMMARIES	159
GAMLE OG KOMMENDE NUMRE	163

GENRENS ELASTISKE SPÆNDVIDDE

Indledende betragtninger

INGER SJØRSLEV, LOTTE BUCH SEGAL, JØRGEN
SKRUBBELTRANG, METTE MY MADSEN OG PERLE MØHL

Hvad kan en genre? Hvad sker der, når man vælger genre? Genre betyder stilart, men en genre er også en særlig kategori, især inden for kunsten. Genren kan være musik, billedkunst, teater eller poesi. Genren bestemmer tonen og sætter rammerne for kommunikation. Genren er med andre ord den klangbund, vi taler fra og til inden for et givet fagligt fællesskab. Som antropologer tilhører vi det genrefællesskab, antropologien er, om end vi kan spørge: Tilhører vi en eller anden kunstart, eller tilhører vi videnskaben? Og hvis videnskab, hvilken genre så inden for videnskaben? Forudsat altså, at man accepterer, at også videnskab kan betragtes som en genre (Sjørlev 2015). Hvor langt kan man spænde genreelastikken og stadig have et argument? For skal man ikke have det, når man arbejder inden for – nå ja, faggenren? Eller omvendt, hvis vi ønsker at fastholde kernen i den fagdisciplin, vi hævder at tilhøre, hvor langt kan vi så udvide grænserne? Hvor langt kan vi spænde genreelastikken?

Genre er også form. Inden for den antropologiske faggenre er der vide rammer. Men kan de strækkes i det uendelige? I dette temanummer strækkes de langt. Går man videre ind i nummeret, finder man tegninger, fotografier, dialoger, flettede fortællinger og – ja, ord. Tekst. Ordene udgør stadig den bærende søjle i det, vi foretager os som antropologer. Vi arbejder i tale og tekst, og når vi kommunikerer, er det som regel i skrift. Det kommer vi ikke uden om, og skal vi også det? Vi lader spørgsmålet stå åbent, mens vi inviterer indenfor i genreværkstedet.

I 1958 skrev den engelske antropolog Raymond Firth et lille essay under overskriften *Social Anthropology as Science and as Art*. Socialantropologi er en videnskab, i den forstand at den arbejder med abstraktioner, klassifikationer, sammenligninger og hypoteseformuleringer baseret på særlige undersøgelsesteknikker, siger Firth. Men når man interesserer sig for symboler og religion og andre humanistiske sider af sit undersøgelsesfelt, og når man skriver om sin egen person i begrundelsen for sine valg, nærmer det sig kunst, fortsætter han. I Firths per-

spektiv falder præferencen tydeligt ud til videnskabens side. Andre har brugt antropologien mere som kunstart, for eksempel Ruth Benedict, som få husker i dag, men som blev verdensberømt med sin bog *Kulturmønstre* fra 1934, en bog, der blev oversat til mere end 20 sprog og introducerede en genre, der kan karakteriseres som den frie essayistiske og kunstneriske tænkning på grundlag af klassiske etnografiske studier. Adskillige andre har i tidens løb reflekteret over antropologien som en mere eller mindre kunstnerisk genre og diskuteret antropologiens videnskabelighed. Eller mangel på samme til fordel for den kreative fremmanning af andre mulige verdener. Clifford Geertz skrev med vanlig polemik i sine essayistiske memoirer, at alle humanistiske videnskaber er promiskuøse, ustadige og dårligt definerede, og at antropologien er den værste; den ligefrem misbruger sine privilegier i den retning (Geertz 2000:107). Som et eksempel brugte han i en artikel i *The New York Review of Books* Pierre Clastres monografi om guyakiindianerne i Paraguay, oversat af forfatteren Paul Auster, der elskede bogen. Monografien rummer fotografiske portrætter, tegninger af ting og ind imellem små lyriske passager i stilen fra Claude Lévi-Strauss' *Triste Tropique* (Geertz 1998). I øvrigt en anden genrebrydende klassiker, som ikke holder sig på videnskabelighedens smalle sti.

Er der overhovedet nogen antropologi, der gør det? Er skriftlige arbejder inden for antropologien ikke næsten altid mere eller mindre eksperimenterende i fremstillingen af deres stof, i deres redegørelser for grænserne for dit og dat, i udvælgelsen af materiale, i det personlige, i positioneringen, som det nu hedder, i stilen, formen, engagementet? Eller er det omvendt sådan, at det er utroligt, hvor kedelige etnografiske monografier er i betragtning af alt det spændende, antropologer har oplevet, som en kritisk røst inden for den antropologiske branche skal have hævdet? Også det spørgsmål lader vi stå åbent.

Vi vil dog tillade os, allerede inden læseren har taget fat på indholdet af dette nummer, at give udtryk for den opfattelse, at man har en forpligtelse til at være loyal over for virkeligheden og de opfattelser af verden, man møder, ligesom man har en forpligtelse til at forfølge sandheden på en måde, der er i overensstemmelse med den videnstradition, man arbejder inden for, hvis man vil kalde sig antropolog. Når det store ord Sandhed er sagt, skal det dog straks tilføjes, at det ligger i videnskabens sandhedsopfattelse, at sandheder altid er foreløbige, aldrig absolutte.

I 1980'erne blev overvejelserne over genre en klar trend, selv om man ikke talte og skrev om det som genre, men samlede det under betegnelsen tekst- eller repræsentationsdebatten. I den banebrydende antologi *Writing Culture* (Clifford & Marcus 1986) blev overvejelserne og eksperimenterne foldet ud – i tekst. Geertz skrev et par år efter bogen *Works and Lives* (1988), som behandlede nog-

le af klassikerne – Malinowski, Lévi-Strauss, Evans-Pritchard, Benedict – ud fra deres litterære stil – eller genre – med et sideblik til, hvordan disse forfattere gennem stilen skabte legitimitet i deres (videnskabelige?) gøren krav på at fremstille et stykke af virkeligheden.

Repræsentationsdebatten var ikke bare et fornyet greb om grundlæggende filosofiske og epistemologiske spørgsmål, der går tilbage til antikken, nemlig spørgsmål om, hvordan vi kan kende virkeligheden derude, hvordan vi ved det, vi ved. Det drejede sig i høj grad også om at eksperimentere med den etnografiske genre. Den amerikanske litterat James Clifford satte det hele ind i en stærkt litterært inspireret analytisk ramme med sit refleksive og kongeniale blik på hele branchen, altså den antropologiske faggrænses branche (Clifford 1988). Amerikanerne førte an her, mens den britiske antropologi fortsatte forholdsvis uanfægtet i sine udforskninger – ikke af sig selv og sin genre, men af verden derude. Lige indtil den vendte sig mod en hel masse af det andet. Mod tekstfokuseringen, repræsentationsdominansen, sproget, tegnenes tyranni. Denne tekstfokusering var også blevet understøttet op igennem 1980'erne og 90'erne af hele den franske poststrukturalistiske filosofi med dens store interesse for semiotik. Tænkere som Baudrillard, Lyotard og Derrida havde fulgt den postmoderne verdens leg med tegn i en postsaussursk dans med alt det, der kan gøres med sprog og siges om tegnenes sociale liv. At man nu i begyndelsen af det 21. århundrede vendte sig til den værende verden, den verden, der ikke bare er repræsenteret af sproget, men skabt af det og dermed den verden, der *er* – ontologisk, det er der måske ikke noget overraskende i. Måske var det delvis en konsekvens af, at det var blevet for meget med al den (franske) skriftlighed og (amerikanske) essayistiske repræsentationsdyrkelse. Tilbage til de etnografiske rødder, til den radikalt loyale overtagelse af fremmede verdener med deres virkeligheder af ånder, shamaner og dyrs væren i verden. I hvert fald vendte man sig med forskellige filosofiske og teoretiske inspirationskilder til ontologien og skabte med det begreb en fornyet interesse for det radikalt anderledes i andre verdener, ligesom man i det, der kom til at hedde den ontologiske vending, efterlyste mere præcise begreber til at beskrive de etnografiske virkeligheder, hvor man end møder dem; begreber, der tager indfødte begrebsverdener alvorligt som værende verdener. Man kan ikke gå ud fra, at andre verdener kan reduceres til noget allerede kendt, og man kan ikke se begreber kun som udtryk; begreber om verden og verdens beskaffenhed hænger uløseligt sammen. Den ontologiske vending blev introduceret og diskuteret i *Tidsskriftet Antropologis* nummer Verden(er) fra 2013, hvor man finder referencer til flere af de forfattere, der har tegnet denne vending.

Antropologiens bevægelser gennem tiden er en lang historie, som umuligt kan fortælles her. Vi antyder nogle af bevægelserne i korte strøg for at minde om, at

det ikke er noget nyt, når man går i gang med at diskutere genre. Antropologien synes som genre altid at have haft stærke forbindelser – eller måske skulle man hellere sige stærkt gennemtrængelige grænser – til andre genrer. Til kunst, filosofi, performanceformer, billeder, film og kropslige udtryk.

Genreeksperimenter og bestræbelser på at strække den mere konventionelle videnskabelige etnografiske genre i forskellige retninger er heller ikke nyt eller ukendt land for danske antropologer. Vi nævner nogle eksempler, vel vidende at der er andre og flere, der kunne komme med på listen. Perle Møhl skrev i 1995 om at være i felten med kameraet, og ikke mindst filmede hun sin etnografi. Mette Bovin var en af de første rigtige etnografer, der bredte sin viden ud via film, og når vi siger „rigtige“ etnografer, er det for at trække et skel til de endnu tidligere populære opdagelsesrejsende, som populariserede den verden, man engang kaldte den primitive (Sjørsløv 2016). Udstillingsmediet var et meget brugt medie til formidling af etnografien fra 1970'erne og frem, blandt andet i Nationalmuseets store udstillinger i Brede nord for København, men også på Moesgård i Århus. Nogle udstillinger blev til i samarbejde med kunstnere, andre blev skabt af kunstnerne selv på grundlag af etnografiske ting og viden (Flindt et al. 1984). En fortælling i ting er også en genre, ovenikøbet en genre, der går tilbage til antropologiens fødsel eller næsten, nemlig da Franz Boas omkring år 1900 forsøgte at gengive sine etnografiske resultater fra nordvestkystindianerne i kropslig og tingslig form, men til sidst måtte opgive at få det til at blive, som han ville have det – i den genre (Jacknis 1985).

For at springe hurtigt frem til nutiden har Anne Line Dalsgård indbygget en novelle i en mere konventionelt designet artikel (Dalsgård 2014) og argumenteret for sit genrebrud ved på fænomenologisk grund at skrive sig frem til grænserne for, hvad der kan erhverves af etnografisk viden ad mere traditionelt accepterede veje. Antropologer som Thomas Hylland Eriksen og Jonathan Schwartz har skrevet ikke bare *om* skønlitteraturen og dens betydning for etnografisk viden, men også selv skrevet i den skønlitterære genre (Eriksen) og i den poetiske (Schwartz). I et perspektiv inspireret af den franske filosof Deleuze er der ikke bare blevet skrevet om, men også eksperimenteret med montagen (Suhr & Willerslev 2013). Der har været eksperimenteret med den etnografiske monografi i litterære former, som kunne formidles til et bredere publikum end det, man finder inden for faggrænserne (Sjørsløv 1995; Mogensen under udgivelse). *Tidsskriftet Antropologi* har i sig selv haft en vis tradition for at strække grænserne for det konventionelt acceptable inden for faggenren ved for eksempel at tillade enquirer, essayistiske artikelformer og debatterende indlæg i former, der ikke nødvendigvis har overholdt reglerne om en stram argumentatorisk stil med behørig henvisninger til hele den relevante faglitteratur inden for det relevante emne. Traditionen følges

op i dette nummer, blandt andet i form af en position, der diskuterer og eksemplificerer genren som håndværk.

Alt dette fremfører vi ikke, fordi vi vil gøre det, der foregår i dette temanummer, til en gammel historie. Vi gør det for at minde om, at der er en tradition bag det, man finder på de følgende sider, og at det er en interessant tradition, som det er værd at kende. Ikke for at påstå, at der ikke er noget nyt under solen. Selvfølgelig er der det. Der sker altid noget nyt, når gamle spørgsmål gentænkes. Det er det nye, vi gerne vil præsentere i dette nummer.

Tanken har også været at gå et skridt videre. Den tekstlige fremstillingsform er kun en af mange, og der er stor inspiration at hente i vor tids adgang til en bred vifte af andre medier såsom billeder, kommunikationsformer, der ikke skal gennem en trykpresse, og teknologiske genveje til andre udtryksformer, alt sammen kombineret med et publikum, der er vant til lidt af hvert, hvad udtryksformer angår. Det hele kan inspirere til nye genrer, ligesom fantasien og kreativiteten kan inspirere til genbrug af gamle genrer i nye sammenhænge.

Nok så vigtigt er det, at genre ikke bare gælder fremstillinger, men også arbejdsmetoder. Flere af bidragene i dette nummer viser og diskuterer genre som andet og mere end fremstillingsgenre.

Tanken er at benytte lejligheden til at stille vores læsere spørgsmålet: Hvor langt kan man strække genren og stadig hævde, at man taler sammen inden for en eller anden form for fagfællesskab, en genrekategori kaldet antropologien? Kan man danse en etnografisk fortælling? Odinteatret omsatte engang en historie, der var fortalt af en etnograf (Hastrup 2012). Hvilken genre var det? Måske behøver man ikke altid at kunne definere og afgrænse genren. Men har man ikke brug for at kunne skelne mellem forskellige udtryksformers potentialer?

Dette nummer rejser sådanne spørgsmål. Temaet blev valgt til det såkaldte megaseminar, der fandt sted på Sandbjerg i 2015. Nogle af indlæggene i dette nummer blev først givet som mundtlige præsentationer på dette seminar, som spændte vidt. Man ønskede både at diskutere de mange retninger, den moderne antropologi rækker ud i, herunder antropologiens virkninger i verden, dens opdeling i subdiscipliner og de gentagne advarsler om hele den antropologiske disciplins snarlige død. Mest dyrkede man dog antropologiens legende former – mens den endnu er i live.¹

En alvorlig leg. Det var, hvad deltagerne i seminaret involverede sig i. En legende tilgang til faget fra mange forskellige vinkler. Det var det, der inspirerede til at indkalde bidrag til et temanummer under samme overskrift: Genre. Spørgsmålene lød: Hvilke nye genrer er på vej frem i etnografisk praksis, metode og repræsentation? Hvordan påvirker nye etnografiske fremstillingsmåder det antropologiske fagfelt? Og hvilke nye genrer mangler vi stadig at bringe ind

i antropologien? Målet for dette temanummer er at fortsætte den alvorlige leg med praksis og fremstilling. Nummeret sigter således mod at være en platform for forsøg med og refleksioner over nye etnografiske metoder og eksperimenterende former for fremstilling.

Genrebrud er inspirerende og somme tider konstruktivt provokerende. Det er dette temanummers redaktion overbevist om, og det er ikke mindst det, der har båret engagementet i det følgende, som tegner et overordentlig mangfoldigt billede. Der er flettede dialoger, der er genfundne og nyskabte fotografier, der er en tegnet fortælling, der er fortællinger uden konklusion, der er metodeforslag og refleksioner over velkendte metodegenrer og deres mulige udvidelse. Der er multigrafier og argumenter for, at repræsentationer kan transfigurere virkeligheden. Vi hilser det alt sammen velkommen, men spørger alligevel, igen åbent: Hvor langt kan man spænde genreelastikken og stadig have et argument? Hvad skal der til for at udvide grænserne og stadig fastholde kernen i den fagdisciplin, vi hævder at tilhøre? Hvornår bør artikler slet ikke trykkes i et antropologisk fagtidsskrift, som får støtte fra Forskningsrådet, men henvises til et andet sted med mere eksperimenterende og åbne grænser og genrekrav? Hvor langt kan man komme ud med den epistemologiske indsigt, at forskeren påvirker sit forskningsobjekt, og at en analytisk proces indebærer valg og fravalg i et empirisk materiale? Hvor hårdt kan man bøje genren og stadig fastholde et argument i en – ja, artikel? Og hvis den ikke har et klart argument, er det så overhovedet en artikel?

Dette er kort sagt et anderledes nummer, der måske rejser flere spørgsmål, end det besvarer, men som uden tvivl kalder på videre debat. Og gerne flere genreeksperimenter. De sædvanlige genrekrav til et fagligt tidsskrift – at der skal være en problemstilling og en argumentation for et analytisk resultat omkring denne problemstilling via empirisk materiale og/eller på grundlag af en fremstilling af andre skriftlige kilder – har vi i nogen grad tilladt os at fravige. Alle artikler har imidlertid været gennem fagfællebedømmelser, og temareaktionen har både selv blandet sig og gjort sig tanker om, hvor langt vi kunne strække os. Vi undskylder på forhånd, at vi i visse tilfælde er gået videre, end fagfællerne har anbefalet. Men når vi nu skal diskutere genre, skal vi måske også ud over grænserne for på den måde at blive bedre til at identificere dem?

Bidragene til dette nummer spænder vidt. Dialogen „Fletværk“ berører spørgsmålet om, hvor langt man kan trække forfatterautoriteten ud i andre stemmer. I artiklen „Utopia“ rejses spørgsmålet om, hvor langt – eller kort – man kan strække rammerne for et etnografisk feltarbejde, og samtidig hvor langt man kan strække den utopiske tanke ind i nye feltarbejdsformer. I artiklen med titlen „Dyb deltagelse i overfladiske relationer“ gentænkes etnografien som metodisk genre, og spørgsmålet bliver, hvor langt man kan strække forskellige metoder,

og hvilke resultater der kan opnås med dem. „Multigrafien“ rejser et spørgsmål om udstrækningen af etnografiske metoder langt ind i den digitale verden og reflekterer over, hvordan man kommer endnu videre end det, visuelle og auditive produkter kan. I „Interventionistiske skabeloner“ bliver det et spørgsmål om, hvor langt man kan strække iscenesættelser. Endelig er der den tegnede fortælling. Ud over at nyde tegningerne kan man spørge, om man kan strække en argumentationsform, eller bare en narrativ etnografisk form, så langt, at den kan udfyldes alene af tegninger?

Vi håber, læseren vil nyde de forskellige bidrag og mærke genreelastikken strækkes og måske endda svirpe. Det er gennem sådanne bevægelser, kriterierne for at arbejde inden for noget, der kan kaldes antropologi, lader sig ane. Vi har selv mærket svirpet undervejs i arbejdet med dette nummer. For os er der stadig noget, der falder uden for den antropologiske genre. Men vi er villige til at lade os overbevise med gode argumenter om, at genren kan og skal udvides.

Note

1. I indbydelsen til megaseminaret på Sandbjerg i 2015 lød det i let redigeret form og dansk oversættelse sådan:

Antropologien bevæger sig konstant hen imod noget nyt. Bevidsthed, arbejde, forretning, en bæredygtig verden, infrastruktur, trafik, meningsløshed, kroppen, lyd, følelse, fravær, turisme og penge. Træer, bier og rensdyr. Mobiltelefoner, internet, fængsler, hasardspil, etik, moral, lov, retfærdighed, det gode og lykken. Det antropocæne. Og fremtiden naturligvis. Hvis man vil overleve i den jungle, der går under navnet moderne socialantropologi, er det ingen dårlig idé at mestre genren at bevæge sig imod en antropologi om *X*. Men skaber denne ‘bevægen sig imod noget’ en opsplitning mellem delfelterne inden for disciplinen? Bliver antropologien reduceret til en samling kanoniserede delfelter, der alle bevæger sig imod deres egne *X*’er? Hvad sker der, hvis vi ikke blot ser disse ‘antropologier imod *X*’ som delfelter, men som genrer, der kan blandes på kryds og tværs? Hvordan ville en medicinsk etnografi se ud, hvis den var lavet af en miljøantropolog? Hvordan ville en businessantropolog studere oprindelige folks forhold til træer? Ville vi opnå noget ved at tænke på disciplinen som opbygget af mange forskellige genrer og ikke som små verdener af subdiscipliner?

Når antropologer trættes ved at proklamere disciplinens død, svinger de skizofrent imod ophøjethed og storhedsvanvid. At mestre disciplinen antropologi er at mestre dette dilemma – at abonnere på et narrativ om apokalyptisk bortgang det ene øjeblik blot for at proklamere den hastige vækst og disciplinens genfødsel det næste.

Lige siden antropologien ‘came of age’ i Samoa, har der været en længsel efter, at antropologien endnu en gang skulle gøre sin tilstedeværelse gældende i offentligheden. Det forbliver imidlertid uklart, om det er en længsel efter, at den omkringliggende verden vil validere og anerkende disciplinen, eller en længsel efter, at disciplinen vil få en mere synlig påvirkning i verden – efter at antropologien kommer ‘i arbejde’ (den rigtige type arbejde, naturligvis!) – eller bedre endnu – ændrer verden.

Denne optimistiske og positive opfattelse af antropologien er i nyere tid blevet kendt som engageret antropologi (hvilket straks får en til at overveje, om der nogensinde har eksisteret en ikke-engageret antropologi). Den engagerede antropolog er en, der deler sin viden og arbejder med *policy-making*, en antropologi, som befordrer undervisning og almen dannelse, som kommer med social kritik, men samtidig promoverer interdisciplinære samarbejder med fokus på både *advocacy* og aktivisme.

MEGA giver chancen for at genoverveje konceptet genrer fra et nationalt perspektiv, nemlig 'dansk antropologi – eller antropologier' – og at stille spørgsmålet: Hvordan arbejder vi, og hvad producerer vi? I et forsøg på at frigøre os fra idéen om 'antropologien om x' – og dupleksiteten ved ophør og hastig udbredelse – vil vi promovere en legesyg og måske endda kunstnerisk tilgang til at fremme vores disciplinære dialog. Med en passende reference til Bateson vil vi derfor promovere *serious play*, en alvorlig leg.

Oversat af Anne Nørgaard Christensen

Litteratur

- Clifford, James & George E. Marcus
1986 Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography. Berkeley & Los Angeles: The University of California Press.
- Clifford, James
1988 On Ethnographic Authority. In: J. Clifford: The Predicament of Culture. Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art. Pp. 21-54. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dalsgård, Line
2014 Streger på nattehimlen. Om subjektivitet og fiktion i antropologisk analyse. Tidsskriftet Antropologi 69:27-44.
- Firth, Raymond
1958 Social Anthropology as Science and as Art. Dunedin: University of Otago.
- Flindt, Willie et al.
1984 Exophylia Katalog 999,9. København: Nationalmuseets Forlag.
- Geertz, Clifford
1988 Works and Lives. The Anthropologist as Author. Stanford, CA: Stanford University Press.
1998 Deep Hanging Out. The New York Review of Books 22.
2000 After the Fact. Two Countries Four Decades One Anthropologist. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hastrup, Kirsten
2012 Antropologen som rolle i Odinteatrets Talabot. I: E.E. Christophersen (red.): Odin Teatret. Et dansk verdensteater. Side 233-56. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jacknis, Ira
1985 Franz Boas and Exhibits. On the Limitations of the Museum Method of Anthropology. In: G. Stocking (ed.): Objects and Others. Essays on Museums and Material Culture. Pp. 75-111. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Mogensen, Hanne
under udg. Da vignabønnen stod i flor.
- Möhl, Perle
1995 Etnografien i kameraet. Tidsskriftet Antropologi 31:39-52.
- Sjørølev, Inger
1995 Gudernes rum. En beretning om ritualer og tro i Brasilien. København: Gyldendal.
2015 Sandhed & genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse. København: Forlaget Samfundslitteratur.

2016 Formidler forud for sin tid. Ingrid Vang Nymans etnografiske litografier „Barn i öst og väst“. I: T. Nielsen (red.): Ingrid Vang Nyman. Pippi fra Vejen. Side 43-58. Vejen: Vejen Kunstmuseum.

Suhr, Christian & Rane Willerslev (eds)
2013 Transcultural Montage. Oxford: Berghahn Books.

(I og om) Fletværk – nogle foreløbige viklinger

Indlednings-vist

Kære læser,

Jeg er inspireret af Ingolds nyere arbejde – hans *linealogy* (2007; 2011; 2015). Dels fordi jeg er optaget af hans arbejde, men også fordi de grundlæggende pointer, som findes her, lader sig gribe igennem den arbejdsform vi løbende udvikler – *fletværket*.

Ideen om, at betragte alt liv som altid bevægelige og tilblivende *linjer*, der bevæger sig gennem en delt verden, bevæger mig... den lader os stille nye spørgsmål til eksistensen, til et begreb om socialitet, ved at udfordre de dualismer, som meget videnskab hviler på...

Her har antropocentriske distinktioner ingen betydning længere. Eller; "They matter amazingly differently." (Morton 2016: 31.) Måske det ikke lader sig gøre at skelne klart imellem *her* versus *der*, *person* versus *ting*, *individ* versus *gruppe*, *liv* versus *ikke-liv*, *del* versus *helhed*...?

... og *jeg* versus *du*?

Der er en etisk dimension som konsekvens af denne tænkning – alt er forbundet (Morton 2010a).

Ja! Alt er forbundet og forbindes – i (an)svar; "To be answerable, we must be able to answer. Answering and being answered to: that, precisely, is correspondence", skriver Ingold (2015: 156), som med korrespondance-begrebet sender os i retning af både en genre og en grundlæggende præmis i fletværket;

Den personlige stil er indgang til at behandle mere-end-personlige tematikker. Alle de skrevne *du*, *jeg*, *vi*, *os*-ord overskrider langt de konkrete forfattere i teksten. Det er ikke et forsøg på at skrive os selv frem, men en præmis om, at det personlige derimod er indgang til arbejde med og imod understregningen af det fælles. Med det der forener os.

Fletværksfiguren; *du* og *jeg*, er udtryk for et (forbundet) *os* i bredest mulige forstand. Et posthumant *os*.

Korrespondancen leder (et) *os* ud af de afgrænsede *jeg*'er. "Brevet er en du-bog" (Espedal 2014: 33), og med det allestedsnærværende *du* kastes en subjektivitet i vinden! Tilbage står et flosset subjekt;

"I love the fact that human genomes can be found in only about 10 percent of all the cells that occupy the mundane space I call my body; the other 90 percent of the cells are filled with the genomes of bacteria, fungi, protists, and such, some of which play in a symphony necessary to my being alive at all, and some of which are hitching a ride and doing the rest of me, of us, no harm." (Haraway 2008: 3-4)

Når det kan se ud til, at vi er så forbundne; så grundlæggende viklet ind i hinanden, "Why shouldn't this also be the case for human thought as well?", spørger Eugene Thacker (2011: 7).

Og hvorfor skulle dette ikke også gælde skrift?

Arbejdet bringer os til at stille en række spørgsmål til akademisk tekstproduktion – spørgsmål, som vi også forsøger at bearbejde igennem en skriveform, der understøtter en række pointer om skriftens væsen. Dette sker blandt andet ved, at vi lader tekstens postulerede enstemmige afsender, der har for vane at brede sig ud over papiret, spalte sig ud i flere stemmer (Bakhtin 2003), der i samme bevægelse tillader tomrum og huller

Der findes en *strange nonhuman phenomenology* (fx Bogost 2012). En tingenes truende intimitet? Måske det værende er for omfattende for tanken (Harman 2005, Morton 2013a)?

Her vil vi søge en nødvendig forundring, ved at efterlade plads til det (liv), som også altid trækker sig tilbage.

"... the phenomenological approach... It's like turning a curiously shaped stone around in one's hands." (Morton 2013b: 37)

at skrive / at vende (tilbage til)
at skrive / at være
(og videre) at skrive / at flosse

flossethed

Vores læser behøver hverken et godt gebis eller en god mave,ⁱ men en vilje til at vove sig med derhen, hvor akademisk læsning og skrivning er både leg, spekulation og galimatias.ⁱⁱ Vi forsøger at spille en bogstavsymfoni, her, og vi lader tarmforskning, økofilosofi, etnografi, poesi og fotografi deltage i turen; nobody exists in isolation!

ethvert skriftligt arbejde er produkt af endeløse rækker af møder, mere-end-individuelle gentagelser og re-produktion (jf. Benjamin 1991); tanken er *per se* socialt betinget og derfor produkt af samarbejde og sam-eksistens. Vi gentager hinanden med minimale forskydninger.

"All artistic work, like all human activity, involves the joint activity of a number, often a large number, of people." Howard S. Becker, *Art Worlds*, p. 1 (vores overstregning)

Vi finder frihed i denne form – frihed fra en tænkning der fastlåser forfatteren i en autoritativ rolle, hvor alt falder tilbage på det (ubetydelige) menneske, der sætter sværmen af allestedsnærværende tanker ned på papir. Akademisk arbejde er, at gentage hinanden som et synkoperet kor af stemmer, der rykker og for-rykker i flerhed. Vi finder frihed til at lege med sproget fordi det på samme tid tillader os at skrive som os selv, fra os selv

hen imod (et) os selv?

Jeg'et som indgang til at arbejde med vi'et

Og sådan blev en erkendelsesinteresse til: Hvad sker der, når vi *clinger?* Når vi forlader identitets- og positionsinteresser for *hvem du er* og *hvem jeg er*, til fordel for spørgsmålet om, *hvoran vi kan gøre sammen?*^{xiii}

Så når en redaktion skriver: "redaktionen ser gerne, at det afklares, hvem vi-du-jeg er; m.a.o. skal det være klart, om der er to forfattere eller en hybrid-forfatter", må vi svare, at vi hellere vil tale om *flossede forfattere* end om en *hybridforfatter*;

Fletværket er et skrive-fænomen, der hen-leder opmærksomheden på, at der på den ene side er flere personer, der skriver, men også at disse hverken skriver isoleret *eller* som en fusion. Hybridforfatterens blandingsprincip står i ledtog med den fusion, der tages afstand fra, ligesom dens indbyggede entalsform står i kontrast til den flerhed, ideen om clinging forudsætter.

Korrespondancen kan besidde en prætentios karakter. Det prætentiose er her at se som et fordringsfuldt, kritisk og kræsent ideal.

Når det prætentiose indebærer handlingen *at prætentere*, minder det os om, at der i det prætentiose ligger en (hen)gemt(?) bevægelse: *at 'strække frem'*^{iv} Og det prætentiose "har eller vidner om store prætentioner, ofte på et utilstrækkeligt grundlag";^v

Vi strækker os frem, her, i og med vores egen utilstrækkelighed!

Kære læser,

Læs løs(t)!

▪

Fletværksudforskningen begyndte på sin vis sådan her:

Jeg tror, Ingold (2015: 3) kan hjælpe os, når han siger:

"What blobs cannot do, however, is cling to one another"

Clinging ifølge Ingold = "holding on to one another",
som også er "the very essence of sociality".

Og så spørger han videre, og det er et helt centralt spørgsmål i denne sammenhæng: "What happens when people or things cling to one another?"

WHAT HAPPENS WHEN WE CLING?

Måske kan man sige, at vi i udforskningen (op)søger oplevelsen af og erfaringer med denne clinging ved at lade tekster *cling to one another*.

At skrive på denne måde er, at skrive sig hen til hinanden. Når dokumentet skifter hænder overskrides en individuerende grænse – tanken bliver åbengjort og mulig at tilgå, den er ikke mere alene min, men min i vores fællesskabelse. Den skrives ud ad kroppen og ind i et delt rum. Vores stemmers distinkthed bevares, her. Der er ingen udviskning af forskelle, her. Vi skriver os hen til hinanden og til andre, men forbliver vores egne, til dels. Ved at overkomme afsendelsens angstøjeblik bliver ud-forskningen synonym med tillid. Vi rækker linjer *ud* i et rum der aldrig er færdigt. Vi rækker *ud som* linjer i et rum, der aldrig er færdigt

Vi *forbliver* vores egne, ja! Men vi *bliver* også vores egne. I kraft af tilliden, tror jeg, bliver vi til dem vi er, her. Vi tager form, farve og tone af hinanden. Min stemme *her* kan noget andet end min stemme *der*, i andre sammenhænge. Inddragelsen af vanviddet – den monistiske *madness* (Morton 2010a: 28-33) – som accepteret og velkomment åbner for aspekter af stemmen, som ikke får lov i andre sange; måske skriver vi et skrig, vi ikke har skreget før?

Teksten (bliv)er association – den trækker de skrivende med derud, hvor sikkerheden forlades, og hvor implikationerne ikke kan gennemtænkes – en anden og endnu andre tager over, reagerer på, responderer på, og fletter sig selv ind i det skrevne

Samme sker, når vi samtaler om at samtekste – vi søger hinandens stier, men farer også vild

I dunkle passager mødes vi, tror vi, frembringer vi (sam-tekst)

*Og til dig som kommer her
hvorfra kommer du
beskriv tunnelen du fandt
i bunden af drømmen
fortæl os hvordan du kom frem
til vores by
på glemt frekvens.
(Ørntoft 2014)*

Vi mødes for at tale om at skrive, erfarende enige om, at verden er dunkel. Og at skriften gerne må være det samme.

("the meeting of minds")^{vi}

wandering minds!

Vi skriver netop ikke under dække; dette samarbejde ligger ikke under for forfatningen om forfatteren; at der trods flere navne er én stemme, én afsender bag alle ordene, eller: to klumper, der for en stund er blevet én, er fusioneret og taler med én stemme.

blob (Ingold 2015) / *lump* (Morton 2013b; 2016) / *klump* (Fletværket 2016)

Denne gang: at vi

også I TEKSTEN er TIL STEDE som TO LINJER,

der clinger og sammen bliver et reb; ikke opløst; ikke fusioneret, men som en flerstemmig slyngen sig sammen (med hinanden og endnu andre), ned over siderne; undervejs.

Det er vigtigt, når du peger på, at vi ikke skriver som en enhed, men derimod som en flerhed af linjer – en pluralisme, der, som stemmer, finder sammen i sang, synger (med) egne indgange, med egne ord, med andres ord (i egen mund). Noget bringes i svingninger, og stemmerne entrerer teksten forskelligt, b(r)yder ind med improvisation over et tema i mange registre. Vi finder harmoni, disharmoni, søger de huller og ophold, der tilfører klangfladerne åbenhed.... Temaet tegner sig undervejs, vi er aldrig helt klare på det, vi *kan* aldrig være helt klar på det. Det forflytter sig og *bliver til* med enhver til-skrivelse, enhver gennemlæsning, enhver klatlæsning, ethvert skim. Altid en lavlydt modtekst der former det muliges felt. Mening (?), forflyttes, forskydes, forskubbes. Vi er forløst som stemmer, der ikke besidder en særlig forfatning.

Og hvilken forløsning

når jeg skriver
bliver
jeg
atter til linje

linjer

måske kan vi tale om *tillinjeblivelse* i korrespondancen, hvor "intention is replaced by attention, the subject by the verb, and human agency by the doing-in-undergoing of humanifying" (Ingold 2015: 152);

korrespondanceværket er en art deltagerobservation, ligesom deltagerobservation er *korrespondancepraksis* (ibid.: 157); "a way of living attentively with those among whom we work." At undergå dette er "to join *with* others in an ongoing exploration of what the possibilities and potentials of life might be."

"a meshwork:
an entanglement of
interwoven lines"

(Ingold 2012: 49)

At linjere er, at korrespondere (Ingold, 2015).^{vii}

"Knots
are places where many lines
of becoming are drawn
together"

(Ingold 2012: 49)

"What is life,
indeed, if not a proliferation
of loose ends!"

(ibid.)

"The line
is no more, and no less, than
life itself"

(ibid.: 50)

mmmm.^{viii}

feltarbejde / fletarbejde

Hvad er forskellen på at flette og at vikle? Vi fletter, når vi skriver.
Vi vikler, når vi clinger = et mere generelt fænomen? Flet som et
eksempel på vikling? Vikling sker måske ofte umiddelbart, uden
bevidste intentioner (hvad det så end er), mens flet er denne
konkrete (skrift-)handling – en art viklingsgenre? Eller snarere,
måske: Flet som en art viklingsmodus, man kan gå (ind) i?

- eller: flet som en art viklingsmodus, man kan *sætte sig ud i*?

feltarbejdet er altid allerede begyndt

fletarbejdet er aldrig allerede afsluttet

Fænomenologisk skrivning er også, at vikle rundt blandt tingene
(fx Ricoeur 2012). At til-skrive sin genstand fra mange positioner
– en vandring, der bringer de skrivende *rundt* i et område. Som
Timothy Morton (2013b: 37) påpeger, kræver den
fænomenologiske tilgang en cyklisk og iterativ stil, der undersøger
ting(en) igen og igen, med en smule mere detalje, her, med en
smule mere styrke, der. Teksten er et *fletværk* – en komplikation
og kompilation af linjer, der finder sammen i et mere-end-
tekstuelt *meshwork*. Hvad er umiddelbarhed, bevidsthed og
intention i denne sammenhæng?

I "Zur Welt kommen – zur Sprache kommen" indvier Peter Sloterdijk (2014: 14) os i
et billede af mennesker som stavelser:

"Meine Damen und Herren, ich spiele gern mit der
Vorstellung, dass jeder Mensch eine Silbe verkörpert, ein einmaliges
unverwechselbares Gewächs aus Konsonanten und Vokalen, eine
lebende Silbe, unterwegs zum Wort, zum Text. [...] Was diesen
lebenden und sich selbst verborgenen Silben auf die Spur des
eigenen Klanges hilft, wäre die Schrift. [...] Ist man eine Silbe, dann
dürfte es naheliegen, **sich hinzuschreiben**, und für eine Silbe,
die ihren Klang, ihre Niederschrift, ihre Materialisierung, ihre
richtigen Nachbarschaften sucht, ist die Formulierung »sie setzt sich
aus« besonders am Platz."

Her findes en (an)erkendelse af, at der (altid allerede) er noget individualiseret, *og* at dette ikke (rigtigt) er noget i sig selv; først i skriften, som hen-skrivning, finder stavelsen sin klang. Og således understreges *bevægelsen*, hvori stavelserne hele tiden *skrIVER sig hen* – i fortsatte fornye(n)de sammenhænge!

Stavelsen følger i billedet denne grundlæggende fletværksfigur:

både at forblive (stavelse) og blive til (ord og tekst)

Tagget (som jeg udforsker i mit projekt om sprog og steder) kan vi se som et "du og jeg, verden"-tegn; "Ein Tag ist immer Schrift [...] Du hast verschiedene Linien, du hast überhaupt eine Linie und die biegt sich und macht einen Knick und dann hast du noch diese 2te Linie, wie zum Beispiel bei diesem e. Das Verhältnis dieser Elemente zueinander hat eine Aussage (...)"^{ix}

Med linealogien bliver jeg i stand til at se tagging som måder *at vikle sig ind i byen og verden* på; som én variant af "du og jeg, verden"; som én måde at skrive sig hen på; at udkomme i verden med skrift, som linje.

Med Ingold og Sloterdijk tænker jeg, at **skrift** kan forstås som en *samtidig bevægelse af indvikling og udkommen i og med verden*. Og herfra: At både tagging, digtning og forskning kan ses som indvikling i og udkommen i verden.

Tagget, digtet og artiklen er følgelig det, der vidner om de bevægelser, der gik forud; de er de spor, bevægelserne (tagging, digtning og forskning) efterlader sig; det "intricate tracery of interlaced trails" (Ingold 2012: 48), som sneglene efterlader sig på deres vej videre.

at ud-komme ; at sætte sig ud ; ud-sat

Vi må indlade os med de analoge forhold, med det, der (endnu) ikke har fundet plads i sproget...

Vover vi dette åbnes nye perspektiver; vi tillader en proces, der bringer noget frem, som ikke fandtes før.

Virkeligheden opleves som fuld af spring, den måde vi indgår i verden på, er ved at være udsat for fragmentation som grundlæggende erfaring.

Gengivelse af virkeligheden i en tekst kan være trofast overfor disse
s p r i n g.

Læsning er en dialog, hvor et udvalg af verden omtales,
gives plads

&

....teksten, som form, kan efterlade læseren
med ansvaret for den (altid foreløbigt)
endelige samling af det skrevne (Sjørsløv
1992: 145)

Hos Friedrich Nietzsche (fx 1997; 2013) og
Theodor W. Adorno (2003) udnyttes dette
potentiale – en ide om, at læseren må befinde sig
nogle skridt bag en driftigt vandrende skribent, at
tusmørket vil fordre en ny vilje til illumination af
den dunkle landskabsafgrund som her indstiftes
mellem forfatter og læser.

Og således bliver fletværket også til et forsvar for
skriften – som forældning. Teksten som *udforskning*
og *indstilling* – ikke som neutral mediator;
formidling.

TEXT MATTERS!^x

“Writing [...] is not epiphenomenal, not an expression of knowledge already garnered from scholarship, but a phenomenal method of attending and composing. It can get on a roll, cook things down to a sensation, spin out of critical thinking’s bad habits – the facile moralisms, the prizing of prefabricated good objects over bad. Writing [...] can be a hinge. Or a necessary detour. Or a phenomenal cartography that reaches a point of expressivity: a queer performativity of flighty infrastructures, an energetics of attention, a comagnetizing of things.”

(...) & (...), verden

“There are forms of corecognition, something witnessed that gets cooked down into something saucy. Composition sorts into forms. Bits and pieces of reporting throw little lights on phenomenal compositions of noticing what happens and routine acts of checking in attuned to the “more than” of experience.” (Stewart 2015: 29)

Co-recognition? At noget vi har været vidner til koges ned, trans-skriberes. At skrive er, at være vidne til erfaringens genkomst i noget nyt. At give ny form til verden i et sprog, hvor erfarede fragmenter samles sammen i konfigurationer, som bliver en komposition skabt i et forhåndenværende sprog. At bygge op er, at bygge op *af* noget, *med* noget – det er en proces som tager form af materialerne. Således også med fletværket – det tager retning og farve af sprogets materialitet. Vi koger ned i skriften (en fond), reducerer og tilretter erfaringen, men slipper i samme bevægelse en ny emergerende eksistens eller kraft løs. Sproget kan ikke fryse fast, ikke repræsentere erfaringen i bestemt form (Wittgenstein 2010), men det er en illusion som meget akademisk arbejde (stadig) er bygget på. Med fletværket forsøger vi at slippe det løs, at skrive det hen, at lade det vikle fremad, og tilbage, at opnå periodiske hvirvler og cirkulation, inden det igen er på vej, ind-viklende, ud-viklende og videre.

Fra formidling og fortælling *til* processuel polyfon forædling (en alkymi^{xii})

"Et zinkbad hvori jeg foretager guldsynteser ad den våde vej, viser på undersiden et landskab der er dannet af de inddampede jernsulfater. Jeg opfatter det som et varsel, men anstrenger mig forgæves for at gætte hvor dette usædvanlige landskab kan ligge. [...] Jeg kender det ikke, men det skal jeg snart komme til." (Strindberg, 2003: 75).

Der findes en higen, ja, noget nærmest begærligt
gemt i Strindbergs sidste sætning; et begær
efter at komme til at kende, som flettes sammen
med en vidunderlig tro på og tillid til, at det
venter lige om hjørnet! Kløften
imellem *ikke* at kende, og at skulle komme til at
kende, kan måske kaldes en grundvidenskabelig
kløft, man også kan kalde drivkraften - en
videnskabelig urkraft?

"To arrive at the magic formula we are all seeking: PLURALISM = MONISM, by passing through all the dualisms which are the enemy, but the altogether necessary enemy, the furniture we never stop moving around."

...skriver Deleuze og Guattari (1983: 47) og understreger, at forholdet mellem deres rhizom og træroden ikke er at forstå som indstiftelsen af en ny dualisme (ibid.: 44-49). Derimod er dualisme-problematikken indeholdt i selve skrive-handlingen, fordi upræcise formuleringer og oppositionelle kløfter konstituerer vejen til at kunne benævne noget med præcision (ibid.). Vi må passere igennem dualismene, (for)bruge disse tankefigurer, som vi (for)bruger alt muligt andet vi (elsker, er indifferente overfor, eller) væmmes ved, med det mål, at nå frem til enhedstænkningen? For at *ankomme* ved, at pluralisme kan være monisme?

Korrespondance-værket, værket af flet, lader dørene til vores subjektive stuer på vid gab. Vi flytter rundt på hinanden (som du skriver et sted), lader sprog lukke ned og åbne op for erkendelse ved at flytte rundt på det, som møbler i stuer (ibid.; Harman, 2005: 12-13) – ved at vide, at vi aldrig bliver tilfredse med indretningen, og ved at værdsætte, hvordan disse møbler yder modstand. Korrespondance er mod-stand og med-stand, en (monistisk) multipliceret for-stand.

Og solen er hver dag ny (Heraklit 1994; Nietzsche 2006)-

Det får mig til at tænke teksts-kabelse som *relocalization* (Pennycook 2010), jf. de stemmer der både forbliver *og* bliver til. They emerge! Men ikke på baggrund af ingenting; vi trækker på tusind ting ("it doesn't come from nowhere", hvor har jeg den sætning fra?), og samtidig sker der noget nyt, her; der opstår noget, som ikke fandtes før. Vi *har* ikke bare sprog; jeg besidder ikke en personlig pakke af sprog, som har værdi i ét rum og ikke i et andet;^{xiii} vi skaber et rum, hvor sprog opstår; hvor sprog bruges til at skabe det rum, hvor sprog kan opstå.

Hvor rum bruges til at skabe det sprog, hvor rum kan opstå.

Med en sådan forståelse af sprog som lokal praksis kan vi se sprog som *gentagelse, der skaber forskel* (ibid.). Reproduktion er også altid produktion (Wulf 2004), og det er i den lille forskydnings, der altid sker fra én kopi til en anden,

vi ser vores snit

fra én flossende kopi til en anden – i/et snit, i/et klip!

At skrive er, at fæstne tillid til øjeblikket. Komposition er at lade det fænomenale indtræffe gennem sammenstykning (co-, co-, co-).

re-, re-, re-

rearranging; rewriting; rereading (jf. Taussig 2011: 47-53)

Tilliden indebærer også læseren.

Tilliden indebærer i høj grad læseren.

Vi skriver meget om at vikle (med/ud/ind/af), og om verden som *strøm, bevægelse og hvirvler*. Men gennem nogen tid har vi også berørt, hvordan arbejdet med denne artikel- og arbejdsform vikler sig omkring vores andet arbejde, hvordan de projekter vi i øvrigt arbejder på findes her, som også fletværket (som tekst og tænkning) findes i det andet arbejde. Er implikationerne, at vi begynder at erfare fletværket som *en måde at være i verden på*? Vi skriver om grænser og om at overtræde dem, om det med at bevæge sig henover og'et imod et *mere-end*. Når vi med teksten som både ord, fragmenter, spring og tomheder,^{xiv} udtrykker den clinging vi er optaget af/i, bliver værket mere end teksten.

"Jeg er linje & cirkulation,"
siger teksten og peger på sig
selv; "cling endelig *her*, cling
endelig *nu*!"

[Og således er der blevet skrevet:]

En artikel af

Naja Dahlstrup Mogensen og Jon Dag Rasmussen
i indvikling med regnen, kaffemagere, ensomheden,
søvn, togkupeer, kasseekspedienter, poesi, varme,
musik, lys, Lund, tussmørke, bevægelse, informanter,
fortiden, landeveje, vejledere, venner, Det "fucking
dunkle liv", romaner, mørke, værelser, kunst,
kærester, diskussionspartnere, spillefilm, mennesker
på gaderne, vinden, tid, morgendug, taktslag, læsesale,
København, venteværelser, chemtrails, samvær,
forelæsere, baslinjer, filosoffer, afkom, besættelser,
sensommer og et begyndende efterår, elektricitet,
caféer, skovbund, respiration og havet (...)

I INDVIKLING MED er den vigtige omskrivning af I SAMARBEJDE MED

at ud-forske og ind-forske,

at hente ud og bringe ind

at bringe henover

og'ets grænsehinde

Den indviklede kreditering slår mig med dens skønhed og ærlighed. Og nu, mens jeg skriver det, tænker jeg på, om jeg sidder med dine ord i min mund; i mine fingre?

Det befriende er netop, at vi kan være i denne tvivl, og så bare lade den være tvivl. Det er ikke længere vigtigt om det er mine ord eller dine – sproget og rummet; *sprogrummet*, er et altid foranderligt sammenrend af linjer. Det er her vi mødes for at fortsætte sammen – det er dette rum vi har skabt for os selv, med åbninger for andre. Her er dine skrivende fingre også mine fingre, fingre der finder tastaturets *C L I N & G !* dit sprog er mit og vores sprog – en klar forskelssættelse giver ikke længere mening.

Hænderne er en af Ingolds første viklings-figurer (i 2015-værket), når han med Matisse' *La Danse* og med henvisning til barnets første viklende bestræbelser, peger på, hvordan det er i knytningerne, det sker; "hands are the means of togetherness. That is, they are the instruments of sociality, which can function in the way they do precisely because of their capacity – quite literally – to interdigitate" (Ingold 2015: 6). Videre fra dette tænker jeg på hændernes afgørende rolle i kunst-, viden- og verdensskab/else (jf. Ingold 2011: 82). Det er fingrene, vi skriver med, og at skrive sig *hen* er en bevægelse, hvori der kastes linjer ud i (an)svar; at skrive sig hen i fletværket er også *at vende sig hen* = en henvendelse – og en invitation til at dele hinanden med og i – eller: i og med – verden.

En morgencykeltanke (senere forsøgt i samtalen og nu som del af samtekst):

Måske er det ikke *og*, der er linjen, sådan som et begreb om forbindelse implicerer; måske er det *du* og *jeg*, der er linjer.

Med en sådan forsøgsvis forskubbelse fra *og*'et til *'du'* og *'jeg'* sker der en *pluralisering af linjen* som på en eller anden måde taler sammen med *'mere end'*et. Men et *'mere end'*, der netop er noget andet end det *og*, der er en forbinder (jf. Ingold 2015: 150ff).

Og så er vi måske henne ved det her:

Ikke *netværk*, men *fletværk* (jf. Ingold 2007: 80-82);

F L E T V Æ R K

Og'et er ikke en linje, og'et er en membran, eller en grænse(flade) uden udstrækning, og'et modvirker sammensmeltningen, klumpningen, fusionen (og'et som formalist). Det er netop den mørkør, der vidner om, at vi ikke er enhed, men delhed i tæt sammenknytning med hinanden, andet og andre. Det vidner om rebets sammensathed. Med sætningen "Du og jeg," gøres (mindst) to ting. Det mere-end-individuelle tematiseres gennem åbningen af det delte rum; vi er her sammen, knyttet til hinanden, viklet sammen, i et *mere-end-os-selv*:

du og jeg

(Men) og'et markerer en grænse i såvel det sproglige som i det relationelle. Og'et sikrer at tætheden forbliver tæthed og ikke opløsning; en demarkation.

"Tigeren" (som for et zoologisk blik er en leopard), er en gave fra min informant. Manden er 86 år gammel og har en marskandiserforretning i København. Dyret er hevet ud af de endeløse stakke af gamle artefakter, som har taget midlertidigt ophold i kælderlokalet. "Tigeren" er en gave, fra marskandiseren til mine sønner. Som Marcel Mauss viser (1990 [1950]), er gaven en linje. Den har sit eget liv. Og nu er "Tigeren" i mit hjem, på mine sønners værelse. Den er del af vores hverdag og vores aften-ritualer. "Du og jeg, farmand", hvisker min yngste søn i mit øre, lige inden vi siger godnat og slukker lyset. For sådan siger Emil fra Lønneberg til sin sammensvorne, karlen på gården Katholt; "Du og jeg, Alfred". Sætningen er en kærlighedsgave, som tilfalder mig på mange aftner. Fra reolen over sengen er "Tigeren" med, viklet ind i vores liv. Den er en hilsen fra verden ind i vores verden, den er en verden i vores verden (Harman 2010: 11-12) – en linje, hvorigennem min forskning bliver til min hverdag, til vores hverdag.

Fra "Du og jeg, farmand" til "Du og jeg, Verden"

måske der er et interessant forhold mellem at ud-forske og ind-forske, at hente ud og bringe ind – at bringe henover og'ets grænsehinde?

Jeg bliver fanget i grænsebegrebets aktualitet, dets opløsning og forstærkning. Landegrænsernes falske postulat er tydeliggjort, under nedbrydning, verdens folk (ud-/ind-/)over-vandrer nationalstaternes efemeriske membraner og artikulerer og'ets politiske dimension og potentiale. Fra et begreb om land til et begreb om verden?

Menneske(og)-verden

Fra et begreb om blobs/lumps/klumper (*land*) til et begreb om fletværk (*messy world*)?

Og'ets udslettelighed?

(bare) *Verden*?

"vi er her sammen", skriver du på vej hen mod *du* og *jeg*, og så får jeg øje på *her*. *Her* er ikke med i (det endelige) 'du og jeg', men *her* – denne vidunderlige spatiale deiksis – findes altså implicit; det ligger i den sproglige handling (som du også peger på), når fx en søn siger til sin far: "du og jeg, farmand"; det er *nu* og *her* det sker, at du og jeg er sammen. Tid, sted og personer slynger sig sammen og peger ud ad sproget som struktur og ind i sproget som socialitet, historicitet, spatialitet^{xv} – som eksistens?

Det er noget, jeg har tænkt på; noget der er accelereret i takt med dette arbejde: Eksistensbegrebet (generelt og forfatterbegrebet specifikt) må sættes fri af individualitetens spændetrøje. Jeg tror, det er i gang. Men det er en svær bedrift. For hvad sker der med førstepersonsperspektivet? Det må bevares. Og det er også det, vi forsøger, måske, når vi bevarer en interesse i *du og jeg*; når vi bevarer din(e) og min(e) stemme(r) i teksten. Så er det igen noget med adskillelse & nærhed; tæthed & ikke opløsning?

"Hos mange mennesker er det allerede en uforskammethed, når de siger "jeg"."

(Adorno, 2003: 98)

I vores fletværk genlyder det rungende (polyfoniske) 'jeg'

Det er en udfordring af subjektiviteten i sin enhed. Vi vil finde en vej mellem flokmentalitet^{xvi} og det klare "jeg". Hvordan jeg'et altid er i tæt viking med andet – hvordan eksistens er, at finde sig i et *jeg* > < *vi*-kontinuum – det er vores interesse. I fletværket er det ingen uforskammethed at sige "jeg", men det indebærer et "vi" og derfor et "os". Jeg'ets verdensvendthed er artikulationen af et "du og jeg, verden"

"The closure of 'The self' or 'community' or some kind of "meaning" is something dreamy that happens in a moment of hope or hindsight."...^{xvii}

""Du deler mig""

(Thykier 2013: Collage-delens side 141)

I kraft af *du*'et bliver *jeg* til *mig*. Og der findes intet ansvar uden svar (jf. Ingold 2015: 156). Fletværk er korrespondanceværk og i allerhøjeste grad en *etisk praksis*. *Jeg'et* indebærer *et vi*, skriver du, og så kan vi tilføje dette: i kraft af det allestedsnærværende du;

"Korrespondancen eller brevskrivningen er f.eks. ikke bare en genre, men noget, der involverer en anden" og her opstår "et fællesskab forstået som at fælles skabe et livsrum, som ingen af de involverede ville have adgang til hver for sig"^{xviii} Når *jeg* bliver til *mig* bevæges jeg ud af sin/min subjektivitetsstatus og bliver i den grammatiske sfære til akkusativ – og i andre sfærer måske til alt muligt mere(-)end det! Du'et (ud)spalter jeg'et og lader det blive til et mig, som ikke findes i sig selv.

"Du deler mig, verden"

Med denne forsøgsvis bevægelse væk fra subjektiviteten forlader vi måske også i en samtidig bevægelse inter-subjektiviteten? Og så er vi måske på vej over i interpenetrationsbegrebet?

Jeg tænker videre over det med interpenetrationsbegrebet, når jeg læser Ørntoft-digtet. Jeg tænker også på, om vi kan blive klogere med tarmforskning.

Her er et digt, der hedder *lortetransplantationer*:^{xix}

lortetransplantationer
er fremtiden
siger én
som jeg tror på
øjeblikkeligt

må jeg være din
lortetransplantation?

lad dem overføre mig til dig
lad mig trænge ind i dine tarme
og være den bakterie
der gør dig
glad igen

Hvordan er det med tarmene? Kan vi bruge denne figur;
kan vi tænke tarmvæggen som det *og*, der både adskiller
og bringer nær; interpenetration uden fusion (jf. Ingold
2015: 9-12)? Jf. membranen...

"Hvad nu hvis jeg'et opstår i det distribuerede samarbejde mellem kroppens aldrig ukomplicerede eller deterministiske fysiologi og bakteriernes liv og tilstand i og omkring os? En mulig konsekvens er, at vi bliver nødt til at flytte lidt rundt på det klassiske moderne (møbel, eller) billede af mennesket – subjektet, der står i midten af verden og via sin observans definerer centrum i sit eget univers; mennesket som altings målestok. I stedet træder vi frem i en ny form, der altid er relativ til og indlejret i større kontekster." (Bencard, 2014: 65-66, vores lille parentes)

Hvad nu, hvis jeg'et altid er undervejs i vikling med en verden som både er
om os og i os?

"Videnskaben ser ud til at have placeret os godt og grundigt i vores omverden, i en sådan grad at man ikke længere kan adskille kultur og natur, krop og sjæl, organisme og bevidsthed." "Jo længere videnskaben har boret sig ned i organismen, desto mere er grænserne mellem *os og verden* forsvundet." (ibid.: 66, vores kursivering)

..... en *bakteriekulturteori*,
foreslår Bencard efter at have citeret Haraway
(2008: 3-4, jf./og i kor med vores indledning)^{xx}
og peger i den forbindelse på *a necessity of
strangenessing ourselves* – en proces, der bl.a.
sker ved at forstå, at alt det uforståelige, vi ser i
naturen, også (gæld)er os.^{xxi} Vi må
besynderliggøre os selv – for at forstå, at vi ikke
er noget andet end det, vi omgiver os med. Vi
skal ikke "lære af naturen", men ophæve
distinktionen mellem os og den.^{xxii}

Og det er her, vi får øje på de flossede subjekter!

Besyderlig betyder "som
vækker undren eller overraskelse;
vanskelig at forstå eller gennemskue"^{xxiii}

&

Fletværksskrivning er
besyderliggørelse:

Vi vandrer forundrede og intimiderede rundt blandt tingene;
vi vender den besyderlige sten i hånden; rundt og rundt,
igen og igen;

"Exploring unexpected places is about
queering the expected." skriver
Pennycook (2012: 22) og sender os på
sporet af den forrykkelse, vi har brug for,
når vi vil (for)følge opfordringen om at
besyderliggøre os *selv*.

Lige nu: Hvis jeg kunne vælge, ville
jeg gerne slette s'et og blive til *elv*.

Kan vi gøre det?

verrückt!

Kære Naja,

[...] Alle disse spørgsmål, alle de nye ord som understreges og
hives frem i nyt lys, alle begreberne som
suppleres/kvalificeres med endnu nye begreber, alle de ideer
som flyder igennem teksten – den strøm, som opstår ved de
skarpe hjørner med dybe hvirvler til følge, de steder hvor
fluxen bevæger sig stille for igen at blive pisket op, pludselig et
vandfald, en stenbund, vandet iltes, boblerne stiger den/de
skrivende til hovedet – et sug i maven lige dér, hvor der er
tilført nye ord, hvor strømmen har påvirket de (tekstens)
tilblivende bredder (/grænser etc.). [...]

&/til

"The poem is not about bunny rabbits, mountains, or pollution. It engages with a more fundamental level of existence, or coexistence. The poem compels its surroundings to become part of it, like a life form sucking in nutrients. But is it 'alive'? Are we?" (Morton 2010b: 11)

jeg kaster linen ud
fra iris
og vikler mig ind
i dig

det er sådan
jeg gør

det er sådan
jeg gør det
igen^{xxiv}

FLET (*VÆRK*) er et smukt ord, som du skriver et sted. Det er beskrivende for verden – indvikletheden er både kompliceret og enkel. Vi har gradvist forladt og suppleret fundamentet fra Ingold og de ideer der initierede dette arbejde, men flet(værket) står tilbage (som en art viklende verdens-sammensnøring). Som stof der opnår tæthed med stof, som solen der stråler gennem planternes blade og bringer liv, og i denne knytning artikulerer liv, vækst, føde. Som de spor vi fletter ind i vores (om)verden gennem bevægelse. "At eksistere er at flette" tænker jeg, og rammes her af frygten for denne sætning. Er det en totalitær sætning? Hvorfor frygten for det altomfattende eller totalitære? Denne altomfattetheds metaperspektiv stopper jo ikke vores afsøgning, den markerer intet endemål, for vi er ikke interesseret i endemål eller resultater, men i at opholde os i en *afsøgningens viklende rumlighed*.

Jeg ser flet-tænkningen som et monistisk princip (fx Morton 2010a). Jeg ser det i dine digte, *linjeringerne*, i de linjer som udgår fra dine øjne, som er viklet ind i og sammen med verden, i princippet bag *lortetransplantationerne* – den midlertidige knytning, der gør godt på sin vej igennem – med sin *undergoing*... jeg ser børn som fletter deres eksistens ind i et trådhegn med brug af farvet garn, bomuld vævet ind i jerltråde som er i forbindelse med en atmosfære, som er viklet ind i og forsvinder ned i en asfalt der er knyttet sammen med en delt jord, der er bosted for rødder og organismer, og alt hvad vi har efterladt og skal finde, i en regn som til enhver tid er både over, under, med os og i os... Jeg ser blade som danser med vindens berøring, trækker en kold efterårsluft ned i mine lunger og smager en fjern boreplatform som organiske rester i mit svælg (Morton 2013a^{xxv}; Ørntoft 2014).

"Jeg er et ÆTERLEGEME",^{xxvi} udbryder teksten. "Jeg er åben for verden, og søger denne åbenhed. Jeg er en flaksende bevægelse", udbryder teksten. "Jeg er skumgummi, maskinfedt, alkyd- og oliefarve, urin og klude", råber teksten nu.

"Jeg er viklet ind i verden, skyder ud i verden, af verden, rede til at blive ramt..."
(hvisker teksten)

"Jeg er væsen, jeg er proces."

"Jeg er gnist", hvisler teksten nu, "og jeg er et skib, et ørkesløst skrog fuld af udvæ."^{xxvii}

Er forstanden noget, der ikke kan multipliceres? Må den altid gå alene?

"NEJ," skriger teksten og letter hilsende på hatten til alverden "jeg er et hav af små tidsrum, der ekkoer tusind andre."

"Jeg er et ocean af blå timer."

•

Teksten taler!

Er den et subjekt, der samtidig ser sig selv spaltes og spredes i vinden?

liv versus ikke-liv

Tekster *er* liv - det er de fordi de på samme måde som skovbunden og menneskekroppen består af et væld af bestand-dele, der arbejder sammen.

vi åbner tekstens hud,
så vi kan se dens
bankende hjerte

Og her får vi øje på et subjekt med flossede kanter;^{xxviii}
et flosset subjekt, som erkender sin sammenhæng med
helheden (Haraway, Bencard, Thacker); som kan tænke sig
selv, og på samme tid vedkender sig sin indviklethed
(Ingold, Morton).

del versus helhed

I kraft af gen-masse(r)n(e) (*human, bacteria, fungi, protists*) er vi altid
allerede på gen-besøg hos hinanden / i kraft af korrespondancen er
vi altid allerede ((på gen-besøg) i) verden – altid allerede både
læsende og skrivende;
fortolkende, forskydende, forflossende; fortolket, forskudt, forflosset!

fordi verden både er om os og i os, ligesom vi både er om og i verden.

her versus der

fra **udpegning** (jf. identitet og position)

til **u d s p a l t n i n g** (af både stemmer og subjekter)

du og jeg

individ versus gruppe

spaltet/flosset/delt ::: dig/mig

Vi hvirvler rundt (i og med vinden)
– i og om tingene!

spaltet/flosset/delt ::: os

*person versus
ting*

Vi spurgte: *WHAT HAPPENS WHEN WE CLING?* (hvad sker der, når vi lader *tekster* knytte sammen i *fletværk*?)

Det forventes, at vi svarer på spørgsmålet.

Med placeringen af teksten i et videnskabeligt rum tildeles vi et ansvar for at svare.

*Giv et svar, og gerne et klart ét!
Hvad sker der, når vi clinger?
What happens?*

Det klareste er, at det er uklart.

Vi har kun en del af (an)svaret, og i al vor utilstrækkelighed må vi pege udad:
Svaret kræver en (an)svarlig læser.

(bloks / klumper /) klumper versus linjer?

linje(r) og cirkulation

du og jeg

besynderlig(gørend)e jeg'er / du'er / vi'er / et (posthumant) OS

En identifikation af tekstens stemmer / værkets
subjekter (fx København, tang, tags, sensommer, Jon, Naja,
regnen, Morton) er ikke det interessante, her. Det er (til
gengæld) elementernes samspil; ikke deres forbindelser, men
deres **indvikling** :::

"Coexisting, we are thinking future coexistence. Predicting it
and more: keeping the unpredictable one open."^{xxix}

■

ⁱ Jf. Nietzsche 1997: 34

ⁱⁱ Tak til Ida Wentzel Winther for karakteristikken – og til hele forskningsnetværket *Mellemrum* for kritik i forbindelse med fletværks-oplæsning. I samme ombæring også stor tak til Sara Dahlstrup Mogensen, Lars Holm og Helle Pia Laursen for med-viklende læsninger.

ⁱⁱⁱ Jf. Malene Trock Hempler, "Welcome to Denmark: Symposium om Europas moralske krise", søndag d. 25. oktober 2015, i Dome of Visions, København

^{iv} <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=pr%C3%A6tendere&query=pr%C3%A6tenti%C3%B8s>

^v <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=pr%C3%A6tenti%C3%B8s&query=pr%C3%A6tenti%C3%B8s>

^{vi} <https://vimeo.com/97117540>, jf. også Ingold 2015: 10

^{vii} Deleuze og Guattari (1983) skriver også om linjen i *On the Line*. Med *The life of lines* tilsat Ingold (2015) liv og flertalsform.

^{viii} *medmåskemetetmere*.

^{ix} Martin Reimann (mr) i et interview med POET:

<http://www.nstp.de/nstp/kchg/2013%20interview%20poet/interview.html>

^x *Writing genre and force of expression* (Kristoffer Hansson & Karin Salomonsson), præsentation på Ph.d.-kursus i anledning af konferencen "CO" – *Co-productions, collaborations, contestations coming together in Copenhagen 2015*.

^{xi} Rasmussen, J. D. (under udgivelse). "Den socialalkymistiske indstilling – om anvendelsen af en alkymistisk kreativitet i samfundsvidenskaberne"

^{xii} https://www.youtube.com/watch?v=jGV_h36uZ5E

^{xiii} Se fx Laursen og Mogensen 2016

^{xiv} For andre eksempler på skrifteksperimentel antropologi se fx Richardson & Lockridge 2004, Maynard & Cahnmann-Taylor 2010 og Rosaldo 2014

^{xv} Jf. Pennycook 2010: 55.

^{xvi} <http://www.mathildewalterclark.com/essays/den-svaere-kunst-at-sige-jeg/>

^{xvii} Stewart 2007: 77

^{xviii} <http://www.information.dk/484222>

^{xix} Mogensen.

^{xx} Bencard: "You are not alone: thoughts on microbial subjectivity" (talk), søndag d. 8. november 2015, i anledning af *TRANSART – en forsamling på tværs af arter*, kurateret af Laboratorium for Æstetik og Økologi. For yderligere info: <http://domeofvisions.dk/event/transart-en-festival-pa-tvaers-af-arter/>

^{xxi} Paneldebat, søndag d. 8. november 2015, i anledning af *TRANSART – en forsamling på tværs af arter*, kurateret af Laboratorium for Æstetik og Økologi.

^{xxii} Jf. *an ecology without nature*: <http://www.ecologywithoutnature.blogspot.dk>

^{xxiii} <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=besynderlig>

^{xxiv} Mogensen.

^{xxv} Jf. særligt begreberne *hyperobjects* og *nonlocality*.

^{xxvi} En henvisning til det reproducerede værk af Claus Carstensen fra 1986 af samme navn. Kunstværket gengives her i henhold til aftale med kunstneren.

^{xxvii} Jf. Baudelaire 1967: 28.

^{xxviii} <https://vimeo.com/96113382>

^{xxix} Morton 2016: 1.

Litteratur

- Adorno, Theodor W.
2003 [1951] *Minima moralia. Refleksioner fra det beskadigede liv.* Gyldendal.
- Bakhtin, Mikhail
2003 *Ordet i romanen.* Gyldendal.
- Baudelaire, Charles
1967 [1948] *Dagbøger.* Gyldendals Uglebøger.
- Becker, Howard S.
1982 *Art Worlds.* University of California Press.
- Bencard, Adam
2014 *Du er ikke alene. Om bevidsthed og bakterier. I: B.K. Eriksen (red.): Im-materialitet (bevidsthed), materialitet, nr. 3. Side 61-68.* Sorø Kunstmuseum.
- Benjamin, Walter
1991 [1982] *Gesammelte Schriften. Band V: Das Passagen-Werk.* Suhrkamp.
- Bogost, Ian
2012 *Alien Phenomenology, or What it's Like to Be a Thing.* University of Minnesota Press.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari
1983 *On the Line.* Semiotext(e).
- Espedal, Tomas
2014 *Ly.* Batzer & Co.
- Haraway, Donna J.
2008 *When Species Meet.* University of Minnesota Press.
- Harman, Graham
2005 *Guerrilla Metaphysics. Phenomenology and the Carpentry of Things.* Open Court.
2010 *Circus Philosophicus.* Zero Books.
- Heraklit
1994 *Heraklit. I: N. Henningsen (red.): De første græske filosoffer. Førsokratiske fragmenter. Side 34-47.* Det Lille Forlag.
- Ingold, Tim
2007 *Lines. A Brief History.* Routledge.
2011 *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description.* Routledge.
2012 *Looking for Lines in Nature. Earthline 3:48-51.*
2015 *The Life of Lines.* Routledge.
- Laursen, Helle Pia & Naja Dahlstrup Mogensen
2016 *Language Competence in Movement. A Child's Perspective. International Journal of Multilingualism 13(1):74-18.*
- Mauss, Marcel
1990 [1950] *The Gift. The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies.* W.W. Norton.
- Maynard, Kent & Melisa Cahnmann-Taylor
2010 *Anthropology at the Edge of Words. Where Poetry and Ethnography Meet. Anthropology and Humanism: 2-19.*

- Morton, Timothy
 2010a The Ecological Thought. Harvard University Press.
 2010b Ecology as Text, Text as Ecology. Oxford Literary Review 32(1):1-17.
 2013a Hyperobjects. Philosophy and Ecology After the End of the World. University of Minnesota Press.
 2013b Realist Magic. Objects, Ontology, Causality. Open Humanities Press.
 2016 Dark Ecology. For a Logic of Future Coexistence. Columbia University Press.
- Nietzsche, Friedrich
 1997 [1882] Den muntre videnskab. Det Lille Forlag.
 2006 [1885] Således talte Zarathustra. En bog for alle og ingen. Det Lille Forlag.
 2013 [1888] Afgudernes tasmørke. Eller hvordan man filosoferer med hammeren. Det Lille Forlag.
- Pennycook, Alastair
 2012 Language and Mobility. Unexpected Places. Multilingual Matters.
 2010 Language as a Local Practice. Routledge.
- Rasmussen, Jon D.
 2017 (under udgivelse) Den socialalkymistiske indstilling. Om anvendelsen af en alkymistisk kreativitet i samfundsvidenskaberne. Aalborg Universitetsforlag.
- Richardson, Laurel & Ernest Lockridge
 2004 Travels with Ernest. Crossing the Literary-Ethnographic Divide. Altamira Press.
- Ricoeur, Paul
 2012 Den eksistentielle fænomenologi. I: K.D. Keller (red.): Den menneskelige eksistens. Introduktion til den eksistentielle fænomenologi. Side s. 33-43. Aalborg Universitetsforlag.
- Rosaldo, Renato
 2014 The Day of Shelly's Death. The Poetry and Ethnography of Grief. Duke University Press.
- Sjørlev, Inger
 1992 For læseren. Betragtninger over etnografi og digtning. Tidsskriftet Antropologi 26: 135-51.
- Sloterdijk, Peter
 2014 [1988] Zur Welt kommen. Zur Sprache kommen. Suhrkamp.
- Stewart, Kathleen
 2007 Ordinary Affects. Duke University Press.
 2015 New England Red. In: P. Vannini (ed.): Non-Representational Methodologies. Re-Re-Envisioning Research. Pp. 19-33. Routledge.
- Strindberg, August
 2003 [1897] Inferno. Batzer & Co.
- Taussig, Michael
 2011 I Swear I Saw This. Drawings in Fieldwork Notebooks, Namely my Own. The University of Chicago Press.
- Thacker, Eugene
 2011 In the Dust of This Planet. Zero.

Thykier, Mikkell
2013 SUB ROSA. Mikkell Thykier. Collage & korrespondance. Antipyrine.

Wittgenstein, Ludwig
2010 Kultur og værdi. Spredte bemærkninger. Klim.

Wulf, Christoph
2004 Anthropologie. Geschichte, Kultur, Philosophie. Rowohlt's Enzyklopädie.

Ørntoft, Theis
2014 Digte 2014. Gyldendal.

Ikke-publicerede kilder

Mogensen, Naja Dahlstrup
vild hvis jeg er her: linjeringer.

UTOPIA

Kort, kollektivt feltarbejde i stor skala

ANDERS BLOK, TRINE BØGKJÆR, THOMAS AARUP DUE, ESTER FRITSCH, CECILIE JESSEN HANSEN, MARIANNE VIFTRUP HEDEGAARD, LOUISE NYMANN JENSEN, METTE MARIE STAHL PEDERSEN OG CECILIE RUBOW

En forårsdag i 2014 tog 40 studerende og forskere fra Institut for Antropologi og Sociologisk Institut af sted i mindre grupper på én dags kollektivt feltarbejde. Urbane utopier var sat som den fælles tematiske ramme. Det blev startskuddet til „Utopia“, et kombineret undervisnings- og forskningsprojekt med kollektivt feltarbejde i stor skala som omdrejningspunkt – et eksperiment, der fortsat lever og udvikler sig. Ved dagens slutning havde grupperne i fællesskab undersøgt utopisk praksis i København og skabt et empirisk materiale, der spændte fra demokratiske beslutningsprocesser på Det Fri Gymnasium til nye visioner for bæredygtigt liv i den kommende Nordhavnsbydel. Straks efter hjemkomsten delte grupperne deres materiale og foreløbige analyser på en fælles digital platform. Hermed var der sat gang i et videnskredsløb, der over en periode på to et halvt år har vist sig at rumme flere og mere tankevækkende forgreninger, end vi kunne ane den forårsdag i 2014.

I perioden fra 2014 til 2016 har Utopia organiseret tre intensive kollektive feltarbejdsdage med deltagelse af over 150 studerende og forskere i alt. Her har en større sværm af grupper udført feltarbejde en eller flere gange på over 30 forskellige lokaliteter og særligt med fokus på grønne utopiske praksisser i byen i form af blandt andet økologiske cafeer, byhaver, laboratorier, skolehaver, der søger at fremme grønt byliv, biodiversitet og bæredygtighed. Studentergrupper har udviklet og præsenteret foreløbige analyser, der trækker på både eget og andres materiale. Sideløbende hermed har tre mindre forskningspraktikgrupper på i alt 12 studerende fra antropologi og sociologi gennem tre semestre haft mulighed for dels at arbejde indgående med organisering og analyse af det voksende materiale, dels selv at foretage mere dybdegående undersøgelser af en grøn urban utopi (den mulige åbning af Ladegaards Å i København, som vi vender tilbage til). Praktikkerne har udløst ECTS-point og givet de studerende erfaring med deltagelse i forskningsprocesser.

Med denne artikel ønsker vi at beskrive Utopias design og praktiske gennemførelse og herigennem foreslå, at vi har at gøre med en særlig genre inden for det etnografiske feltarbejde, nemlig det ultrakorte kollektive feltarbejde i stor skala. Samtidig søger vi at vise, hvordan denne genre – ved at bevæge sig på adskillige grænser for normalvidenskabelig praksis – også i den videre analyse og formidling af resultater kan antyde nye muligheder for universiteternes forskning og undervisning. Igennem artiklen søger vi at indkredse denne genres karakteristika, dens potentialer og faldgruber samt dens fremtidige udviklingsmuligheder.

En væsentlig baggrund er vores erfaring af, at stigende studenteroptag i kombination med begrænsede underviserressurser bevirker, at den studerende i tiltagende grad oplever sit arbejde mere som en forberedelse på optagelse i det akademiske fællesskab end som en aktiv deltagelse i dette fællesskab. I Utopia har vi som modsvar hertil søgt at benytte det kollektive feltarbejdes genre som løftestang for at praktisere undervisning *som* forskning, det vil sige som en „undervisningsbaseret forskning“ (Hansen 2006:7; Blok et al. 2012), hvor studerende engagerer sig i aktuelle forskningsspørgsmål og dermed selv bliver medproducenter af ny viden. Vores erfaring fra Utopia tilsiger, at dette sker i en art løbende feedbackmekanisme, som ingen helt ved, hvor begynder eller ender, men som er drevet af den fokuserede nysgerrighed, der karakteriserer god forskning, og som står i kontrast til ellers ofte snærende læringsmål. Et sådant – efter vores opfattelse – mere frugtbart videnskredsløb mellem studerende og forskere, der kan muliggøres gennem det kollektive feltarbejde, foreslår vi med et utopisk sigte bedst begribes som en „økologisk“ videnspraksis. Artiklens mål er at give substans til denne påstand.

Når deltagerne i Utopia har givet sig i kast med at bedrive feltarbejde sammen, har det fælles virke udfordret gældende praksis for både forskning og uddannelse – og for forskningsbaseret uddannelse. Det „vi“, som indgår i Utopias kredsløb, og det „vi“, som optræder i denne artikel, er derfor sammensat og flerstemigt. I denne artikel er „vi“ konkret et forfatterkollektiv bestående af to undervisere og syv studerende, der har været deltagere i to forskningspraktikker. Vores „vi“ er tillige prøvende og udforskende, snarere end autoritativt, men det er samtidig et „vi“, der har en vision. Det er kort sagt et „vi“, der selv har visse utopiske træk. Det er derfor her, vi starter, i det nedenstående.

Hvad betyder utopisk og økologisk i denne sammenhæng?

Siden Thomas Mores klassiske værk fra 1516 har „utopia“ (ou-topia, eu-topia) været „det gode sted, der intetsteds er“. Det er velkendt, at More her grundlagde en slidstærk litterær genre og metode. Utopien som metode har tillige

dybe rødder i sociologien fra H.G. Wells (1905) til Ruth Levitas (2013) og Lucy Sargisson (2012) og i antropologien som kilde til kulturkritik og håb lige fra Bronislaw Malinowski (1922) til Hirokazu Miyasaki (2006; se også Trouillot 1991). Som stilart og aspiration er utopien per definition umulig at realisere helt, og det gælder derfor også for Utopia-projektet som helhed og for den specifikke idé om at opnå økologisk viden gennem korte, kollektive feltarbejder. Ideen er dog samtidig, at aspirationen ikke er uden virkning. Utopisk tænkning begynder i en udpegning af en krise og et ønske om en grundlæggende reorientering i forhold til fremtiden, men ikke bare inden for realistiske mål og med garanterede virkemidler og ikke alene for at opnå afsluttelige projekter. Utopisk tænkning er en genre og praksis for sig, der ved egen kraft søger at skabe næring til nye forhåbninger for en redefinering af fællesskaber og en forbedring af livsformer. Som tilfældet er i den litterære utopiske genre (se Suvin 1973), bliver Utopia-projektet som helhed og teksten her dermed nødvendigvis „selveksemplificerende“: Vi kan kun fremskrive en økologisk videnspraksis gennem at pege beskrivende tilbage på vores egen delvist realiserede utopiske praksis. Utopier, forstår vi med Sargisson (2012:8ff.), kan eller skal ikke nødvendigvis gennemføres og udleveres helt og holdent. Utopier søger provokationen ved at forme en kritik og foreslå kontrasterende alternativer til inspiration. I den forstand er teksten her et fremstillingsmæssigt eksperiment som ét blandt flere elementer i bestræbelsen på at anspore nye vidensøkologiske forbindelser på og uden for universitetet.

Bekymrede over den globale miljøkrise og inspireret af de mange andre utopiske projekter, der spirer op i vores umiddelbare nærhed og overalt på kloden, tænker vi i Utopia det utopiske som forbundet med en økologisk praksis. Vi er ikke alene optaget af det økologiske som særlige produktionsformer, men også som bæredygtige lærings- og vidensformer. Økologiske vidensbegreber breder sig mange steder i disse år, blandt andet i antropologien og i videnskabs- og teknologistudier (STS). Ved at følge Gregory Bateson (1972) kan økologi bestemmes som et epistemologisk landskab, hvor tænkning skabes i relationer mellem heterogene elementer (menneske, computer, omverden). Beslægtet hermed betoner STS-forsker Susan Leigh Star (1995:14) det økologiske som en videns- og læringsform, der vægter kontinuitet over diskontinuitet, pluralisme over elitisme, dynamisk praksis over fastfrosen teori og relativitet over absolutisme.

Inspireret af disse begrebsbestemmelser – men uden at følge dem slavisk – tænker vi Utopia som en lærings- og vidensøkologi, hvor alle aktører er parthavere i kredsløb, og hvor relationer skifter mellem at være i forgrunden (aktør) og i baggrunden (miljø). Det er kredsløb som dem mellem studerende med forskellige faglige interesser, noter, tidsskriftsartikler, elektroniske drev, undervis-

ningslokaler, gader, kaffe, forskere, træer, kommunalt ansatte, børn, åer, stadsarkitekter, udstillingslokaler, bøger, samtaler, gulerødder, bier, workshops osv. Når vi har udformet Utopia som et økologisk projekt, har vi altså nok forsøgt at være „grønne“ i traditionel forstand – og foretrukket muleposer af ubleget bomuld, økologisk kaffe samt genbrug af alle resurser – men det centrale anliggende har været at finde nye og måske mere bæredygtige universitetskredsløb til gavn for både studerende, forskere og den omverden, vi engagerer os i. At „gøre“ universitet som en økologisk videnspraksis har været vores vejledende utopi – vel vidende at denne i bedste fald kun vil blive delvist realiseret og altid med et element af selvkritisk refleksion. Til det formål har det korte, kollektive feltarbejde i stor skala udgjort den fælles næring og kernen i det praktiske eksperiment, der har bragt os lidt nærmere en økologisk videnspraksis.

At gentænke det klassiske feltarbejde

Hvor det klassiske etnografiske feltarbejde traditionelt har været centreret om en enkelt forsker, står Utopia som eksempel på et kollektivt feltarbejde – et ultrakort feltarbejde i stor skala – som giver nye muligheder for at generere, lagre, analysere og præsentere empirisk materiale og forskningsresultater. I praksis har det korte, kollektive feltarbejde i stor skala her vist sig som et metodisk greb, der har muliggjort nye og anderledes vidensrelationer.

Traditionelt uddanner universitetet kultur- og samfundsvidenskabelige kandidater på baggrund af forskningsbaseret undervisning samt vejledning af individuelle projekter. Det klassiske etnografiske feltarbejde har én hovedperson: feltarbejderen. Det er feltarbejderen, der er krumtappen, lige fra den første idé til rejsen ind i den undersøgte verden og frem mod den endelige analyse, som typisk derfor også bærer én forfatters navnetræk. Denne individualistiske tradition har givet afkast i en lang række monografier i samfundsvidenskabelige og humanistiske discipliner. Stærkest står den individuelle tradition i antropologien, men også etnologi, sociologi og forskellige kulturstudier har indskrevet denne form i deres metodiske repertoire. Det solitære feltarbejde, der principielt udfolder sig på et hvilket som helst sted i verden, har således været robust og tilpasningsdygtigt i mere end et århundrede på tværs af forskellige forståelser af, hvad videnskab er.

Modellen for det klassiske feltarbejde er, at den skolede kultur- og samfundsforsker begiver sig ud i felten for at lade sig opsluge af sit projekt med felten og først vender tilbage til universitetets grund, når en grundlæggende fortrolighed med den studerede verdens sprog, vaner og værdier er opnået gennem en omhyggelig deltagelse, observation og dokumentation. Denne form for feltarbejde er velbeskrevet metodisk og anekdotisk og har været genstand for videnskabshisto-

riske studier, ligesom den former ryggraden i den fortsatte videnskabelige produktion (Crapanzano 1977; Young 2004; Okely 2012). Hensynet til informanterne, og dermed ofte en beskyttende anonymitet, samt etnografens dybe personlige forhold til felten er selve det urstof, der har sendt etnografen „ind i verden“ og ind på den kulturelle inderside (Hastrup 2003). I dag er dette klassiske feltarbejdsformat også den institutionaliserede form på de to antropologiske institutter ved Aarhus Universitet og Københavns Universitet. Næsten alle antropologistuderende giver sig i kast med det klassiske feltarbejde, ganske få vælger alternative forløb formet som praktikophold. Ganske få udfører deres feltarbejde i grupper på to eller i nær tilknytning til et eksisterende større forskningsprojekt.

I Utopia har vi brugt denne veletablerede feltarbejdsform til en art spejling, en analytisk metode, som Foucault (1986) foreslår i sin tænkning af det heterotopiske rum. Hvor utopien er virtuel, er heterotopien et eksisterende fænomen (en have, et helligt sted, et psykiatrisk hospital), der imidlertid relaterer sig til en gældende samfundsorden som en omstridt og omvendt repræsentation. Spejlet fungerer her som analogi for heterotopien, forbi man i spejlet både ser den gældende orden (virkeligheden) og dens mulige forskydning (utopien). Vi bruger en gentænkning af feltarbejdet som et heterotopisk greb til at afsøge en utopi om en anderledes måde at gribe tingene an på: Hvad sker der, når vi vender feltarbejdets præmisser på hovedet? I stedet for at tænke i en ramme, hvor én person tager alene på feltarbejde i 100 dage, har vi forestillet os, at 100 personer kunne feltarbejde én dag. I stedet for at en forsker arbejder med sit eget empiriske materiale, som typisk er et ret lukket korpus af tekster og kropslige erfaringer (Sanjek 1990; Jackson 1990), skabes og deles det empiriske materiale i Utopia som „open source“, der i videst muligt omfang er frit tilgængeligt og udgangspunkt for et kollaborativt og i princippet uafslutteligt analytisk arbejde.

Set i kontekst af den normalvidenskabelige praksis er Utopia skabt som et heterotopisk rum, på én gang praktisk vidensøkologi og utopisk aspiration, idet disse to elementer spejler og betinger hinanden. En sådan tilgang giver åbenlyst nogle helt nye kvaliteter og muligheder for samarbejde mellem mange aktører, samtidig med at det skaber klare begrænsninger og udfordringer. En feltarbejder kan nu ikke længere udelukkende skrive til sig selv med alle de produktive indforståetheder, det medfører, og feltarbejdet er ikke længere defineret ved den langsomme, tålmodige og verdensudvidende fortrolighed med en specifik felt og dens beboere.

Spørgsmålet er naturligvis, hvordan de nye muligheder og kvaliteter lader sig kvalificere *som* feltarbejde, undervisning *og* forskning. Det er det, vi undersøger i denne artikel. Men samtidig spejler og omvender vi også det klassiske feltarbejde og fremviser derved nogle af de krisetendenser, som det lukkede solitære felt-

arbejde kan indebære, ikke mindst når det praktiseres af kandidatstuderende, der savner mulighed for at dele empirisk materiale og samarbejde om analytiske refleksioner (Bundgaard & Rubow 2016). Med det økologiske perspektiv ser vi et stort potentiale ved at åbne dette videnskredsløb. De to former for feltarbejde kan kombineres, men her spejler vi dem på heterotopisk vis for at få mulighed for at undersøge, om feltarbejdet kan integreres anderledes i undervisningen og åbnes for mange deltagere, eller om dets levedygtighed afhænger af lukketheden.

Aktuelle erfaringer fra designantropologien og anvendelsen af antropologisk metode i konsulentbranchen viser, at der er mange realistiske mellemformer (Gunn, Otto & Smith 2013), ligesom der historisk set har været produktive, men spredte forsøg på at skabe forskningskollektiver omkring større feltarbejdsbaserede materialesamlinger (Sanjek 1990). Nutidige forsøg på kollaborativt felt- og begrebsarbejde i forskningen, i og uden for antropologien, udgør beslægtede bestræbelser (Choy et al. 2009; Korsby & Stavrianakis 2016). I teksten her fokuserer vi primært på potentialerne i relation til undervisningsbaseret forskning på universitetet. Det betyder blandt andet, at „bæredygtigheden“ i forhold til eksisterende forskning i den urbane økologi i første omgang ligger uden for spejlingen – om end vores arbejde med Ladegaards Å, som vi vender tilbage til, bevæger sig i denne retning.

Undervisningsbaseret forskning som balancerede læringskredsløb

Utopias integration af undervisning og forskning er en særligt eksperimenterende realisering af universitetslovens § 2, som fastslår, at universitetet skal „sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse“. Healey og Jenkins (2009: 6) skelner i den forbindelse mellem fire forskellige måder, hvorpå studerende kan lære det akademiske håndværk: 1) For det første kan den studerende af en erfaren forsker blive indført i den aktuelle forskning i en disciplin. 2) For det andet kan den studerende blive undervist i metodiske færdigheder, der senere kan blive bragt i anvendelse. 3) For det tredje kan den studerende under vejledning deltage i faglige diskussioner. 4) For det fjerde kan den studerende deltage i forskningsprojekter. I Utopia har vi særligt fremelsket den fjerde form, den form, hvor den studerende lærer sit håndværk gennem faktisk deltagelse i forskningsarbejde – uden dog helt at tilsidesætte de tre øvrige former. Vi har således i forskellige sammenhænge undersøgt, hvordan studerende og forskere kan arbejde sammen i lærings- og undersøgelsesforløb, hvor viden skabes i et økologisk kredsløb.

Vi har desuden fundet inspiration til Utopia-projektets rammer i Hasok Changs forslag til undervisningsbaseret forskning (2005), i Lucy Sargissons forståelse af utopisk praksis (2012) samt i Jean Laves forståelse af læringsrum (Lave &

Wenger 1991). Som det fremgår, handler det primært om en tentativ, legende og til dels overdreven afsøgning af nye metodiske muligheder i det kollektive feltarbejde, hvor viden frembringes i et samspil mellem studerende og (mere) erfarne forskere. I en sådan praksis deles alle resurser i projektet, ligesom der løbende gives feedback. Det er ikke længere én person, der gennemløber alle projektets faser fra start til slut. I stedet gives depechen videre i et kredsløb over tid, hvor nye grupper af studerende og undervisere tager over, hvor de foregående slap. Empirisk materiale skifter på den måde hænder, samtaler med felten fortsætter med nye deltagere, og studerende lærer sammen med undervisere at feltarbejde, mens de gør det.

I udformningen af det konkrete design har vi særligt hentet inspiration fra fornævnte Hasok Chang, professor i videnskabshistorie ved University College London, der har arbejdet med at omforme et bachelorkursus til et professionelt forskerfællesskab. Meget lig Changs projekt har forskningspraktikkerne i Utopia taget form som et vejledt forskerfællesskab, hvor den studerende – under vejledning – tager del i og bidrager til forskningen (Chang 2005:388). Vi har desuden hentet inspiration fra den amerikanske antropolog Jean Lave og det, hun kalder praksisfællesskaber. Her oplæres mindre erfarne medlemmer af et fællesskab gennem deltagelse og under vejledning af mere erfarne medlemmer. Den erfarne part skaber adgang til læring ved at facilitere deltagelse, frem for at man forestiller sig viden som noget, der overdrages direkte fra læremester til novice (Lave & Wenger 1991:64ff.). I det universitære praksisfællesskab bliver fælles vidensressurser skabt og udvekslet på stedet. Analytiske ideer og empirisk materiale recirkuleres i loops, idet fælles indsigter gradvist aflejres i nye undersøgelsesspor inden for et format, hvor ikke alting er fast defineret på forhånd.

Undervisningsbaseret forskning i form af kort, kollektivt og tematisk orienteret feltarbejde i stor skala er vores bud på, hvordan det økologiske kredsløb kan fungere i en antropologisk og sociologisk universitetssammenhæng. Tilgangen har haft en række praktiske konsekvenser for den måde, Utopias aktiviteter har taget form. I forskningspraktikken er den traditionelle forelæsning afløst af samtaler om projektet omkring et bord, via mails og et fælles drev med tekster, planer, noter og udkast. Planlægning, organisering og dataindsamling er foregået løbende. Skrivning af tekster og oplæg er foregået i en skiftende puls mellem den enkelte og gruppen. Det har betydet, at den praktiske kontinuitet mellem forskere og studerende har skabt rum for en anerkendelse af den studerende som medforsker, hvis læringsproces ikke foregår adskilt fra, men som del af forskningen. Ganske givet er der forskel på den studerende og den erfarne forsker, hvilket imidlertid ikke forhindrer, at den studerende – med den erfaring og viden, hun besidder – kan bidrage positivt til det fælles projekt (Chang 2005:389).

På samme måde, men i større skala var det fælles forskningsprojekt i fokus på de to semestre, hvor skiftende forskningspraktikanter inviterede førsteårsstuderende på Institut for Antropologi til at feltarbejde sammen omkring „grønne utopier i byen“ i by- og taghaver, børnehaver, køkkener og på forladte byggegrunde. I samtale med hinanden, ældre studerende og forskere analyserede og diskutererede de førsteårsstuderende her deres fælles empiriske materiale. Senere blev dette materiale tillige en del af projektets fælles arkiv, der hermed voksede i bredde og dybde og for alvor antog økologiske dimensioner. Vi vil nu beskrive arkivet og arbejdet med at etablere et fungerende videnskredsløb.

Arkivet: deling og genbrug af empirisk materiale

En af de største udfordringer ved det ultrakorte kollektive feltarbejde i stor skala har været at skabe rum for de mange enkelte felter og samtidig bevare en fælles forståelse og horisont. Ambitionen om at producere økologisk viden har betydet, at vi i vores dataindsamlinger har søgt at videreudvikle vores undersøgelse ved at genbruge indsigter, genbesøge aktører i felten og videreføre spørgsmål fra tidligere indsamlinger. Denne distribution af tidligere og nyt materiale mellem mange led har krævet nye metodiske greb for at gøre materialet læsbart og tilgængeligt for så mange som muligt. Hvordan læser og arkiverer man feltnoter fra mere end 30 felter og flere end 100 feltarbejdere?

Der er ikke mange erfaringer at trække på i traditionen. Enkelte forsøg er gjort på at dele feltnoter elektronisk (fx Zietlyn 2000), og nye forsøg spirer i disse år frem mange steder både som svar på formelle krav om datahåndtering og som forsknings-etisk bestræbelse. Generationer af feltarbejdere har skabt store værdifulde samlinger, men der er ikke nogen praksis for, hvordan de kan gå i arv. Ganske vist er der erfaringer med brugen af særlig software til databehandling og -deling, men der er ingen tilgængelige beskrivelser af organiseringen af og infrastrukturen for større kvalitative empiriske materialesamlinger. Sådanne samlinger bliver i disse år udviklet hen ad vejen flere steder i verden, men i den humanistiske og samfundsvidenskabelige tradition netop kun inden for projekternes afgrænsede økologier. Enkelte samlinger ender på arkiver og museer, men det store flertal forsvinder.

I Utopia har vi søgt at skabe rammerne for en fælles og tilgængelig forskningsprotokol til fastholdelse, deling og videreudvikling af feltobservationer, der blandt andet indbefatter hvad vi kalder *metadata*. Disse metadata tager form som dokumentationskrav, som alle deltagende grupper mødes af. Gennem metadata bliver det enkelte materiale gjort forståeligt og tilgængeligt for andre med en orienterende beskrivelse af tid og sted, situationen, de involverede personer og anvendte metoder. Der afkræves desuden en indledende fortolkning af mate-

rialet. På den måde bliver det empiriske materiale ikke løsrevet information, men hæftet til kredsløbet med en metodisk og analytisk kontekstualisering.

Undervejs har vi afprøvet forskellige måder at forberede feltarbejderen på denne kollektive modus. Den tematiske ramme er blevet slået an gennem fælles læsning af små tekster om utopibegrebet. Én gang er det lykkedes at finansiere et feltarbejderkit til hver deltager bestående af en mulepose med en lille folder med inspiration i form af både tekst- og billedmateriale foruden en notesblok, vand, sandwich, frugt og chokolade. Den gennemgående brug af gruppevis observationer, dokumentationer og analyser har endvidere institutionaliseret et krav om gensidig „redegørbarhed“ i feltnotepraksis, også og særligt når det har handlet om kropslige og flygtige erfaringer. Som sådan har ambitionen om et fælles materiale tilskyndet en fælles refleksion over rutiner, der ellers kan have tendens til at forblive usagte.

Som et vigtigt moment i arbejdet har forskningspraktikanterne løbende organiseret de efterhånden store mængder materiale, både i digitale og analoge former, samt skrevet en række korte artikler om forskellige aspekter af projektet. Disse artikler er blevet formidlet via mereimellem.dk, en social og tværfaglig platform for antropologi og sociologi. I denne proces har materialet udviklet sig, fået flere lag og mere dybde – konkret ved at nye generationer af førsteårsstuderende har arvet ældre materiale, ligesom de samme studerende i foråret 2015 genbesøgte en række af de „grønne utopier i byen“, som andre havde undersøgt i efteråret 2014. At alle data kan tilgås digitalt af alle, er en central idé i projektet, eftersom det muliggør, at det empiriske materiale og de analytiske ideer over tid påvirker og indgår i forbindelse med hinanden. Ved at gøre materialet tilgængeligt på mereimellem.dk har vi skabt en organisk dataudveksling, hvor analyser, metadata, interviewuddrag, lydfiler og filmklip kan udforskes. En digital platform tillader en åbenhed og bredde, som har givet et levende og transparent arkiv, hvor interesserede kan tilføje kommentarer og kritik.

Ifølge den tyske medieteoriker Wolfgang Ernst adskiller det digitale arkiv sig fra det mere klassiske arkiv som for eksempel encyklopædier, der skaber et rum af hukommelse med „ultimativ viden“, der som udgangspunkt er gemt og gældende til evighed. Det digitale arkiv giver derimod mulighed for en kontinuerlig redigering, som vi for eksempel ser med Wikipedia (Ernst 2013:84). Digitale arkiver har endvidere, ifølge Ernst, særligt til opgave at linke forskellige stykker information, hvorved arkivets primære operationer ikke længere blot er indholdet af dets filer, men også deres forbindelser (op.cit.83). At vores arkivmateriale fra de fælles dataindsamlinger via den digitale platform er blevet genanvendt og spredt ud, ser vi som en vigtig del af den økologiske videnspraksis.

Det skaber imidlertid nogle udfordringer at analysere et sådant flyvsk arkivmateriale med forskellige digitale formater. Det er nemt at miste orienteringen

i bearbejdning af empirien. Det skyldes dels manglende digitale metoder til at spore vores associative navigation på mereimellem.dk (via links og klik) og dels udskiftningen og mængden af deltagere i den kollaborative forskning, der har øget risikoen for at miste kontinuitet. For at få en bedre fornemmelse af det empiriske materiales omfang og indhold arkiverede vi derfor datamateriale fra tre semestre i tre kompendier som et supplement til det digitale arkiv. Dette analoge tag på arkiveringen var samtidig også en respons på en etisk udfordring, vi mødte, vedrørende anonymisering af kilder i det kollektive feltarbejde efteråret 2014. Her skrev førsteårsstuderende artikler og delte deres empiriske materiale på mereimellem.dk, ikke blot med deltagere i Utopia, men potentielt med alle. Det rejste opmærksomhed om det forhold, at studerende burde have mulighed for at øve sig i håndteringen af anonymitet – og modtage respons herpå – før publicering. I et efterfølgende forsøg arbejdede vi derfor målrettet med dette forhold, idet materialet således blev etisk kvalificeret inden delingen.

Denne erfaring åbnede for nye refleksioner over, hvem arkivet i Utopia skal og kan være for, refleksioner, som fortsat er i gang, og som på mange måder spejler de uafsluttede debatter om forskningsetiske dilemmaer i digitalt feltarbejde, der verserer netop i disse år (Murthy 2013). På denne måde er Utopia blevet en platform for også fremadrettet at undersøge, hvordan analoge og digitale arkiver over kollektive feltarbejder bedst kan blive til gavn for studerende og forskere både på og uden for universitetet samtidig med grundig omtanke for den løbende forskningsetiske refleksion og forsvarlighed. Vi anser her materialet på mereimellem.dk som en slags „fælles økologisk resurse“ (*common pool resource*), eller en fælles videnskompostbunke (Haraway 2016), som Utopia-projektets deltagere har givet andre i hænderne. Dele af denne resurse vil givetvis „rådne“ og blive til „affald“ – om end de enkelte deltagere sagtens kan have lært værdifulde ting undervejs alligevel. Andre dele vil „knopskyde“ som forsknings- og undervisningsressource også fremover.

Åbn Åen, et eksempel på utopisk metode

De tre generationer af forskningspraktikanter, der har stået for den kontinuerlige udvidelse af deltagende aktører, har ikke selv feltarbejdet med de i alt over 30 lokaliteter, som Utopia foreløbig rummer. I stedet har fokus i denne mere tætsluttende, men dog skiftende gruppe efterhånden samlet sig om ét bestemt om end forgrenet felt i København: de kollektive bestræbelser på at „åbne åen“ og dermed bringe Ladegaards Å tilbage til den overflade, hvor Åboulevardens biler siden 1960'erne har domineret. Åbn Åen blev i 2013 kåret som Årets Vision i Dagbladet *Politiken* på baggrund af en læserafstemning og igen i 2016 i samme

dagblad valgt som den bedste byplanlægningsidé. Visionen centrerer sig om at bringe Ladegaards Å op i lyset, samtidig med at biltrafikken ledes nedenunder i en tunnel, der ligeledes kan fungere som reservoir og udledning af regnvand i tilfælde af skybrud. Rundt om denne kerneidé har der gennem årene været borgergrupper (blandt andet på Facebook), miljøildsjæle, ingeniørvirksomheder, arkitektstuer, kommunale aktører og mange andre, der har engageret sig i at skabe dette „gode sted, der ikke er“ – eller i hvert fald ikke er endnu, fordi projektet samtidig er stødt på diverse former for modstand og fra visse magtfulde sider afskrives som (netop blot) „utopisk“.

Ladegaards Å er hermed blevet det sted, hvor flere af Utopias tematiske tråde og konkrete inspirationer flyder sammen, og hvor der udkrystalliseres en varighed og dybde i undersøgelsen af mere klassisk, forskningsmæssigt tilsnit. Den fælles undersøgelse af disse igangværende hydropolitiske processer, aktører og relationer er blevet et centralt delprojekt i projektet. Over tid og i skiftende konstellationer har vi således undersøgt forskellige aspekter af utopien om en fremtidig Ladegaards Å. Nogle har via arkiver og dokumenter undersøgt stedets og åens historie og dens indlejring i skiftende forestillinger om og planer for den gode by. Andre har interviewet de lokalpolitiske ildsjæle, som har skabt momentum om utopien, og kigget på det materiale, hvori arkitekter og ingeniører fremmaler billeder af dens mulige realisering. I fællesskab har vi koordineret og udført kortvarigt feltarbejde på Åboulevarden for herigennem at erfare stedets atmosfære og sætte tanker i gang om dets forandring. På denne vis har vi gradvist skabt os, hvad vi selv betragter som en ganske solid og etnografisk informeret forståelse af bestræbelserne på at „åbne åen“ i dens forskellige historiske, bypolitiske og kulturelle dimensioner.

Denne proces har dog samtidig ført til en kollektiv refleksion over en mulig dobbelt udvanding af Utopias utopiske islæt: dels i mødet med en på mange måder kalkuleret realpolitik om åen (fx i form af støtteerklæringer fra den siddende teknik- og miljøborgmester i København), dels i erfaringen af at vores kollektive bestræbelser hurtigt kunne antage konturerne af et „almindeligt“ forskningsprojekt. Særligt har det bekymret os, at fokuseringen på dette specifikke felt, Ladegaards Å, risikerer at bringe os i en situation, hvor vi ikke til fulde udnytter de muligheder, som Utopias bredere og kollektive vidensøkologi stiller til rådighed. Disse overvejelser har sat gang i en række nye eksperimenter med analytiske tilgange, hvor vi aktivt forsøger at gribe og analysere „åen og dens folk“ i lyset af vores eksisterende materiale og tanker om utopiske tilgange.

Kort fortalt har vi sat os selv den opgave at bruge arkivmaterialet til at søge ny forestillingskraft til bestræbelserne på at åbne åen. Heri ligger endvidere en anerkendelse af det vilkår, at vi som forskere selv er blevet viklet ind i åens

fremtid – og at vi faktisk *vil* noget med åen. Dette såvel forskningsmæssige som etiske engagement har vi forsøgt at give udtryk i en artikel i et kroniklignende format (publiceret på turbulens.dk; se Utopia 2016), som viser Åboulevarden som et sted, der endnu ikke findes: en fugtig ådal beboet af en såkaldt jordlingebevægelse, der arbejder på at finde nye forbindelser mellem natur og kultur. Endelig har vi også en ambition om, at vi med tiden skal afrapportere forskningen omkring Ladegaards Å i mere pointeret form til fagfæller i antropologi og sociologi. Også her vil vi således skulle overveje, hvordan en økologisk-utopisk vidensform måske kan udfordre gældende tekstlige og faglige konventioner – og ikke mindst hvordan vores kollektive feltarbejde, både det ultrakorte og det lidt længerevarende, bedst udnyttes hertil.

Man kan diskutere, om disse udviklinger i retning af et mere „almindeligt“ forskningsprojekt samtidig udfordrer Utopias metodisk-utopiske bestræbelser på et andet, temporalt plan. Hvad der startede som en aspiration i retning af det ultrakorte, kollektive feltarbejde i stor skala antager i forskningspraktikkerne efterhånden en anden form, mere beslægtet med det „klassiske“ længerevarende feltarbejde – om end stadig med en anden og kollektiv rytme af overdragelse undervejs (særligt blandt de studerende). Vi foretrækker at se denne flerhed af rytmer og temporaliteter som endnu et led i vidensøkologien og som anstød til yderligere udforskning. Mens der således kan siges meget vigtigt om behovet for tid og langsommelighed i forskning (Back & Puwar 2012), forekommer frugterne af det korte, kollektive feltarbejde os stadig at udgøre en uudnyttet resurse også for andre, nye og „hurtigere“ forsknings- og undervisningstiltag, der for eksempel kunne antage form af etnografiske „datasprinter“ rettet mod idégenerering for nye vinkler og projekter (se Munk et al. 2017).

Undervisningsbaseret forskning: en ny universitetsøkologi?

Igennem de beskrevne undervisningsbaserede og utopisk aspirerende forsøg på kulturforskning og -analyse peger vores økologiske videnspraksis også på alternativer for universitetsinstitutionen som sådan. For hvis undervisning og forskning kan antage nye og mere økologiske former, kan universitetet det måske også. Som afslutning på forskningspraktikken i 2014 arrangerede vi et seminar om økologisk undervisningsbaseret forskning i samfunds- og kulturvidenskaberne med deltagelse af forskere og studerende fra flere andre af Københavns Universitets institutter. På seminaret blev der delt erfaringer med undervisningsbaseret forskning og diskuteret alternativer til gængse universitetsstrukturer og -praksisser. Der blev således leget med at gentænke det hierarki og den orden, som præger universitetet, for hermed at undersøge, om nye konstellationer kunne gødes og blomstre op.

I vores arbejde med at forstå de udfordringer og potentialer, som nutidens knop-skydning af eksperimenter med undervisningsbaseret forskning rummer for universitetet, har vi fundet inspiration i en analogi. Hvad sker der, har vi tænkt, hvis vi prøver at beskrive ikke bare vores projekt, men universitetet som helhed som en fællesskabsbaseret økonomi, i tråd med den såkaldte „traditionelle økologiske viden“, som antropologer har lokaliseret blandt jæger- og samlersamfund? (jf. Berkes 1993). Som tidligere beskrevet via Sargisson (2012) hører leg, fremmedgørelse og overdrivelse til utopiens faste genrebestemmelse, og også på dette punkt har vi således forsøgt at spejle det vante universitet i umiddelbart fjerne forestillinger for herigennem at undersøge nye alternativer.

Benytter vi denne analogi, står det hurtigt klart, at gængse universitetsformer næppe er særligt „økologiske“: Her opretholdes typisk en række skarpe grænse-dragninger, idet en lille gruppe specialister, forskerne, tænkes at generere den nye viden, mens andre, de studerende og det omkringliggende samfund, hovedsageligt ses som passive brugere af denne vidensresurse. Skal disse grænse-dragninger gentænkes, kræver det ikke blot nye organiseringer af undervisning og forskning, det kræver også, at vi tager grundlæggende forståelser af forskningens vilkår op til revision. Kort sagt: Vi spørger os selv, om der kunne dyrkes en forståelse af forskning, hvor viden ikke ses som noget statisk og individuelt, men som noget, der skabes og udveksles i horisontale kredsløb mellem skiftende og heterogene undersøgelsesfællesskaber inden for og uden for universitetets mure. Det ultrakorte kollektive feltarbejde i stor skala forekommer os her at være en form og genre, hvis muligheder og begrænsninger fortjener at blive yderligere udforsket.

Mens der på vores seminar om undervisningsbaseret forskning næppe var enighed om, hvordan en sådan ny universitetsøkologi bedst organiseres og praktiseres, var det dog slående, at selve ideen syntes at nyde stor interesse og opbakning. Som sådan er det næppe helt forkert at fortolke de mange eksperimenter med undervisningsbaseret forskning i samfunds- og kulturvidenskabernes, som vores seminar var med til at tydeliggøre, som udtryk for en art „heterotopisk“ stræben efter anderledes lærings- og forskningsrum på universitetet. I Foucaults (1984) termer er heterotopien netop som beskrevet udtryk for et „andet sted“, et sted, der spejler og omvender den orden, der i øvrigt hersker, og som dermed legemliggør et alternativ hertil. Denne forståelse af eksperimenter med undervisningsbaseret forskning giver mening, vil vi hævde, i en tid, hvor universitetet er under forandring, og hvor mange, såvel forskere som studerende, oplever deres handlings- og refleksionsrum indsnævret gennem stadige reformer. Desværre, kan man sige, er Utopia formentlig vanskeligt at gentage; forskningspraktikkerne har udgjort lommer af undtagelse, frivillighed og ekstraordinære tilskud. Men det forhindrer ikke, at projektets delvist realiserede utopiske aspirationer kan føres

videre i nye forsøg og tiltag i retning af mere økologiske videnskredsløb, på universitet og i universitetets relationer til omverdenen.

Hen imod flere økologiske forbindelser (i stedet for en konklusion)

Formålet med denne artikel har været at beskrive og reflektere over de erfaringer, vi i fællesskab har gjort os – som studerende og undervisere – gennem et praktisk eksperiment med en ny genre af feltarbejde, som vi her har kaldt kort, kollektivt feltarbejde i stor skala. Ved at organisere os som undervisningsbaseret forskning og gennem at skabe et heterotopisk spejl af det klassiske individuelle feltarbejde mener vi med Utopia at være kommet på sporet af en videnspraksis, der forbinder undervisning og forskning på potentielt frugtbare måder. Vi betegner denne videnspraksis som „økologisk“ og har beskrevet dens centrale træk som horisontale kredsløb af viden i skiftende forskningsfællesskaber. Det er her vigtigt at understrege, at der netop er tale om et eksperiment: Vi tænker ikke, at vi på baggrund af Utopia „har svaret“ på, hvad en økologisk vidensform eller for den sags skyld kort, kollektivt feltarbejde i stor skala er og bør være. Men vi håber, at vi med vore erfaringer har kunnet rejse nogle lidt anderledes spørgsmål og ideer til videre diskussion.

Opsummerende og i dialog med litteraturen (fx Lave & Wenger 1991; Star 1995; Haraway 2016) kan vi sige, at vores forståelse af de økologiske kvaliteter ved det kollektive feltarbejde i Utopia rummer flere forbundne dimensioner. Det handler dels om praksisfællesskaber, hvor forskning og undervisning er integreret, og hvor forbindelserne mellem forskere og studerende er tættere end vanligt. Dels handler det om en didaktisk-forskningsmæssig metode, hvor planlægning og handling er integreret, og hvor arbejdet organiseres omkring fælles aktiviteter, fra feltarbejde til skrivning. Dernæst handler det også om en forståelse, hvor viden og materialer anses som resurser, der kan deles i samvirkende kredsløb, og hvor adgangen til det fælles arkiv holdes så åbent som muligt. Herigennem skabes grobund for, at der gradvist lægges flere undersøgelsesspor og flere lag til et materiale, der således udvikler sig organisk. Endelig har vi antydnet, at det i yderste instans også handler om, hvordan viden i det hele taget organiseres på universitetet, og hvordan denne viden udveksles med det omgivende samfund.

Samtidig og for os uløseligt forbundet hermed handler det økologiske i Utopia tillige om en tematisk-faglig optagethed af vor samtids økologiske kriser i såvel det nære som det fjerne perspektiv. Dette engagement kan siges at gennemsyre hele projektet, men det kommer tydeligt til udtryk i de fælles undersøgelser, vi har forestået omkring bestræbelserne på at åbne Ladegaards Å for mere natur i et grønere, mindre forurenede København. Vi kan her sige at være i tråd med det gamle

miljøpolitiske slogan om at „tænke globalt og handle lokalt“: Ladegaards Å løber trods alt ud i de københavnske søer, rundt om hjørnet fra Kommunehospitallet. Vi medgiver gerne, at denne „lokalisme“ ikke er uden spændinger og ambivalenser (som også venligt påpeget af en kritiker på mereimellem.dk). Hvor finder vi plads, kunne man spørge, til alle de radikalt anderledes utopier om en fremtidig verden, som trives fjernt fra København, og hvordan tager vi hånd om de globale og ulige forbindelser, som også kendetegner vores økologiske samtid? Her ligger efter vores opfattelse en række muligheder for at forfølge forbindelserne længere, end vi hidtil har gjort i Utopia.

Samtidig er vi meget bevidste om, at vores beskrivelse i denne artikel af det ultrakorte kollektive feltarbejde mellem studerende og undervisere som en økologisk videnspraksis rejser flere spørgsmål, end den besvarer. Nogle af disse spørgsmål handler om selve heterogeniteten af praksisformer, læringsudbytter og forskningsaspirationer, som vores konkrete videnskredsløb er blevet bygget op omkring – og hvor deltagernes engagementer har varieret i styrke og længde, alt imens den samlede vidensøkologi er vokset og knopskudt. I denne artikel har vi primært ønsket at betone det læringsudbytte, som det kortvarige kollektive feltarbejde i vores øjne muliggør som en ny måde at integrere undervisning og forskning på. Men vi har samtidig antydnet de bredere forsknings- og undersøgelsesmuligheder, som hermed åbnes op, uden derfor at påstå, at vi endnu konkret har formået at drage fuld nytte af disse muligheder i forskningspraktikkernes udforskning af Ladegaards Å.

I sidste ende opfatter vi ideen om økologisk videnspraksis som en kun delvist realiseret utopisk aspiration, ligesom vi som sagt vil hævde, at en sådan skæbne er den utopiske metode og genre iboende (Sargisson 2012). Der foreligger mange endnu uudnyttede muligheder, når det kommer til at anvende og analysere det efterhånden vildtvoksende materiale, som Utopias mange skiftende deltagere har skabt, og som på sin vis udgør en art arkiv over samtidens grønne bestræbelser i en by som København. Spørgsmålet er her som nævnt især, hvordan og hvorvidt Utopia kan realiseres *som* af fagfæller og andre anerkendt forskning ud over og hinsides eksperimentets prøvende liv i universitetets mistbænk.

Vores erfaringer tilsiger, at en yderligere realisering hurtigt kan løbe ind i vanskeligheder på et universitet under forandring. Selv om feltarbejdet er kort for den enkelte, kræver vores tilgang til det kollektive feltarbejde i stor skala tid og rum til i fællesskab at forfølge nye og uforudsete relationer, hvis det for alvor skal etableres som genre. Det kræver tillige, at vi (og andre) yderligere udforsker og demonstrerer de „økologiske“ kvaliteter af en ny og anderledes læring og viden, som vi her har hævdet, at tilgangen rummer. Det betyder blandt andet, at vi i den nærmeste fremtid vil tilstræbe at bruge Utopia som springbræt til faglige analy-

ser og publicering også på internationalt videnskabeligt niveau. Men det betyder tillige, at vi i bredere forstand håber at fortsætte undersøgelserne af de nye muligheder og faldgruber, der opstår, når vi i den utopiske genres ånd insisterer på de spejlinger, overdrivelser og fremmedgørelser, som måske vil tillade os at projicere vores fag og vores universitet anderledes ind i en anden fremtid.

Note

Projektet Utopia er støttet af midler fra Studenterrådets Jubilæumsfond ved Københavns Universitet til Etnografisk Eksploratorium ved Institut for Antropologi og Forskningskollektivet ved Sociologisk Institut. Det er desuden støttet af midler fra KU-2016-uddannelsessatsningen „Genveje til undervisningsbaseret forskning“. Flere generationer af studerende fra antropologi og sociologi har taget aktivt del i projektet, for mange til at nævne her, men alle væsentlige, for at projektet er ført videre med engagement. Særlig tak lyder for indledende idéudvikling og organisation til Sofie Nielsen og Bjarke Brix Bertelsen og for inspiration til arbejdet med Ladegaards Å til Sofie Isager Ahl og forskningspraktikanterne forår 2016: Frederikke Nayberg, Rikke Kvist Wulff, Amanda Lauritsen, Anna Frohn Pedersen og Asmus Haastrup. Også en særlig tak til studielederne Helle Bundgaard og Charlotte Baarts samt til underviserne på Antropologi 1 & 2 efteråret 2014 og foråret 2015, Peter Henriques, Niels Kudahl, Mads Sandberg og Trine Sørensen, samt hele årgang 2014 på Institut for Antropologi. En særlig tak også til Bjarke Oxlund, Tine Damsholt og Hanne Nexø Jensen for støtte og kommentarer undervejs.

Litteratur

Artikler om Utopia

<http://mereimellem.dk/profil/utopia-gruppen/>.

Back, Les & Nimal Puwar

2012 A Manifesto for Live Methods. Provocations and Capacities. *The Sociological Review* 60(S1):6-17.

Bateson, Gregory

1972 *Steps to an Ecology of Mind*. San Francisco: Chandler Publishers Co.

Berkes, Fikret

1993 Traditional Ecological Knowledge in Perspective. In: J.T. Inglis (ed.): *Traditional Ecological Knowledge. Concepts and Cases*. International Program on Traditional Knowledge and International Development Research Center. Pp. 1-9. Ottawa: Canadian Museum of Nature.

Blok, Anders, Martin Skrydstrup & Ayo Wahlberg

2012 KOVIKO – et nyt bud på „undervisningsbaseret forskning“ i et tværfagligt digitalt lærings- og forskningsfællesskab? *Dansk Universitetspædagogisk Tidsskrift* 7(13): 120-30.

Bundgaard, Helle & Cecilie Rubow

2016 From Rite of Passage to a Mentored Educational Activity. *Fieldwork for Master's Students of Anthropology. Learning and Teaching* 9(3):22-41

Chang, Hasok

2005 Turning an Undergraduate Class into a Professional Research Community. *Teaching in Higher Education* 10(3):387-94.

- Choy, Timothy, Lieba Faier, Michael J. Hathaway, Miyako Inoue, Shiho Satsuka & Anna Tsing
2009 A New Form of Collaboration in Cultural Anthropology. *Matsutake Worlds. American Ethnologist* 36(2):380-403.
- Crapanzano, Vincent
1977 On the Writing of Ethnography. *Dialectical Anthropology* 2(1-4):69-73.
- Ernst, Wolfgang
2013 Digital Memory and The Archive. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Foucault, Michel
1986 Of Other Spaces. *Utopias and Heterotopias. Diacritics* 16:22-27.
- Gunn, Wendy, Ton Otto & Rachel Charlotte Smith (eds)
2013 Design Anthropology. Theory and Practice. London & New York: Bloomsbury.
- Hansen, Kasper Møller
2006 Undervisningsbaseret forskning. Arbejdspapir 2006/9. København: Institut for Statskundskab.
- Haraway, Donna J.
2016 Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene. Durham & London: Duke University Press.
- Hastrup, Kirsten (red.)
2003 Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode. København: Hans Reitzels Forlag.
- Healey, Mick & Alan Jenkins
2009 Developing Undergraduate Research and Inquiry. Heslington: The Higher Education Academy.
- Jackson, Jean
1990 "I Am a Fieldnote". Fieldnotes as a Symbol of Professional Identity. In: R. Sanjek (ed.): *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Korsby, Trine Mygind & Anthony Stavrianakis
2016 Moments in Collaboration. Experiments in Concept Work. *Ethnos*. Tilgængelig online: DOI: 10.1080/00141844.2015.1137606.
- Lave, Jean & Étienne Wenger
1991 Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitas, Ruth
2013 Utopia as Method. The Imaginary Reconstitution of Society. London: Palgrave Macmillan.
- Malinowski, Bronislaw
1922 Argonauts of the Western Pacific. An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea. London: Routledge.
- Miyazaki, Hirokazu
2006 Economy of Dreams. Hope in Global Capitalism and Its Critiques, *Cultural Anthropology* 21(2):147-72.

- Munk, Anders, Tomasso Venturini & Axel Meunier
2017 Data Sprints. A Collaborative Format in Digital Controversy Mapping. In: D. Ribes & J. Vertesi (eds): Digital STS. A Handbook and Fieldguide. Princeton: Princeton University Press.
- Murthy, Dhiray
2013 Ethnographic Research 2.0. The Potentialities of Emergent Digital Technologies for Qualitative Organizational Research. *Journal of Organizational Ethnography* 2(1):23-36.
- Okely, Judith
2012 *Anthropological Practice. Fieldwork and the Ethnographic Method*. London: Berg.
- Sanjek, Roger
1990 Fieldnotes and Others. In: R. Sanjek (ed.): *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Sargisson, Lucy
2012 *Fool's Gold. Utopianism in the Twenty-First Century*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Star, Susan Leigh
1995 Introduction. In: S.L. Star (ed.): *Ecologies of Knowledge. Work and Politics in Science and Technology*. Pp. 1-35. Albany, NY: State University of New York Press.
- Suin, Darko
1973 Defining the Literary Genre of Utopia. Some Historical Semantics, some Genology, a Proposal and a plea. *Studies in the Literary Imagination* 6(2):121-45.
- Trouillot, Michel-Rolph
1991 *Anthropology as Metaphor. The Savage's Legacy and the Postmodern World*. Review 14(1):29-54.
- Universitetsloven
www.retsinformation.dk
- Utopia
2016 At drømme København. Online: Turbulens.dk.
- Wells, H.G.
1905 *A Modern Utopia*. London: Chapman and Hall.
- Young, Michael W.
2004 *Malinowski. Odyssey of an Anthropologist. 1884-1920*. New Haven: Yale University Press.
- Zeitlyn, David
2000 Archiving Anthropology. *Forum: Qualitative Social Research* (1), 3, Art. 17.

MULTIGRAFIEN OG DET MULTIGRAFISKE PROJEKT

Skitsering af en digital genre og dens potentialer

PERLE MØHL

Digitale og visuel-sensoriske metoder og formater – digitale kortlægninger, onlinefeltarbejder, digital historiefortælling, WebDoc,¹ partipatoriske digitale arkiver, sociale medier og et stadigt fornyet væld af andre digitale former og formater – ændrer i disse år grundlæggende præmisserne og potentialerne for antropologers arbejde, både for de objekter, de undersøger, for analyseformer og for formidlingen af forskningen.² Digitale og visuel-sensoriske metoder åbner ydermere nye muligheder for forskningssamarbejder mellem antropologer og på tværs af discipliner og for at inddrage deltagere i felten, som hermed repositioneres som medproducenter af viden og som medforskere og dermed tilføjer yderligere perspektiver. Og endelig giver digitale og visuel-sensoriske metoder og formidlingsformer mulighed for at inddrage en større vifte af forskellige typer medier, hvad enten det drejer sig om materialer, som forskerne bidrager med, eller om materialer, som feltens mange aktører producerer.

Denne artikel udgør et forsøg på at samle diskussionen af disse processer under ét ved at foreslå en ny genrebetegnelse, som jeg kalder *multigrafien*. Den gør det ved at se på mulige versioner af denne multifacetterede genre og ved at opstille en række karakteristika, som kan siges at kendetegne denne i nogen grad hypotetiske genre. Artiklen tager udgangspunkt i en forståelse af genrer som praksisser, der organiserer sprog, handling, billeder og lyd på forskellige måder, hvad mediet end måtte være, frem for kun at se på en genreform som tekstualitet (Frow 2005). I den forstand handler diskussionen af genre ikke om repræsentation, men vedrører alle sider af vidensdannelsen som en socialt forankret proces. Hermed ses genrer heller ikke som fikserede og forudfattede, men som fleksible og temporalt foranderlige.

I det følgende vil jeg således udforske en genrepraksis, som kombinerer og organiserer medier og forfattere, og som bruges aktivt i hele forskningsprocessen. Det er mit argument, at det ikke blot er en formidlingsmæssig genre, men

en fortløbende praksis, som i hele processen ændrer betingelserne for vidensdannelsen. Multigrafien er en praksis, en -grafi, som tager sit udspring i og bygger videre på den antropologiske monografi, men tilføjer den et *multigrafisk* perspektiv.

Denne genremæssige praksisform vil jeg omtale som en art *assemblage*, hvor der ikke er én overordnet vertikal stamme, tidslinje eller tråd, men en masse organisk forbundne elementer, som nærer og tærer på hinanden til fælles fordel og fornøjelse – forbundne elementer, men alligevel også spredte i tid og rum. Et felt fuld af ormehuller, hvor man fra en bestemt vinkel pludselig kan se fra ét element til et andet – og til endnu ét – på ofte helt uplanlagt vis, og hvor der opstår uforudsete reaktioner hen over tid og rum. Dermed opstår der nye indsigter, ny viden.

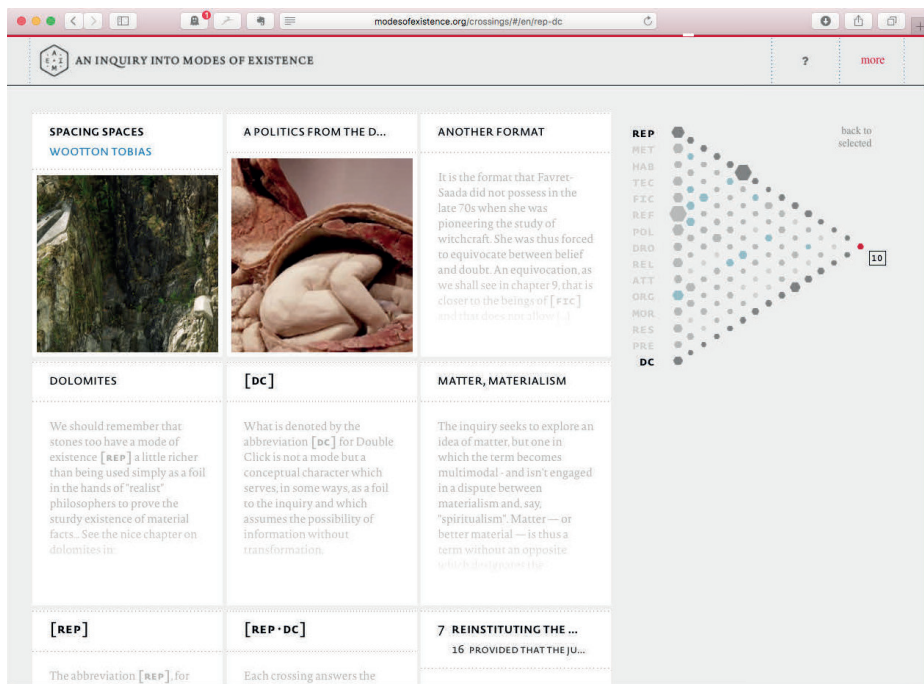
Først vil jeg give et eksempel på et eksisterende forskningsprojekt, som bruger et digitalt format, og som indeholder nogle af elementerne i den multigrafiske genre. Dernæst vil jeg beskrive principperne og ingredienserne i den multigrafiske genre, og endelig vil jeg skitsere et projekt, som er udformet direkte som en multigrafí, og som dermed vil kunne bringe mange af de beskrevne principper og ingredienser til udfoldelse, hvis det en dag realiseres. Denne artikel udforsker således et format – den antropologiske multigrafí – som endnu ikke eksisterer i den beskrevne form, men som har gode chancer for at se dagens lys i nær fremtid, netop fordi det synes at harmonere med en generel udvikling i antropologiens analyseobjekter og metoder samt medie-, samarbejds- og formidlingsformer. I den forstand udgør artiklen et eksempel på fremtidsorienteret „spekulativt design“ (Lukens 2011 i Ricci et al. 2015) og indskrives sig i rækken af udforskninger af endnu ikke fuldstændig afprøvede modaliteter, men samtidig baserer den sig på allerede eksisterende forsøg og tiltag samt på nogle ideer til et nyt genremæssigt eksperiment (fx Burdick 2015; Cizek 2010; Ricci et al. 2015).

AIME - et digitalt samarbejde om eksistensmåder

AIME-projektet (*An Inquiry Into Modes of Existence*³), som blev iværksat og lanceret af Bruno Latour og en række af hans medforskere i 2012, kunne måske godt tilnærmelsesvis beskrives som en multigrafí; i al fald har dele af projektet nogle af multigrafiens træk, som vi skal se dem udfoldet nedenfor. Projektets formål var, i forlængelse af Latours *We Have Never been Modern* (1993), at udforske, hvad det moderne er komponeret af hvis ikke af videnskabelig, politisk og økonomisk rationalitet samt med et antropocænt afsæt at gentænke det sociale og det, der forstås som det naturlige, som uadskillelige i vores ikke-spor-moderne selvforståelse. Projektet tog udgangspunkt i udgivelsen af en trykt bog i oktober

2012.⁴ Derefter blev den digitale platform, med en digital version af bogen,⁵ lanceret i 2013 med netop det formål at indhente bidrag, vinkler og kommentarer fra så mange og så bred en vifte af andre forskere – „contributors“ – som muligt. „Vi skal tilbage til erfaring, og til det er der brug for hjælp“ – der skulle en „kollektiv udforskning“ frem for et enmandsprojekt til for at favne og sammenholde bredden af forskellige „tråde af erfaringer“ af det moderne (Latour 2012 – video, min oversættelse). Og projektets væsentligste multigrafiske træk var da også, at der ud over en række faste forskere på projektet kunne tilknyttes en række andre forskere og bidragsydere, som kunne bidrage med egne tekster og kommentarer til de andres indlæg, bidrag, som derefter blev læst og analyseret af projektets „mediatorer“. Et andet væsentligt træk ved projektets digitale del var, at det opererede med en opdeling i „modes“, hvor de enkelte poster (især tekster) var forbundet i krydsninger – *crossings* – på tværs af disse „måder“ med det formål at karakterisere ikke kun det modernes modaliteter, men især hvad det er, der *forbinder* dem. Der var således indbygget en vis logisk sammenhæng mellem forskningens formål – at identificere forbindelser mellem eksistensmåder – og den digitale arbejdsform, som var at forfølge krydsninger mellem platformens digitale elementer.

Alt i alt et spændende og omfattende – nærmest lidt uoverskueligt – projekt. Crossings-modulet var således ganske komplekst at forstå og at overskue, og en del af indlæggene i arbejdsgruppens blog går da også ud på at forstå, hvordan platformen og krydsningsmodulet fungerer, og hvordan man skal læse og forstå krydsningerne, hvilket der selvfølgelig også ligger et erkendelsesmæssigt potentiale i. Projektet lagde desuden op til, at forskellige typer medier kunne føjes til platformen, men ud over linket til en række møde-, konference- og forelæsningsvideoer i tidslinjen og bloggen, primært tale- og dermed verbalt baserede, blev der kun brugt skrevne medier, herunder blog og Twitter.⁶ En egentlig multimedial udforskning af eksistensmåder med alle de sensoriske og analytiske potentialer, en sådan tilgang kunne have (se nedenfor), indgår således ikke i projektet og platformen, som forbliver stort set monomedial og tekstuel. Udstillingen *Reset Modernity!* om Gaias økologiske mutationer, åbnet i 2016 på kunstmuseet ZKM Karlsruhe med deltagelse af en lang række kunstnere, med tilhørende katalog, workshop og symposium og kokurateret af Latour, indgår ikke på selve den digitale platform som andet end skriftlige henvisninger og et enkelt fotografi fra åbningen, hvor endnu en bog om Latour i øvrigt blev præsenteret.⁷

Uddrag fra AIME, her nogle krydsninger mellem begreberne reproduction [REP] og double click [DC]. Krydsningerne vælges i feltet til højre. (<http://modesofexistence.org/crossings/#/en/rep-dc>).

Projektet fungerer på både fransk og engelsk, og sprogene krydser hinanden i en frugtbar sammenblanding, hvilket i sig selv er specielt – især for et fransk projekt. Det gør dog også brugen en anelse selektiv for de deltagere og besøgende, som kun behersker det ene sprog, idet der ikke altid er oversættelse, og det er op til den enkelte deltager, hvilket sprog han/hun vil bidrage med. AIME-projektet indskrives sig ifølge forskerne i den stigende mængde af Digital Humanities-projekter, som både analyserer og opererer med digitale former og ofte med analysen af *big data*. Det besidder en temporal dimension, idet det er blevet til over tid og igennem bidragsydernes løbende deltagelse. En meget nyttig tidslinje, som kan tilgås både på projektets forside⁸ og på en særskilt side,⁹ giver adgang til forskellige typer begivenheder fra projektets start til dets officielle slutning, ofte i form af links til konferencebilleder, lydoptagelser eller videoer. Projektet ophørte i princippet samtidig med forskningsbevillingen i 2014, men det ligger stadig online og kan konsulteres og beriges, og en blogdel¹⁰ er blevet genoplivet i 2015. Seneste element i tidslinjen er i skrivende stund fra september 2016, i bloggen fra december 2016, og man kan stadig få adgangstilladelse og opsende bidrag og kommentarer, så der er stadig „mennesker bag“, som administrerer indholdet.

Efter denne forsmag på en digital forskningsplatform, som tænkes som kol-laborativ, interaktiv og i al fald i princippet multimedial, og som har den fordel i herværende øjemed, at den faktisk kan konsulteres online, vil vi nu bevæge os over i en udforskning af de mange potentialer ved en egentlig antropologisk multigrafi, som den ser ud på tegnebrættet.

Multigrafi - fra tegnebrættet

I de følgende afsnit beskrives således principper og potentielle ingredienser i den multigrafiske genre, forstået som et endnu ikke gennemført/udforsket eksperiment. Men lad os først kort se på, hvad henholdsvis *multi-* og *-graf* kan stå for, før disse temaer efterfølgende uddybes:

Multi-

Multigrafer: forfattet af forskellige „grafer“ af både menneskelig og materiel/teknologisk art.

Multimateriel/modal: bestående af tekster, billeder, film, lydfiler, kort, indekser/(hash)tags, links, data, feltnoter, kommentarer, databearbejdninger, arbejdspapirer, (annoterede) artikler, videoclips, møde- og konferencereferater og forskellige slags forbindelser og links imellem sådanne materialer samt digitale metaanalyser af materialernes sammensætning og forbindelser m.m.

Multilaget: forskellige simultane indholdsmæssige og mere eller mindre tilgængelige lag, udformet i det digitale tre- eller firedimensionalitet (rum og tid).

Multidirektionalitet: går i forskellige retninger, forbinder forskelligartede elementer og støder imod forskellige slags modtagere og deltagere undervejs.

Multitemporalitet: processuel, i princippet ufærdig/i stadig tilblivelse.

Og i det hele taget: multiplicitet, multiple mulige forbindelser og katalytiske reaktioner.¹¹

-graf

Beskrivelse, måling, det at (be)skrive, den/dem, der (be)skriver, det, der (be)skrives med og i princippet også andre subjekter og processer.

Multigrafen

Hvem er multigrafen? Multigrafen skriver i sagens natur aldrig alene. Multigrafen er i sagens natur forbundet – „mutual“ (Sanjek 2015) – og således flere, samlet i

én figur. Multigraferne er forskeren og hendes medforskere – antropologer, men også biologer, arkæologer, designere, arkitekter, læger, psykologer, sociologer etc. – alle de andre forskere, som antropologen i tværdisciplinære projekter arbejder sammen med; studerende, som deltager i projektet, som specialestuderende, assistenter eller forskerpraktikanter, og hvor projektet dermed får karakter også af undervisningsbaseret forskning (se Blok et al. ovenfor); andre forskere, som ikke nødvendigvis er tilknyttet projektet, men som bidrager ved at kommentere det (som i AIME's „udvidede deltagerpanel“, hvor enhver kan kommentere og i sidste ende blive en del af kollektivet) og ikke mindst alle andre, som får interesse for projektet og -grafien, og som ønsker at bidrage med diverse typer indlæg – tekster, kommentarer, videoer, billeder, links etc. – og dette gælder naturligvis også vores samarbejdspartnere i felten, der ikke blot „informerer“ og leverer „rå data“ til antropologens personlige fortolkning, men som er medanalytikere og bliver medforfattere eller „epistemiske partnere“ (Holmes & Marcus 2008).

Multigrafen er også de teknologiske digitale foranstaltninger, som organiserer både indholdet og den måde, det fortløbende skabes og tilgås på. Multigrafen omfatter således både webdesign og digitale algoritmer samt de teknologier, som indgår i produktionen af og tilgangen til de enkelte bestanddele – for eksempel computere, kameraer, SD-kort, mikrofoner – samt de deltagerinddragende funktioner og, ikke at forglemme, specielle moduler, som kan forbinde elementer i multigrafien på algoritmisk uforudset vis (se nedenfor om *serendipity*-modulet).

Multigrafien i sin helhed giver således mulighed for at *forfatte* – det vil sige tilføje materialer af forskellig art – sammen og individuelt og for at forbinde de forskellige elementer og bidrag og andre, som kommer til løbende, på forskellige måder, både ved at sammenstille dem direkte – for eksempel ved siden af hinanden eller efter hinanden i tidlige sekvenser – og ved at forbinde dem gennem for eksempel hashtags og andre former for metadata og også nye, uforudsete og algoritmisk eller deltagerskabte forbindelser. Formålet er ikke at opnå skøn enighed og konsensus, fortificeret visdom og helhed, men snarere tværtimod at skabe grobund for kontraster, (selv)modsigelser, produktive konfrontationer og positionerede kontroverser og „nuancerede positionaliteter“ (Burdick 2015; Ciccì et al. 2015), for skrøbelige og mere faste broer og måske for naive, tilfældige eller intuitive udforskninger, søgende spørgen og ustruktureret leg, alt sammen dog underlagt visse fælles formmæssige protokoller, som må afgøres fra projekt til projekt og sikkert vil komme ud for yderligere tilpasninger og skridninger undervejs.

Multigrafien er dermed en konkretisering af den stigende tendens til, at antropologisk forskning og viden udvikles i samarbejde mellem flere forskere, mellem forskellige discipliner og med andre end forskere – det participative, det kol-

laborative, det gensidige – „mutuality“, som Sanjek kalder det (Sanjek 2015). Den kunne således også ses som den yderste konsekvens – den digitale version – af et projekt som Utopia, beskrevet af Blok et al. andetsteds i dette nummer. Samtidig er det en mulighed for at præsentere de mange materialer, som felten producerer, og som indeholder sine egne konceptuelle rammer og analytiske apparater (Marcus 2013:207), på lige fod med forskernes analytiske tag i materialerne og hypoteser om deres feltobjekter. Der er allerede mange „grafer“ involveret, når en antropolog for eksempel tager noter, og disse grafer leverer allerede grader af analyser, aldrig „rå data“. Som Lévi-Strauss siger, hans version af myten er blot én blandt mange: Den form, han hører den i, når han er i felten, er allerede i sig selv en analyse af verdens sammensætning og kausaliteter (Levi-Strauss & Eribon 1988), nedleveret fra tidligere fortællere og ofte videreudviklet i den specifikke fortællers personlige fortolkning. Antropologen udvælger sit empiriske materiale og tilføjer sin egen vinkel og måske nogle komparative fortællinger, men der er allerede medskribenter involveret i processen, hvad enten det drejer sig om månens incestuøse oprindelse i en myte eller et EU-direktiv på EU-Parlamentets hjemmeside.

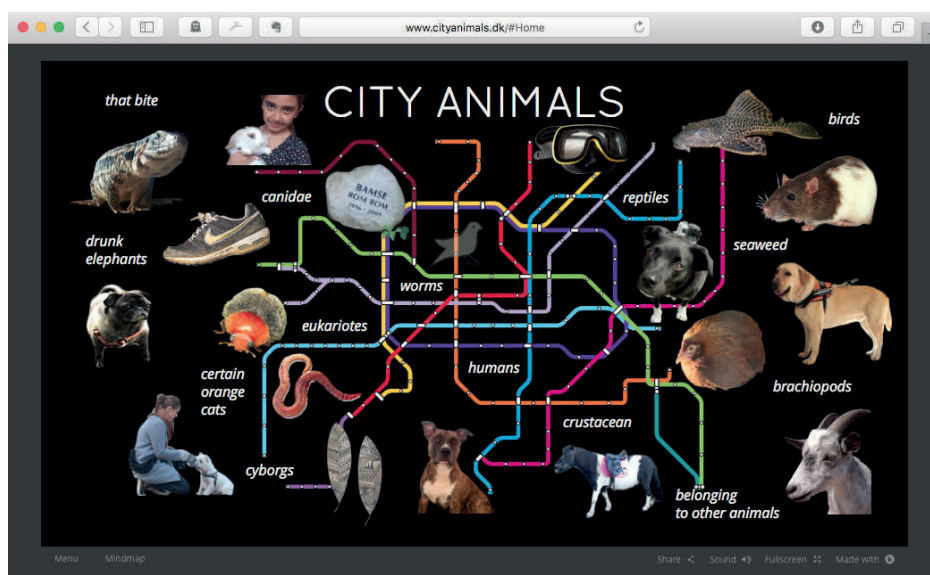
Multigrafen er således sammensat, og multigrafien udnytter, som i AIME-projektet, det digitale og internettets interaktivitet og rækkeevne til at inddrage så mange -grafer som muligt, for at indkredse og analysere et specifikt forsknings-tema i dets mange facetter, felter og territorier.

Multimaterielt og multimodalt

Antropologer producerer forskellige slags materialer, de arbejder med andres materialer, og de kombinerer disse på forskellige måder. Disse forskellige materialer og kombinationsmodaliteter finder et frugtbart leje i multigrafien.

De forskellige typer medier kan komplettere og belyse hinanden, berige og udvide hinandens udsigelseskraft og tale til hinanden på forskellige måder. Mange af os bruger allerede fotografier i forbindelse med vores tekster, blandt andet fordi de bygger bro mellem det partikulære – det konkrete afbildede – og det generelle og abstrakte. Og lige så vigtigt, fotografier og især film – billede, lyd, tid og bevægelse – kan sige noget andet end ordene om vores analytiske objekter, om bevægelse, hastigheder og kausaliteter, om samtidige konstellationer og rumligheder, om rytmer, klange og resonanser, om følelser og affekt, om afstande og relative positioner, om materialiteter og teksturer og om udtryk, positioner, detaljer og kontraster. De taler til alle sanserne gennem vores integrerede, synæstetiske sanseapparat, hvor en sans aktiverer de andre sanser, hver gang den bliver tiltalt. Og de skaber mening ved at evokere frem for at forklare (MacDougall

2006); de fremkalder viden gennem bekendtskab (*knowledge by acquaintance*) frem for gennem beskrivelse (*knowledge by description*) (Russell 1917), altså andre typer viden om de samme fænomener. Men de kan også fortælle os om – og lede vores opmærksomhed hen imod – helt andre ting og fænomener, helt *andre sider af samme sag* eller slet og ret *andre sager*. Og de kan udviske grænserne mellem indsamling og formidling, idet de indeholder og formidler både objektet foran kameraet/mikrofonen og de teknologiske og relationelle betingelser for deres egen frembringelse (MacDougall 1998; Møhl 2011, 2015; Grimshaw & Ravetz 2009).

Forside af City Animals, en WebDoc (se note 1), som indeholder film, filmstykker, fotografier, lydmontager, links og tekster. Elementerne er lavet af deltagere i praktiske kurser i visuel og radioantropologi på Københavns Universitet 2013. (<http://cityanimals.dk>).

I multigrafien sammenstilles således et væld af forskellige typer medier, som kan meget forskellige ting og skaber mening på forskellige måder. Men mange af de materialer, som multigrafien kan integrere, hører ikke nødvendigvis feltarbejdets tid og sted til og er måske ikke lavet af antropologen selv. Hele vejen gennem undersøgelses- og forskningsprocessen indhentes og opstår der materialer, som andre har lavet, og som inddrages i analysen. Alle disse materialer vil finde deres naturlige plads i multigrafien, i deres egne specifikke formater og side om side med, indlejret i, analyserne af dem.

Multimodalitet indebærer, ud over at samle og kombinere forskellige medier og materialer, at man kan integrere forskellige måder at arbejde med materialet på i fællesskab. Foruden at integrere forskellige feltmetoder kan det multi-

grafiske projekt således også inkorporere en række digitale samarbejdsformer såsom onlinemøder, fælles løbende notetagning, fælles læsning og annotering samt danne rum for visualiseringer af materialerne ved brug af digitale analysemetoder og kortlægningsmetoder som Gephi og ArcGIS.¹² Alt sammen former og formater, som mange antropologer allerede arbejder med, men som her integreres i én fælles platform.

Derfor er det også vigtigt at pointere, at multigrafien netop muliggør integrationen af multiple medier, herunder også trykte, for så vidt de kan sammensvejes med de andre medier og elementer i projektet. Med andre ord skal multigrafien kunne rumme også ikke-digitale former og materialiteter. Det er således både et nyt format og en integration af tidligere og aktuelle metodiske, teoretiske og formatmæssige antropologiske praksisformer. Og samtidig med at materielle antropologiske praksisformer gerne skulle kunne integreres, er det også et potentiale ved multigrafien, at den får rumlige og materielle udtryk og således kan bevare forbindelsen til de felter, den ikke blot skal være en afspejling eller repræsentation af, men også en stadig *del af*. Dette er et grundlæggende potentiale – hvordan det i praksis gøres, afhænger af de konkrete multigrafiske projekter og deres felter. AIME er mundet ud i en „tanke“udstilling. Man kunne også forstille sig udmøntninger såsom skærme i landskabet eller samarbejder med kunstnere, aktivister og andre i felten. Frem for blot at tænke i konkrete *præsentationer* af multigrafiens digitale indhold kan det afgjort være produktivt at udvikle et løbende og aktivt medspil via nogle mindre lineære forbindelser mellem multigrafiens digitale elementer og konkrete, rumlige udfoldelser og aktiviteter, helt afhængigt af de konkrete emner, som den enkelte multigrafi spænder over. Ikke så meget for at stræbe efter helhed, at få „det hele“ med, hvor multigrafien ses som en sluttet og omsluttende organisme, men snarere for at åbne for produktive forbindelser, som også i nogen grad ligger ud over det digitale.

En sidste bemærkning om multimodalitet og om det tilfældige: Der ligger allerede et potentiale i at sammenstille elementer af forskellige modaliteter – eller at overskride mediegrænser og arbejde med heteromedialitet (Bruhn 2010) – som den multimaterielle multigrafi muliggør. Og alle medier er allerede i sig selv sammensatte (*composite*), blandinger af koder, diskursive konventioner, kanaler, sensoriske og kognitive former, som J.W.T. Mitchell siger (1994). Det kan derudover udforskes, hvad der ligger i *sammenstillingen* af medier, og hvilke potentialer der kan høstes i netop at sammenstille elementer af *forskellige* materialer og medialiteter, altså hvad det er for intermediale fænomener og forståelser, der kan opstå i sammenstillingen (Bruhn 2010). Multigrafiens multimaterialitet har således ikke blot til formål at kunne rumme og arbejde med flere forskellige typer materialer og deres forskellige udsigelsespotentialer, men netop også, at sammenstillingen *i sig selv* kan producere mere, end de enkelte materialer gør

hver for sig, som allerede nævnt. De taler til hinanden, kompletterer, modsiger og bagbinder måske hinanden, hvorved nye refleksioner og benspænd kan opstå. Forbindelsen er således i sig selv produktiv. Den klassiske parallel er filmklippingens *Kuleshov-effekt* (Simpson, Utterson & Shepherdson 2004), hvor overgangen fra det ene til det næste klip ikke blot installerer en narrativ kontinuitet imellem dem, men skaber helt ny betydning, som ligger ud over indholdet i de to enkelte klip – som derved også hver især i kraft af sammenklipping ændrer betydning. De bliver så at sige hinandens kontekst. Det er også denne effekt, som Suhr og Willerslev med begrebet *montage* (= „filmklipping“ på fransk) bruger som en metafor i den antropologiske analyse, nemlig at der opstår ny betydning i sammenstillingen (Suhr & Willerslev 2013), altså især en visuel logik med referencer til 1910’ernes og 1920’ernes stumfilm, hvor montagebegrebet blev udviklet. I AIME-projektet udfoldes ideen om produktive sammenstillinger af elementer i crossings-modulet, som vi har set. Også her er formålet at forfølge nye og uventede betydninger, som måtte opstå ved at sammensætte heterogene elementer og se, hvad der sker i mødet – eller mellemrummet. Her er det dog en verbal logik, der organiserer krydsningerne.

I multigrafien sammenstilles materialer af meget forskellige typer og kvaliteter, som i kraft af deres respektive tidsmæssige, semiotiske, sensoriske, rytmiske og rumlige kvaliteter går på tværs af for eksempel et formodet skel mellem det synlige og det ikke-synlige og ud over tankens og sprogets logikker. Ud fra den idé, at viden oftere opstår ved tilfældigheder og uventede opdagelser end ved målrettet søgen og logiske slutninger (Hazan & Hertzog 2012; Rivoal & Salazar 2013), kan et såkaldt serendipity-modul (Girard 2016) skabe tilfældige, algoritmisk styrede forbindelser og kollisioner mellem materialer, som ikke umiddelbart synes at have noget med hinanden at gøre eller at være forbundet ved nogen identificerbar logik, men hvor den tilfældige sammenstilling kan bryde igennem lagene og give nye og helt uventede intuitioner og forståelser af feltens sammenhænge.

Det er selvfølgelig ganske umuligt fra tegnebrættet at *beskrive* de krydsninger og konfrontationer, som kan finde sted, og de uventede ideer, som kan opstå. Så her må vi lade kommende praksis råde og de besøgendes opdagelser og intuitioner gå på arbejde.

Multilaget - organiseret i flere lag og med forskellige muligheder for indgang og adgang

Multigrafien kan potentielt opbygges i flere *lag*, hvorved den får en tredimensionel frem for en lineær, tidslig struktur. De enkelte elementer ligger ikke i sekventielle,

tidsligt fastlagte forbindelser, de har snarere koordinater i en rumlig struktur, om end sådanne koordinater hele tiden vil ændre sig, i takt med at nye elementer tilføjes og nye forbindelser opstår. Multigrafien bliver således navigerbar i multiple retninger. Helt umiddelbart betyder multilagetheden, at materialet organiseres således, at man fra et punkt eller element kan vælge at gå videre til andre elementer på samme niveau eller for eksempel gå dybere ned i visse emner og detaljer eller uddybe udforskningen af forbundne elementer. Lagene tænkes således også som gradvist mere detaljerede, som man bevæger sig ind i dem.

„Lag“ kunne tænkes at alludere til en hierarkisk struktur, men finder snarere lighed i de multiple spatiale lag og forbindelser, som sameksisterer i et givet optisk felt. Forbindelserne og perspektivet afhænger dermed på ethvert tidspunkt af den indtagne position. Lag tænkes således ikke som i en arkæologisk ramme, hvor man afdækker fortiden ved at grave, ej heller som knyttet til kompleksitet, hvor data og informationer bliver mere komplekse og, ofte iboende denne tanke, mere avancerede, jo længere vi kommer ned. Det er snarere et spørgsmål om tråde og om simultane og sameksisterende, forbundne fænomener, netop som i det optiske og lydige, rumlige felt. Og de er nødvendigvis partielle, fordi de er positionerede (Haraway 1991), de vil aldrig (fore)give overblik, og nogle vil til tider dække over andre.

Udforskningen af multigrafien vil for den enkelte selvfølgelig have sin egen tidslighed og linearitet, opbygget af de sekvenser, som opstår, når man tilgår et element efter det næste – som enhver rumlig rejse „på må og få“ immervæk skaber bestemte linjer og forbindelser igennem landskabet. Men denne sekventialitet er ikke indbygget i selve strukturen, den opstår for hver ny „læsning“ af/tilgang til multigrafien. Og disse linjer er ikke afsluttede, bevægelsen kan genoptages og nye forbindelser skabes. Forbindelser imellem elementer skabes således også som algoritmiske efterdønninger af de enkelte besøgendes navigation.

Mere lavpraktisk betyder multilagetheden desuden, at man kan inddеле sit materiale i mere eller mindre tilgængelige lag, for eksempel et overordnet og helt åbent lag, et lag med delt adgang til for eksempel en forskergruppes medlemmer og parter, og hvor materialerne er fælles, og, endelig, mere personlige og fortrolige lag/områder, hvortil kun få eller enkeltpersoner har adgang. Materialer kan derefter flyttes rundt imellem disse lag og gøres mere eller mindre tilgængelige, alt efter hvor man er i processen, eller for eksempel hvor fortroligt de skal behandles. Feltnoter kunne således ligge i et fortroligt lag, samtidig med at de i anonymiseret form blev gjort mere eller helt tilgængelige.

For den deltager, som har adgang til alle lag, betyder flerlagetheden, at alle elementer i forskningen konstant er forbundet, både de fortrolige og de alment tilgængelige, men også de elementer, som tilføjes løbende af andre forskere og

bidragsydere i det multigrafiske projekt. Flerlagetheden betyder således også, at der løbende frigives og offentliggøres dele af forskningen og skabes forbindelser til for eksempel projekter og materialer, som ligger digitalt andre steder på internettet.

En multilaget struktur kræver, at materialer konstant forbindes til andre materialer, enten manuelt med for eksempel #tags eller digitalt, gennem diverse opstillede eller løbende skabte digitale analyser og algoritmer. Principperne for disse forbindelsesstrukturer og for algoritmernes arbejde skal naturligvis etableres fra starten, men kan – og vil givetvis – ændres undervejs, i takt med at nye navigationer foretages, og at nye forbindelser og indsigter opstår.

Multidirektionelt - modtagere og tråde/linjer

Den tredimensionelle opbygning af og positionerede tilgang til multigrafien er forbundet med dens multidirektionalitet, forstået som at multigrafien både kan navigeres i multiple direktioner, og at den er rettet i multiple retninger og „henvender sig“ ikke blot til forskere, men også til alle andre, som har en interesse for multigrafens overordnede forskningsområde.

Fra sit digitale ståsted og med sine multiple grafer og medier henvender multigrafien sig til et bredt publikum. Den rækker bredt *ud*. Både til forskere, medforskere og studerende fra egne og andre discipliner og også til de mange deltagere og medskrivere, som har leveret og fortsætter med at levere forskellige typer medieelementer, forbindelser og kommentarer fra felten eller fra lignende felter. Alle vil de kunne tilgå multigrafien ud fra deres egne interesser og specialiseringer og bevæge sig mere eller mindre dybt ind i områder og detaljer.

Samtidig har multigrafien sin egen „iboende“ multidirektionalitet, idet dens struktur som sagt ikke er opbygget, og dens elementer ikke er forbundet efter allerede fastsatte logikker, lineariteter og retninger. Det er en samling af mere eller mindre løst forbundne elementer, endda af meget forskellig karakter – billeder, tekster, filmklip, grafer, links, notater, artikler, mødereferater etc. – og hvis forbindelser i nogen grad skabes, i det øjeblik de sammensættes af den enkelte „navigator“ og dermed medskaber, og hvis linjer ikke er afsluttede. Sådanne løbende skabte forbindelser lagres algoritmisk og kan i øvrigt yderligere analyseres af multigrafien selv, hvorved den også løbende ændrer sig.

Et træk ved både multilagetheden og multidirektionaliteten er således, at man kan tilgå multigrafien gennem mange forskellige „indgange“. Hver ny indgang vil producere en ny vej igennem multigrafien og dermed nye læsninger af stoffet, nye forbindelser, nye indsigter (se fx Deleuze, Guattari & Brinkley (1983) om multiple indgange til læsningen af Kafka).

Og endelig er multigrafien ikke ordnet som en afspejling, en „repræsentation“, det vil sige som stående i et binært forhold til en ikke-digital virkelighed – eller til noget andet for den sags skyld. Den har sin egen iboende og foranderlige materialitet og væren. Den er en slags cyborg eller menneske-maskine-hybrid, idet den er levende og plastisk, er opbygget af ideer og henvendelser og medier og algoritmer, ligger på fysiske it-servere forskellige steder i verden og har et „udseende“, et „interface“ og en egen materialitet.

Multitemporalitet - kontinuitet & foranderlighed

Multigrafien er i sagens natur tidsligt indlejret; den opbygges løbende og bliver hurtigt tilgængelig for andre. Det er ikke det „færdige produkt“, som præsenteres. Den viser således løbende forskningsprocessens tidsdimension og progression. Den fyldes langsomt med et væld af forskellige typer elementer. Og den vil med tiden, igennem skabelsen og konsultationen, begynde at danne forbindelser, både imellem disse elementer og ud over, til elementer andre steder, som dermed bliver en del af dens bestand. Man kan dermed ikke tale om interne og eksterne elementer, der er ingen klare grænser.

Forbindelserne, som løbende skabes igennem serendipity-modulet, vil være uplanlagte og uforudsete og vil desuden dannes ud fra de specielle perspektiver, multigrafien betragtes og navigeres ud fra. For både de involverede forskere og andre interesserede deltagere vil der således med tiden opstå nye forbindelser og dermed indsigter, som ikke indhentes „ude“ i felten, men opstår i selve multigrafien og skabes af dens multiple besøgende og medgrafer. Multigrafien bliver en felt i sig selv, i konstant forandring.

Har multigrafien en levetid? Må arbejdet med multigrafien ikke tage en ende, på samme måde som den forskningsproces, den er indlejret i, i princippet har en begyndelse og en afslutning? Jo, selv en multigrafi starter på et tidspunkt og dør måske langsomt ud, efterhånden som forskningsmidlerne ophører, projektet afsluttes, og de involverede får andre ting at se til. Men det forhindrer for det første ikke andre forskere i at tage tråden op som en slags overlevering og genbrug i en særlig videnskabskologi (se Blok et al. i dette nummer). Derudover har multigrafien som sagt sin egen materialitet og sit eget liv, og med mindre dens overordnede emne er af helt fuldstændig kortvarig social og politisk relevans – og hvornår har antropologiske projekter nogensinde været det? – er der gode chancer for, at den bliver ved med at have sit eget liv, så længe den har et digitalt hjemsted og besøges og aktiveres regelmæssigt. Bøger og andre antropologiske produkter har naturligvis også deres eget liv og egen levetid, efterhånden som de afsætter effekter i verden. Men multigrafien tænkes at kunne integrere sådanne

effekter i sin egen materialitet – som en bog, der kun er trykt i et eneste eksemplar, som går på omgang og indeholder alle de annoteringer og ideer, som dens læsning har frembragt, samt forbindelser til nye produkter, som den med tiden har affødt. Det er således sandsynligt, at multigrafien efter forskningsprojektets udløb løbende vil blive „fodret“ med nye relevante bidrag, samt at dens liv vil udspille sig igennem varierende „affektive rytmer“ (Kofoed 2012; Reestorff 2016), de interaktive udsving, som tegner sig, når multigrafien og dens emne i nogle perioder får særlig aktuel relevans eller taler til aktuelle strømninger, og besøges og fodres med højere intensitet og i andre perioder ligger i en vis dvale. Sådanne rytmer kan analyseres med digitale redskaber, og analysen vil sige noget vigtigt om forskningstemaets skiftende samfundsmæssige forankring og bliver i sig selv en del af multigrafiens substans.

Så har multigrafien en begrænset levetid? Måske bliver den med tiden teknologisk og designmæssigt uddateret. Det vigtige her er dog ikke, om der er egentlige begyndelses- og afslutningstidspunkter, men at multigrafien er konstitueret som ufærdig og i løbende tilblivelse, gennem alle dens -grafers bidrag af forskellige art. Det er kontinuiteten og foranderligheden samt dens rytmiske natur, som karakteriserer multigrafiens temporalitet.

Fra tegnebrættet og videre - en multigrafisk case

„Biometric Border Worlds“ er et forskningsprojekt, som startede i efteråret 2016.¹³ Projektet er kollektivt og udforsker biometriske teknologiers epistemiske grundlag, udvikling og anvendelse i forbindelse med migration i Europa samt migranternes deltagelse i udviklingen igennem deres specialiserede kendskab til og undvigelser af de forskellige anvendte teknologier. Biometriske teknologier installerer fysiske og abstrakte grænser og begrænsninger af bevægelse, ikke kun mellem nationer, men i hele det europæiske og ekstraeuropæiske rum, og de sorterer mennesker efter bestemte, teknologisk determinerede koblinger mellem biologiske træk som dna, ansigtsform, fingeraftryk, irisform, gangart osv. – og ID. Disse koblinger er indlejret i politiske og juridiske forordninger og ideer om migration og grænsekontrol samt i bestemte ideer om forholdet mellem krop og identitet. Forskningsprojektet består af fire underprojekter, som hver især anskuer og udforsker grænseverdener fra forskellige og ofte kontrasterende perspektiver, og som forfølger forbindelser mellem feltets mange forskelligartede aktører. Forskningsfeltet er ultravolatilt – både migrationen, ruterne og menneskene er i konstant bevægelse, og det samme er de politiske strømninger. Ydermere udvikles teknologierne i rivende fart med hundredvis af nye patenter hver uge. Feltet indeholder og producerer løbende et væld af forskellige typer materialer,

data, aktiviteter, interaktioner og bevægelser – og projektets fire hovedforskere samt tilknyttede forskere og studerende og andre aktive deltagere i felten medvirker aktivt til denne malstrøm af produktioner. Projektet indeholder derfor en intention om at udvikle et digitalt arbejdssted – en multigrafi – som kan blive et samlingspunkt, både for det opståede materiale – politiske forordninger og EU-direktiver, nyhedsstrømme, patenter, kort, lovstof, „sager“, breve, feltnoter, notater, billeder, lyd, film, kommentarer, mødereferater, seminar-/konferenceindkaldelser og -referater/bulletiner, artikler, strøtanker og meget mere – og for alle de involverede forskere og andre deltagere.

Multigrafiens mangeartede elementer vil løbende kunne ordnes i lag, afhængigt af deres natur og fortrolighed, samt i offentlige blog- og medieindlæg og præsentationer. I et „hjørne“ vil der være rum for at arbejde på fælles tekster. I et andet for at samle billeder, lyd- og filmklip – og også redigerede film – fra felten. I et tredje feltnoter fra fælles og individuelle feltarbejder, mødereferater, forelæsningsnoter, specialer. I et fjerde lovstof, direktiver m.m. Og så videre. I alle tilfælde vil sådanne elementer blive forbundet aktivt via #tags og algoritmisk, det vil sige via forbindelser, som bryder igennem lagene og giver nye indsigter.

Multigrafien er således tænkt som et samlingssted for materialer og mennesker, en slags forskningsprojektets *headquarters*, men samtidig også et legerum, hvor nye ideer, forbindelser og materialer kan opstå. Og så bliver den selvfølgelig forskningsprojektets ansigt udadtil, et løbende materialiseret vindue til forskningens elementer og fremadskriden, og et *åbent* vindue, hvor nye elementer hele tiden kan tilføjes.

Men et medie er ikke blot en kanal, som betydninger udbredes igennem; mediet, med dets partikulære æstetik og inskriptionsformer, danner selve grundlaget for analysens udformning, ideernes tekstur, betydningens tegnformer og sanselighed. Mediet kommer ikke „bagefter“, det er konstituerende for betydningsprocessen (Derrida 1997). I multigrafien arbejder mange medier endda sammen om at skabe og konfrontere gensidige og infiltrerede betydninger og æstetikker. Der er ingen tvivl om, at mediets – multigrafiens – særlige digitale og multimediale karakter vil være konstituerende for betydningsprocessen, også på helt uventede og i nogen grad ubeskrivelige måder. Her er det imidlertid forsøgt beskrevet mere som et tænkt og idealt – spekulativt – design end i bagklogskabens lys.

Afslutningsvis skal nævnes nogle punkter, som man skal være opmærksom på i arbejdet med multigrafien.

For det første er den ingenlunde *multipurpose* og egner sig ikke nødvendigvis til alle forskningsprojekter og emner. Der eksisterer ofte en stil- eller genremæssig „komplicitet“ (MacDougall 1998) mellem form, indhold og analyse. I multigrafien skal der således findes en genremæssig sammenhængskraft i projektets

partikulære konstellationer: metode, data, samarbejde, partnere, indhold, emne og form. Der skal således være en mening med for eksempel at samarbejde, at arbejde i multiple lag, at have deltagere som medskribenter, fortrolighedshensyn og også format, især når det drejer sig om digitale formater.

Der er også spørgsmålet om kompleksitet og kompetencer. Multigrafien har som sagt en slags eget liv og materialitet, en egen væren. Men det er vigtigt, at multigrafien udformes, så den til enhver tid svarer til deltagernes digitale og multimodale kompetencer. Det digitale og brugen af det giver nemlig ikke sig selv, og man skal være opmærksom på, at deltagernes digitale læse- og skrivefærdigheder (*digital literacy*) vil være forskellige- og at nogle medieformater appellerer mere til nogle end til andre, både „læse“- og „skrive“-mæssigt (Ricci et al. 2015:52-53). Digitale kompetenceforskelle kan dog også være et produktivt og kritisk *potentiale*, endnu et lag i udvekslingen af perspektiver, for så vidt deltagerne ikke føler sig koblet af – *unplugged*.

Og endelig kræver det forberedelse, omtanke og disciplin – og også en vis økonomi – at iværksætte en multigrafi, at tilføre den materialer og at bruge dem, at sørge for, at den levendegøres gennem multiple forskellige andre deltagers bidrag og mere eller mindre interaktive konsultationer og kontributioner. En multigrafi er ikke i sig selv „interaktiv“ – interaktivitet kræver, at der interageres, det vil sige, at der er besøgende og grafer, som bliver gjort opmærksomme på og får lyst til at deltage på hver deres vis. Ellers dør multigrafien ud – eller lever et slags intrateknologisk liv. Men det er måske også godt nok.

Jeg har her ikke berørt hverken de mere tekniske eller de finansielle sider af multigrafien, men det giver sig selv, at et projekt af denne art kræver både programmerings- og platformdesignknowhow eller endda ekspertise samt en vis økonomi. Formålet er dog ikke at udstikke praktiske retningslinjer for udførelsen af en multigrafi, men snarere at fremføre nogle betragtninger over og argumenter for en bestemt type forsknings-, arbejds- og interaktionsproces. Multigrafien vil kunne udføres i mange forskellige typer struktur og layout, afhængigt af formålet og emnet samt af de praktiske betingelser, man arbejder under, herunder institutionelle, materielle, etiske, regionale og økonomiske. Og i princippet ville en multigrafi kunne udføres selv uden professionel ekspertise og intervention samt store udgifter og med brug af allerede eksisterende digitale open source-løsninger, med en smule gåpåmod og basal digital viden.¹⁴

Vi har her fået en del indsigter i, hvordan multigrafien er bygget op, og hvordan den fungerer. Men hvad er det, som multigrafien gør anderledes? Diskussionen af, hvordan den ændrer forskningsprocessen og vidensdannelsen, og hvordan den kan skabe grobund for en anden type samarbejde og kommunikation, er allerede præsenteret ovenfor. Så lad mig blot afsluttende konkludere, at sammenstillingen

af medier, både lingvistiske og para- eller prælingvistiske, kan give nye former for indsigter, både for de involverede forskere og andre besøgende. Desuden kan det at skrive sammen, at sammenstille elementer fra forskellige etnografiske kontekster om samme emne på flydende, legende og ufikseret vis give komparative og mere intuitive forståelser af forskelle og ligheder, på forskellige niveauer, og dermed fordre nye analytiske forståelser for, hvad der rører sig og har effekt og særlig betydning i det overordnede felt, på samme måde som Utopia-projektet lægger op til (se Blok et al. s. 6 og 13). Og endelig kan temporaliteten føje nye forståelser til over en vis tidshorisont, hvor ældre og nyere elementer kan „tale sammen“ hen over tid og sige nye ting, også når de tilgås og analyseres med nye „ører“. De rytmiske egenskaber og nye forbindelser, som opstår over tid i materialerne og nytilførte elementer, kan give brede forståelser af feltets dynamikker, også i en metadatalogisk analyse. Multigrafiens organiske og levende struktur og det kontinuerlige arbejde med at organisere, forbinde, kvalificere og omkvalificere materialet sammen og alene er især det, der udgør multigrafiens potentialer, og som vi rettelig kan kalde *multigrafisk*.

Noter

Dette har været en iterativ proces med multiple forsøg, interaktion med redaktører og reviewere, og jeg vil hermed takke dem alle sammen for deres omhu, forslag til forenklinger og gode spørgsmål til uddybninger. Så dette er måske ikke en multigrafi, men i al fald frugten af flere grafers arbejde. Artiklen henter desuden inspiration i blandt andet diskussioner med visuelle antropologer Ida Winther og Trond Waage samt Bjørn Arntsen, Bente Sundsvold og Siren Hope, udviklingen af et YDUN-forskningsprojekt, som ikke så dagens lys, men var 100 procent multigrafisk, og endelig med partnerne i projektet „Biometric Border Worlds“ om biometriske teknologier og migration. Jeg takker også disse samtale- og grafi-partnere for gode tænketanker og samarbejde.

1. WebDoc står for dokumentar på nettet, rækker hen over en lang række formater af mere eller mindre interaktiv, forgrenet og lagdelt struktur og kaldes også iDoc med henvisning til netop interaktiviteten (Dovey 2014; Favero 2013; Nash 2012, 2014). Se links til WebDoc, for eksempel *Out of my Window*, *Prison Valley*, *Ritual Rhythms* og *City Animals* sidst i bibliografien.
2. Se for eksempel Albris (2017), Horst (2016), Horst og Miller (2012), Kelty (2009), Kozinets (2015), Sanjek og Tratner (2016) og Underberg og Thorn (2013) for blot at nævne nogle få eksempler på digitale mediers stigende betydning inden for antropologien, både som analytiske metoder og empiriske objekter.
3. <http://modesofexistence.org>. Se også en beskrivelse af projektets formål på <http://www.medialab.sciences-po.fr/projets/aime/>.
4. „Enquête sur les modes d’existence: une anthropologie des Modernes“, udgivet på engelsk i 2013.
5. <http://modesofexistence.org/inquiry/#a=START+UP&s=0>.
6. Projektet beskrives som opbygget af „a variegated array of literacy forms“ og „various generic

media and tools used for the project life (Twitter, AIME blog, mailing list, shared on-line meeting materials)" (Ricci et al. 2016: 48), det vil sige skriftlige medier.

7. Lidt flere billeder og en anmeldelse af udstillingen gives af Line Marie Thorsen og Anders Blok, som også skriver, at materialerne på udstillingen først og fremmest har til formål at fremstille tanker og her især Latours tanker, men at „omvejen gennem andre materialer ikke synes at gøre nogen væsentlig forskel for, hvordan tankerne udfolder sig selv“ („the detour through other materials seems to make no real difference to how the thoughts unfold themselves“) (Thorsen & Blok 2016).
8. <http://modesofexistence.org/#the-phases/timeline>.
9. <http://modesofexistence.org/timeline.html#en>.
10. <http://modesofexistence.org/#the-blog>.
11. Dette projekt (og denne artikel) har især udviklet sig – og er stadig i udvikling – ud fra en vision om en mulig arbejdsstruktur og -strategi, som bruger og udvikler det digitale potentialer. Men Deleuze og Guattaris ideer om rhizomer, plateauer og kort, om bogens komposition og om skrivning som strejfen, afsondring og kartografering (Deleuze & Guattari 1980:9-10), altså en rumlig praksis, har også udgjort en del af den mentale bevæg- og baggrund for arbejdet.
12. Gephi er et digitalt værktøj til at analysere og visualisere onlinenetværk, det vil sige forbindelser mellem en masse forskellige onlinekilder (hyperlinks). ArcGIS er et system, der kan kortlægge, forbinde og præsentere geografiske data.
13. Projektet, med deltagelse af Karen Fog Olwig, Kristina Grünenberg, Anja Simonsen og undertegnede, huses af Institut for Antropologi, Københavns Universitet, og er finansieret af Velux Fondens frie forskningsmidler.
14. Med WebDoc-formatet, udarbejdet i for eksempel programmet „Klynt“, kan man sammensætte dynamiske websider, som rummer både film, foto, tekster, forskellige typer „indlejrede“ elementer og eksterne links m.m. Interaktiviteten er dog på disse platforme begrænset til navigationen (klik), hver side har sin egen linearitet (se eksempler på WebDoc sidst i litteraturlisten).

Litteratur

AIME Project

2012 <http://www.modesofexistence.org>.

Albris, Kristoffer

2017 The Switchboard Mechanism. How Social Media Connected Citizens during the 2013 Floods in Dresden. *Journal of Contingencies and Crisis Management*:1-8.

Bruhn, Jørgen

2010 Heteromedia. In: L. Elleström (ed.): *Media Borders, Multimodality and Intermediality*. Pp. 225-36 London: Palgrave Macmillan.

Burdick, Anne

2015 Meta!Meta!Meta! A Speculative Design Brief for the Digital Humanities. *Visible Language* 49(3):12-33.

Cizek, Katerina

2010 Out of my Window. WebDoc. <http://interactive.nfb.ca/#/outmywindow/>.

Deleuze, Gilles & Félix Guattari

1980 Mille Plateaux. (*Capitalisme et Schizophrénie II*). Paris: Les Editions de Minuit.

- Deleuze, Gilles, Félix Guattari & Robert Brinkley
1983 What Is a Minor Literature? *Mississippi Review* 11(3):13-33.
- Derrida, Jacques
1997 [1967] *Of Grammatology*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Dovey, Jon
2014 Documentary Ecosystems. Collaboration and Exploitation. In: K. Nash, C. Hight & C. Summerhayes (eds): *New Documentary Ecologies. Emerging Platforms, Practices and Discourses*. Pp. 11-32. London: Palgrave Macmillan.
- Favero, Paolo
2013 Getting our Hands Dirty (Again). Interactive Documentaries and the Meaning of Images in the Digital Age. *Journal of Material Culture* 18(3):259-77.
- Frow, John
2005 Genre. *The New Critical Idiom*. London/New York: Taylor & Francis.
- Grimshaw, Anna & Amanda Ravetz
2009 Observational Cinema. Anthropology, Film, and the Exploration of Social Life. Bloomington: Indiana University Press.
- Haraway, Donna
1991 Situated Knowledges. The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. In: D. Haraway: *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Pp. 183-202. New York & London: Routledge.
- Hazan, Haim & Esther Hertzog
2012 Serendipity in Anthropological Research. *The Nomadic Turn*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Holmes, Douglas R. & George E. Marcus
2008 Collaboration Today and the Re-Imagination of the Classic Scene of Fieldwork Encounter. *Collaborative Anthropologies* 1(1):81-101.
- Horst, Heather
2016 Being in Fieldwork. Collaboration, Digital Media, and Ethnographic Practice. In: R. Sanjek & S.W. Tratner (eds): *eFieldnotes. The Makings of Anthropology in the Digital World*. Pp. 156-68. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Horst, Heather A. & Daniel Miller (eds)
2012 The Digital and the Human. A Prospectus for Digital Anthropology. In: H.A. Horst & D. Miller (eds): *Digital Anthropology*. Pp. 3-35. London: Berg Publishers.
- Kelty, Christopher
2009 Collaboration, Coordination, and Composition. Fieldwork after the Internet. In: J.D. Faubion & G.E. Marcus (eds): *Fieldwork Is Not What It Used to Be. Learning Anthropology's Method in a Time of Transition*. Pp. 184-206. Ithaca: Cornell University Press.
- Kofoed, Jette
2013 Saturated Knowledge? Affective Rhythms as a Productive Analytical Concept. Paper presented at 5th Psychosocial Studies Network Conference, London, United Kingdom.
- Kozinets, Robert V.
2015 Netnography. *The International Encyclopedia of Digital Communication and Society*:1-8. Online:DOI:10.1002/9781118767771.wbiedcz067.

- Latour, Bruno
 1993 We Have Never Been Modern. Cambridge, MA: Harvard University Press.
 2011 Summary of the AiME project. An Inquiry into Modes of Existence. <http://www.bruno-latour.fr/node/328>.
 2012 An Introduction to AIME. Video. 17 min. <http://bruno-latour.fr/node/468>.
 2013 An Inquiry into Modes of Existence. An Anthropology of the Moderns. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lévi-Strauss, Claude & Didier Eribon
 1988 De près et de loin. Paris: Editions Odile Jacob.
- MacDougall, David
 1998 Complicities of Style. In: D. MacDougall: Transcultural Cinema. Pp. 140-49. Princeton, NJ: Princeton University Press.
 2006 The Visual in Anthropology. In: D. MacDougall: Film, Ethnography, and the Senses. The Corporeal Image. Pp. 213-26. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Møhl, Perle
 2011 Mise-en-scène, Knowledge and Participation. Considerations of a Filming Anthropologist. *Visual Anthropology* 24(3):227-45.
 2015 Médias sensoriels en anthropologie: exploration d'une complicité. *Spécificités* 8(2):47-53.
- Nash, Kate
 2012 Modes of Interactivity. Analysing the Webdoc. *Media Culture Society* 34:195-210.
 2014 What is Interactivity for? The Social Dimension of Web-Documentary Participation. *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies* 28(3):383-95.
- Reestorff, Camilla
 2017 Den affektive intensivering af Danmark. Grænsekontrollen på Facebook. *Passage – Tidsskrift for litteratur og kritik* 31(76).
- Ricci, Donato, Robin de Mourat, Christophe Leclercq & Bruno Latour
 2016 Clues, Anomalies, Understanding. Detecting Divergent Practices in the Digital Humanities through the AIME Project. <http://modesofexistence.org/anomalies/>.
- Rivoal, Isabelle & Noel B. Salazar
 2013 Contemporary Ethnographic Practice and the Value of Serendipity. *Social Anthropology* 21(2):178-85.
- Russell, Bertrand
 1917 Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description. In: B. Russell: *Mysticism and Logic*. Pp. 209-32. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Sanjek, Roger
 2015 Deep Grooves. Anthropology and Mutuality. In: R. Sanjek (ed.): *Mutuality. Anthropology's Changing Terms of Engagement*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sanjek, Roger & Susan W. Tratner (eds)
 2016 eFieldnotes. The Makings of Anthropology in the Digital World. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Simpson, Philip, Andrew Utterson & Karen J. Shepherdson
 2004 Film Theory. Critical Concepts in Media and Cultural Studies. London & New York: Routledge.
- Suhr, Christian & Rane Willerslev
 2013 Montage as an Amplifier of invisibility. In: C. Suhr & R. Willerslev (eds): *Transcultural Montage*. New York/Oxford: Berghahn Books.

Thorsen, Line Marie & Anders Blok
2016 Reset Latour! EASST Review 35(4). <https://easst.net/article/reset-latour/#authors>.

Underberg, Natalie M. & Elayne Zorn
2013 Digital Ethnography. Anthropology, Narrative and New Media. Austin: University of Texas Press.

Digitale projekter og WebDoc

AIME Project
2012- <http://www.modesofexistence.org>.

Cizek, Katerina
2010 Out of my Window. WebDoc. <http://interactive.nfb.ca/#/outmywindow/>.

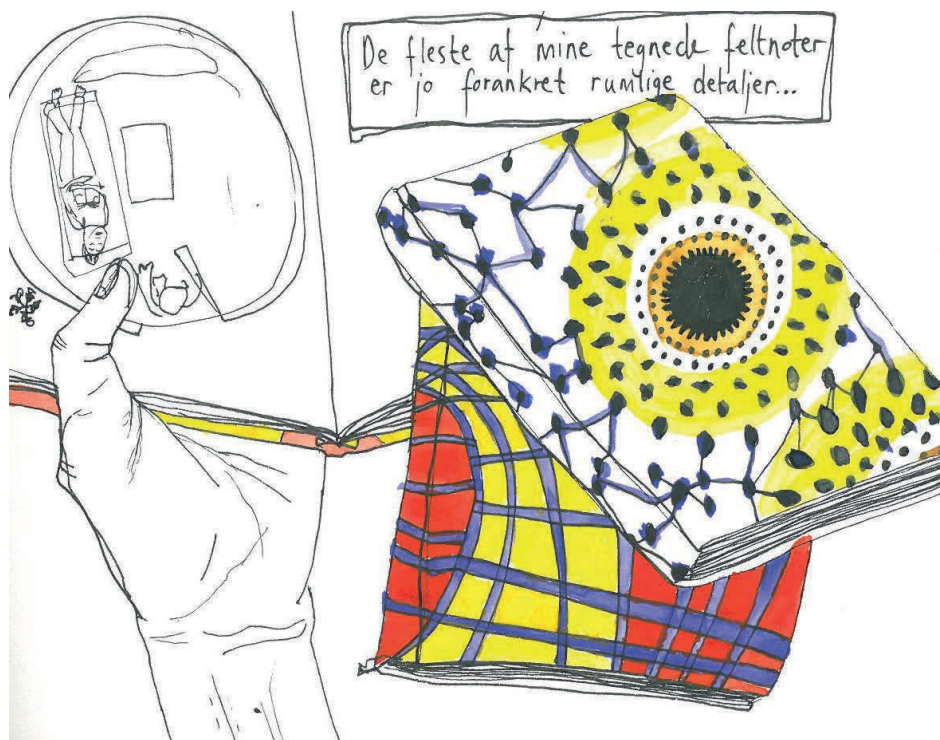
Dufresne, David & Philippe Brault
2009 Prison Valley. WebDoc. ARTE-TV. <http://prisonvalley.arte.tv/?lang=en>.

Møhl, Perle et al.
2014 City Animals. WebDoc/digital platform. <http://www.cityanimals.dk>.
2015 Ritual Rhythms. WebDoc/digital platform. http://mereimellem.dk/ritual_rhythms/.

etno GRAFISKE feltnoter

Mette Lind Kusk

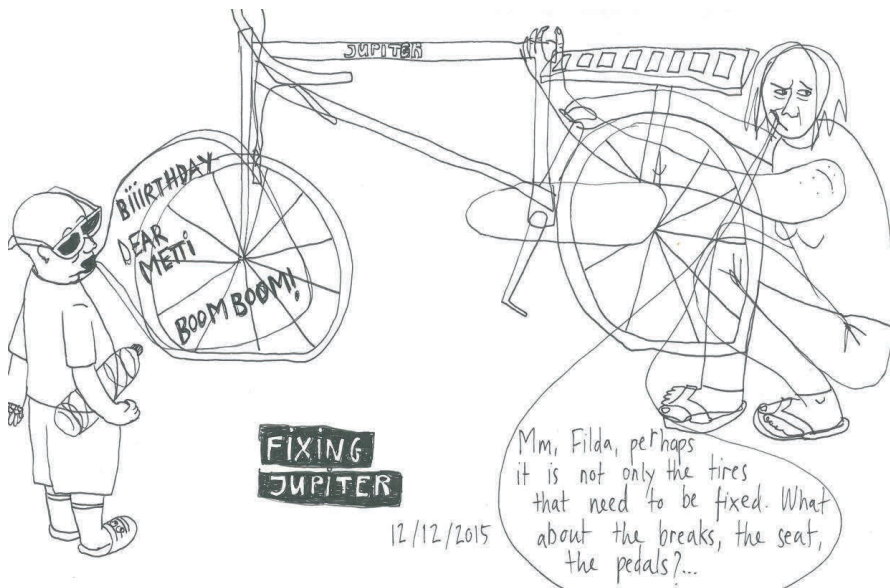

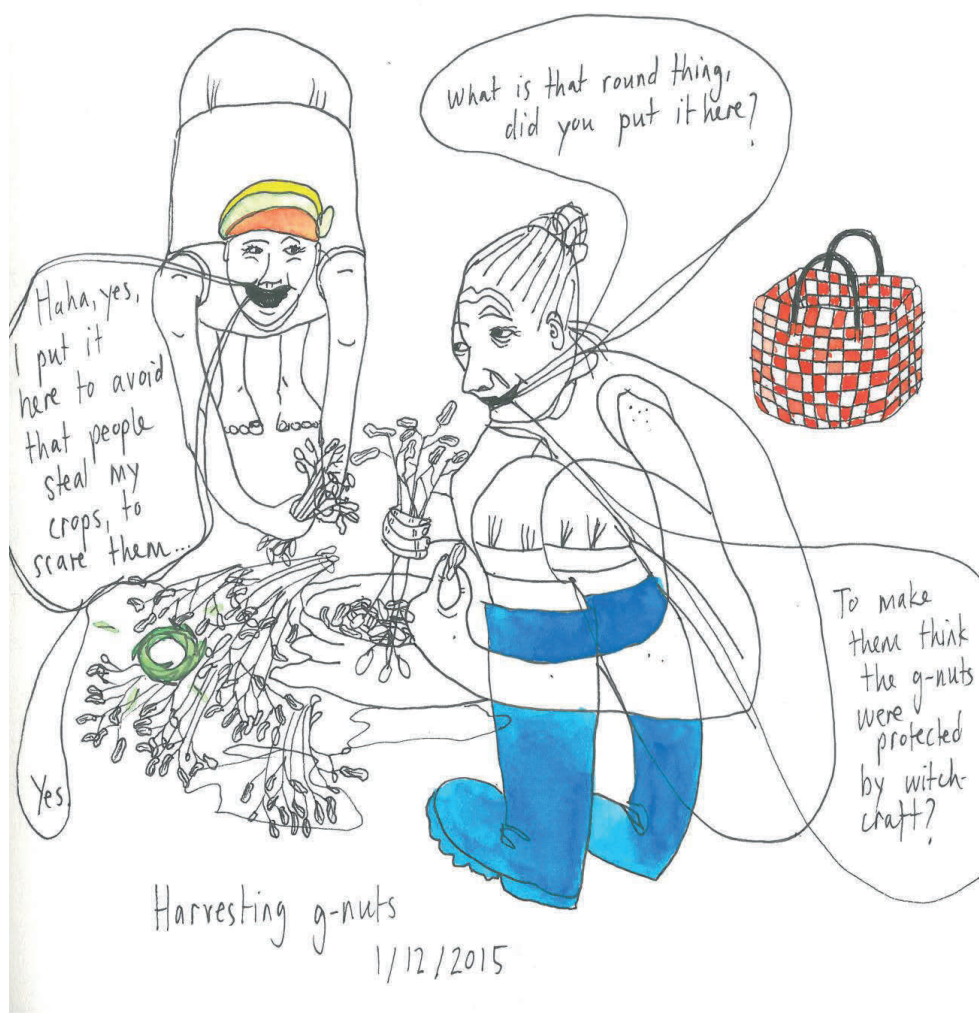

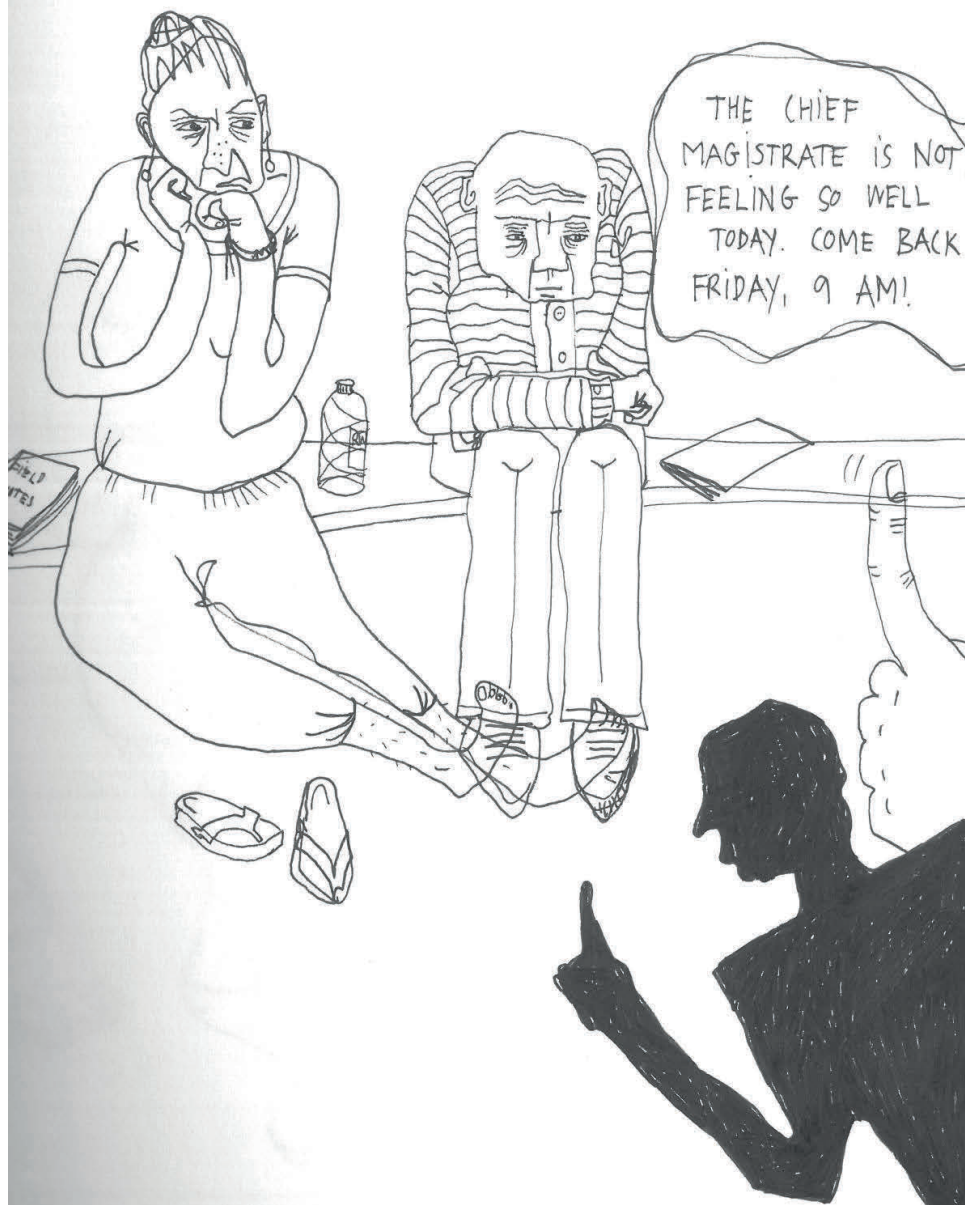
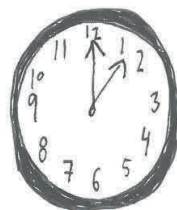
nogle etnoGRAFISKE noter fra det nordlige Uganda:

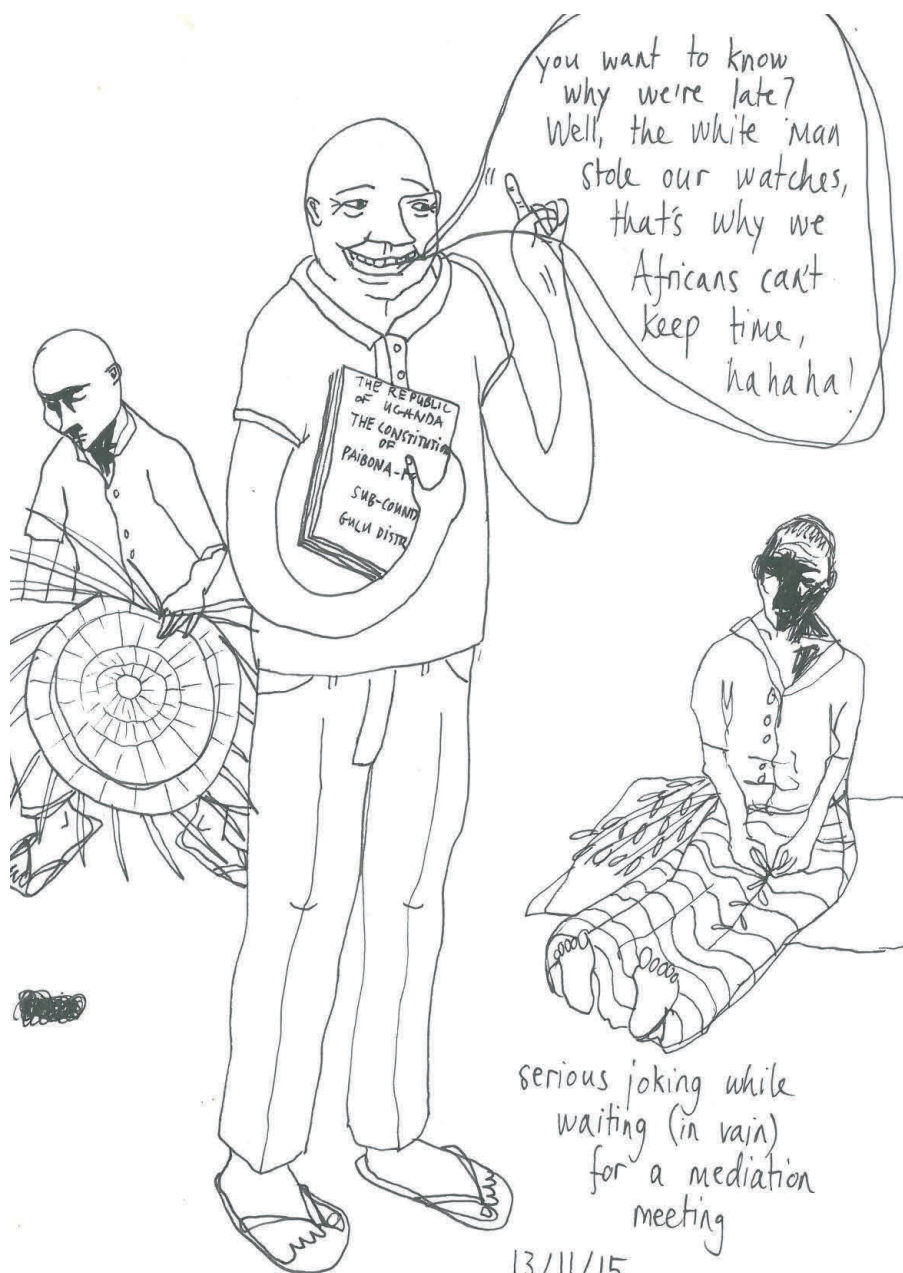

Court day 4, 4 hours of waiting

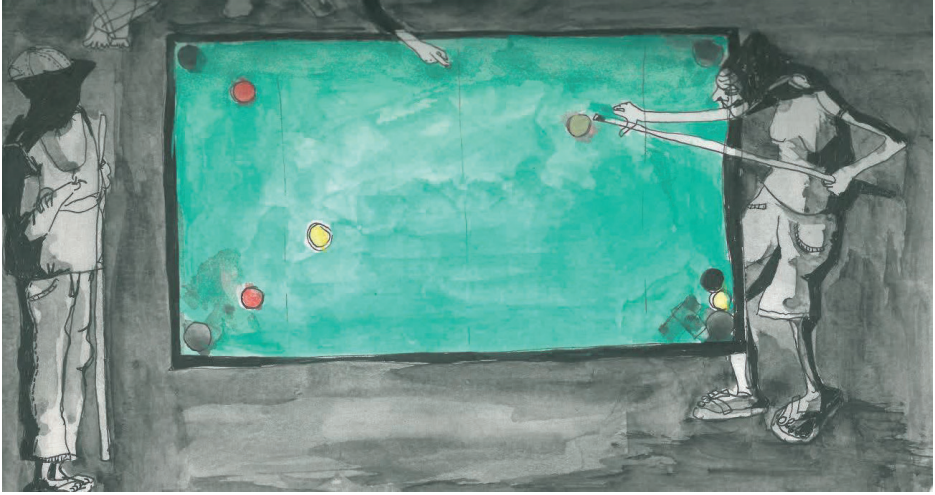

serious joking while
waiting (in vain)
for a mediation
meeting

13/11/15

AFTEN KL. 21 I AWACH

DYB DELTAGELSE I OVERFLADISKE RELATIONER

Om studier af byrum

STINE ILUM

Inden for antropologien er arkitekter og byplanlæggere ofte blevet kritiseret for deres arbejde med og fysiske udformning af byen. Kritiseret for deres fugleperspektiv, for deres manglende forståelse for og inddragelse af borgerne på gadeplan og for deres interesse for æstetik frem for mennesker (de Certeau 1984; Holston 1989; Scott 1998; Low 1996, 2000; Peterson 2006; Weszkalnys 2010). Hvis arkitekter og byplanlæggere ikke fortsat skal have så godt som monopol på arbejdet med den fysiske udformning af byen, er det dog centralt ikke kun at kritisere, men også diskutere, hvordan antropologien og de etnografiske metoder kan bruges inden for dette område.

Denne artikel handler om, hvordan man studerer, forstår og arbejder med byens rum. Ved at præsentere og sammenholde to måder at studere byrum på – den ene funderet i etnografien og den anden i arkitekturen – diskuterer artiklen, hvordan og hvorvidt etnografien som metodisk genre kan bruges i studiet af byrum. Artiklen tager udgangspunkt i et halvt års etnografisk feltarbejde udført i samarbejde med den danske arkitektvirksomhed Gehl Architects, der specialiserer sig i studier af netop byrum, og hvis arbejde siden 1960'erne har dannet grundlag for ny arkitektur og byplaner verden over (Gehl & Svarre 2013: 142-45).¹ Det halve års etnografiske feltarbejde havde fokus på to nybyggede pladser i New York City (NYC), Gansevoort Plaza og Putnam Triangle, hvor jeg dels udførte mit eget feltarbejde, dels deltog i Gehl Architects' studie af de samme to pladser. Ud over empirien fra dette feltarbejde er artiklen baseret på mere generel, etnografisk metodelitteratur (Spradley 1980; Dewalt & Dewalt 2002; Hastrup 2010) samt en mere tematisk metodelitteratur omhandlende studier i og af byen og byens rum (W.F. Whyte 1943; Gehl 1971; W.H. Whyte 1980; Lefebvre 1992; Bestor 2010 [1988]; Foster & Kemper 2010 [1974]; Gmelch et al. 2010 [1988]; Gehl & Svarre 2013). Artiklen skriver sig desuden ind i en del af antropologien, der beskæftiger sig med rum og sted (*space* og *place*). Disse

to koncepter har inden for både antropologien og filosofien været omdrejningspunkt for en fortløbende debat, der på et teoretisk plan har vendt og drejet de to koncepter mange gange (de Certeau 1984; Lefebvre 1991 [1974]; Casey 1996; Olwig & Hastrup 1997; Ingold 2000; Jiménez 2003; Low 2009). Denne artikel bidrager med en praktisk, metodisk vinkel til debatten og beskæftiger sig specifikt med måden, hvorpå de forskellige forståelser af rum og sted hænger sammen med metoder til at studere byens rum.

Artiklen vil først og fremmest vise, at der findes forskellige typer byrum, og at borgerne i høj grad selv er med til at forme disse byrums særegenheder. Artiklen vil konkludere, at de etnografiske metoder i deres nuværende, konventionelle form hovedsageligt er anvendelige i studier af en vis type byrum – nemlig de intime, familiære og hjemlige byrum, hvor alle kender alle, og som har karakter af landsby og lokalsamfund. Hvis de etnografiske metoder skal anvendes i studier af byrum af mere klassisk karakter, der er summende og flygtige med et højt tempo og overfladiske relationer, skal den etnografiske genre udvides på to områder. Der skal gives slip på nødvendigheden af den afgrænsede informantgruppe, og der skal gives slip på den etnografiske påtrængenhed, herunder nødvendigheden af og lysten til altid at grave sig dybt ind i ens informanters liv. Med udgangspunkt heri argumenterer artiklen videre for, at vil man studere og forstå byrum etnografisk, skal man i stedet deltage i rummet på dets egne præmisser og i de givne sociale relationer – hvad enten de er dybe eller overfladiske. Alternativet er at benytte metoder inspireret af arkitekturen, da disse er brugbare i alle typer byrum, fordi de er baseret på passiv observation og simple spørgsmål med en empiri af mere kvantitativ karakter som resultat.

I det følgende vil jeg kort introducere den nævnte debat om rum og sted samt to centrale positioner heri. Efterfølgende vil jeg give to øjebliksbilleder af forskellene i det liv, der findes på Gansevoort Plaza og Putnam Triangle. Beskrivelserne af pladserne vil fungere som det empiriske grundlag for en videre præsentation af først Gehl Architects' metoder og så mine egne etnografiske metoder, som vil munde ud i en diskussion af, hvordan byrum kan studeres, forstås og arbejdes med etnografisk.

Rum og sted

Koncepterne rum og sted er omdrejningspunkt for en fortløbende debat inden for antropologien og filosofien (de Certeau 1984; Lefebvre 1991 [1974]; Casey 1996; Olwig & Hastrup 1997; Ingold 2000; Jiménez 2003; Low 2009). Som en del af sine refleksioner over byen og gadelivet i NYC argumenterer eksempelvis den franske filosof Michel de Certeau (1984) for, at sted er det, man ser på et kort

– de bygninger, gader og pladser, som er konstrueret af byplanlæggere, arkitekter og ingeniører. Rum derimod opstår, når fodgængere tager et sted i brug og dermed bringer det til live (op.cit.97-98). I de Certeaus perspektiv kan et sted ses som en tom, fysisk beholder, der eksisterer forud for – og blot venter på at blive udfyldt af – socialt liv. Asfalten, brostenene, bordene og stolene ved Gansevoort Plaza og Putnam Triangle udgør altså i de Certeaus perspektiv stedet, mens det daglige liv og brugerne af pladserne gør disse steder til rum.

På baggrund af sit studie af rum i ørkenbyen Antofagasta i Chile kritiserer den spanske antropolog Alberto Corsín Jiménez (2003) distinktionen mellem rum og sted samt opdelingen mellem de fysiske omgivelser og det sociale liv, som de Certeau blandt andre repræsenterer. Jiménez argumenterer for, at rum ikke skal opfattes som en ramme eller en kontekst for menneskers sociale relationer, men derimod som et aspekt i sig selv af netop disse sociale relationer (op.cit.150). Ifølge Jiménez skal rum opfattes som en kapacitet, de sociale relationer besidder, og ikke som et territorium, hvorpå de finder sted. Fra Jiménez' synspunkt er det altså brugerne af Gansevoort Plaza og Putnam Triangle, der skaber rummene igennem deres aktiviteter, handlinger og sociale relationer. Kort sagt er rum ifølge Jiménez noget, vi gør – ikke hvor vi er (op.cit.140).

Jeg vil løbende i artiklen vende tilbage til ovenstående debat om rum og sted for at få en bedre forståelse af, hvordan byrum studeres, og hvilken betydning de forskellige forståelser af rum har herfor.

Nu til en beskrivende introduktion af Gansevoort Plaza og Putnam Triangle.

To pladser i NYC

Gansevoort Plaza. NYC. 30. maj 2014. Klokken 11.00. 23 grader. Sol og et par skyer. Ti hvide borde med fire hvide stole om hvert. Et par røde parasoller. Pladsen er formet som en trekant, der er skåret ud af krydset af to veje, der engang var alt for brede. Ligesom resten af Meatpacking District er Gansevoort Plaza belagt med gamle brosten, fra dengang kvarteret var en industriel del af NYC, hvor kød blev pakket og solgt. Nu er pladsen omgivet af smarte hoteller, populære kædebutikker og pumpende natklubber. En ung kvinde går forbi pladsen med hastige skridt og en kaffe-to-go i hånden. En mand i et nåletribet jakkesæt krydser vejen og råber 'taxi!'. En hundelufter med syv eller otte forskellige hunde baner sig vej ned ad fortovet langs 9th Avenue. Det er en varm forårsdag i NYC, og der er som sædvanlig fuld gang i det fashionable og turistede Meatpacking District. En asiatisk familie med to teenagepiger og deres forældre stopper på pladsen. De kigger på et kort, faren læser noget højt fra en guidebog, og så går familien videre. En ung mand kommer ud af en kontorbygning. Han sætter sig på pladsen med en kop kaffe, han har medbragt fra kontoret. Han ryger en hurtig cigaret og går så tilbage, hvor han kom fra. Et ungt par stopper på pladsen for at tage en selfie. De skifter batteri på

deres kamera og går så videre i retning af The High Line.² To mænd, to kvinder og en ung pige hopper ud af en stor, sort bil. Pigen er iført en sort og hvid kjole og stiletter, der gør det svært for hende at balancere på brostenene. Hun sætter sig ned, og en af kvinderne pudrer hendes ansigt og sprayer hendes hår. De to mænd begynder at tage billeder af hende, mens de på skift giver instruktioner i, hvordan hun skal posere. Jeg selv kigger et øjeblik ned i min notesbog. Og da jeg kigger op igen, har de pakket sammen, og den sorte bil er på vej væk.

Således kommer og går folk ved Gansevoort Plaza hurtigt. Medarbejdere fra nærliggende butikker og kontorbygninger bruger pladsen til at spise en hurtig frokost eller tage en hurtig cigaretpause. Turister, der typisk er på vej til eller fra The High Line, stopper på pladsen i et par minutter for at hvile benene, kigge på kort, læse i guidebog eller tage billeder. Og et par gange om ugen finder der fotoshoots sted, hvor der tages et par billeder, og derefter er fotograf og model hastigt væk igen. Jeg genkender en sjælden gang en af områdets mange medarbejdere, ellers er der et konstant flow af nye ansigter på Gansevoort Plaza. Folk bevæger sig hurtigt, sætter sig kortvarigt ned, gør hastige stop og forsvinder så ud i byens mylder fra det ene øjeblik til det andet. Det er derfor svært at opfange, hvad der finder sted på pladsen, før det er forbi igen. Under mit feltarbejde sker det næsten dagligt, at jeg kigger ned i min notesbog, og når jeg kigger op igen, er de mennesker, jeg netop skriver om, på vej videre. På denne måde er byrummet ved Gansevoort Plaza summende, hurtigt og flygtigt.

Gansevoort Plaza. Foto: Stine Illum.

Putnam Triangle. NYC. 17. maj 2014. Klokken 13.00. 21 grader. Solskin og ikke en sky. Ti borde samt tilhørende stole af blå, grønt og gult metal. Fire blå parasoller. Pladsen er egentlig bare en vej, der er lukket af i begge ender med store potteplanter og granitblokke. Putnam Triangle er et centralt mødested i nabolaget Clinton Hill. Der ligger et vaskeri, en barber, en bar, en fransk/vestafrikansk restaurant og en deli. Butiksejerne står ofte i døråbningen og hilser på de forbipasserende. I den ene ende af pladsen sidder en gruppe midaldrende mænd og kvinder under en parasol. Siden jeg kom omkring klokken otte i morges, har de siddet der og småsnakket om nattens strabadser, om dem, der går forbi, og om den hjemløse mand Kelly, der blev skudt ved pladsen forleden dag. En gang imellem går en af dem ind i delien på hjørnet og køber en kop te, en pakke cigaretter eller en øl – pakket ind i en brun papirpose. De sidder i den samme ende af pladsen, under den samme parasol hver dag – hele dagen – hvorfor folk i Clinton Hill kalder dem for The Usuals. Ellis er en af The Usuals. Han er i dag iført et par lilla solbriller, en lilla kasket og en lilla sweater. Ellis har boet i nabolaget det meste af sit liv. Han spiller klaver i The Brownstone Jazz Club, der ligger et par gader væk, og en gang imellem gospel i kirken, der ligger over for Putnam Triangle. En af de andre under parasollen hedder Lucinda. Hendes sorte pageparyk er ved at falde af, fordi hun lige har danset rundt på pladsen til reggaemusik fra en lille radio, nogen har medbragt. Ellis fortalte mig engang, at Lucinda har en ph.d. og plejede at arbejde på et universitet. Så mistede hun et barn, og siden da er hun kommet på pladsen hver dag. Fire ældre mænd kommer gående fra seniorcenteret over for Putnam Triangle. En af dem, mr. Giles, er iført spidse, hvide sko, en hvid hat, en hvid blazer med en rose i knaphullet, og i hånden bærer han en lille vase fyldt med røde og hvide roser. De ældre mænd placerer fire borde på stribe i skyggen af et træ. De pakker et par medbragte dam- og skakplader ud og stiller vasen med roser midt på bordet. Og så går de i gang med at spille. De diskuterer højlydt spillenes gang, griner og beskylder hinanden for at snyde. Vinden blæser vasen ned, og idet mr. Giles samler roserne op, giver han en til mig og introducerer sig selv som nabolagets skakmester. De andre mænd griner og siger, at han skal lade være med at blære sig foran de unge damer. Spillene fortsætter, og i løbet af dagen sætter flere ældre sig ned omkring skakspillerne for at følge med og bare for at sludre.

Ligesom skakspillerne og The Usuals kommer mange af de samme mennesker på Putnam Triangle hver dag. Flere af dem bliver der i timevis for at snakke, drikke te, høre musik, læse Biblen, spille skak etc., og disse hjemlige aktiviteter giver pladsen en næsten dagligstueagtig stemning. Der eksisterer en forudsigelig hverdagsrutine på pladsen. Folk hilser, sludrer og er på fornavn med hinanden, og mange kender hinandens historier igennem et langt liv i Clinton Hill. På denne måde er byrummet ved Putnam Triangle et forudsigeligt, familiært og hjemligt (Illum 2015:42).

Gansevoort Plaza og Putnam Triangle er kort sagt to meget forskellige pladser – den ene er summende, hurtig og flygtig, mens den anden er forudsigelig, familiær og mere hjemlig. De er dog bygget efter helt samme principper, begge

som del af The Plaza Program, et tiltag under NYC Department of Transportation, der går ud på at bruge overskydende vejarealer i byen til at lave små, midlertidige pladser (DOT 2017). Gansevoort Plaza og Putnam Triangle er, ligesom de omtrent 60 andre, nye pladser i NYC, lavet ved at afspærre et stykke vej med beton- eller granitblokke og derefter blevet fyldt med den samme type møbler og parasoller, dog i forskellige farver. Rent fysisk ligner pladserne således hinanden, den daglige brug ser dog vidt forskellig ud, hvilket får Gansevoort Plaza og Putnam Triangle til at fremstå som to meget forskellige pladser. Med empirisk udgangspunkt i Gansevoort Plaza og Putnam Triangle vil jeg nu se nærmere på Gehl Architects' studier af byrum og efterfølgende mit eget etnografiske studie.

Putnam Triangle. Foto: Stine Illum.

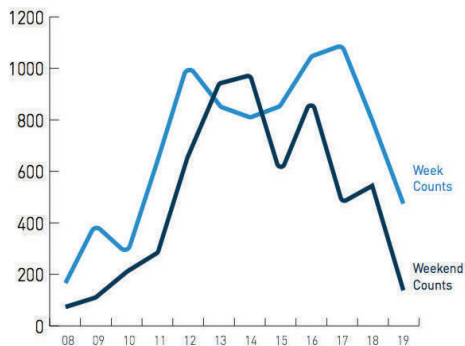
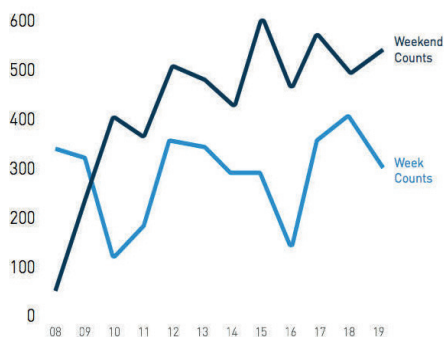
De simple spørgsmål og en positionering som festens bænkevarmer

Gehl Architects har udviklet en række metoder til at studere byrum, baseret på det livslange arbejde med byer, som er udført af den danske arkitekt og grundlægger af virksomheden, Jan Gehl (1971, 1996). Gennem Gehl Architects' arbejde er disse metoder blevet brugt til at informere byplanlægning og arkitektur verden over – ikke kun i NYC, men også i Melbourne, Cape Town, Istanbul, Moskva,

København og Aarhus, for blot at nævne nogle af stederne. Det er typisk den samme metode, der bruges alle steder, og derfor bliver de indsamlede data ofte sammenlignet på tværs af byer og landegrænser (Gehl & Svarre 2013:142-45).

En af Gehl Architects' helt centrale metoder er den såkaldte Public Space Public Life undersøgelse (PSPL), som jeg var med til at anvende som en del af virksomhedens studie i NYC i 2014. Ifølge Gehl og Birgitte Svarre, medarbejder hos Gehl Architects, er det overordnede formål med byrumsstudierne og PSPL-undersøgelsen at forstå det komplekse forhold mellem byens form og byens liv (Gehl & Svarre 2013). Byens form er gader, bygninger, pladser og alt det, der er del af det byggede miljø, mens byens liv er det, der sker mellem bygningerne, herunder gående, cyklende, siddende, stående etc. mennesker (op.cit.2). Med sin klare opdeling mellem de fysiske omgivelser og det sociale liv minder Gehl Architects' forståelse af byrum om de Certeaus forståelse af sted og rum. Rent metodisk understreger Gehl og Svarre dog, at det er kompliceret at studere både de fysiske omgivelser og det sociale liv i byen, og at det derfor er vigtigt at stille simple spørgsmål i byrumsstudier, fx: hvor mange? Hvor mange fodgængere går over pladsen? Hvor mange sætter sig ned? De forklarer, „[...] at tælle, hvor mange mennesker der gør noget, gør det muligt at måle, hvad der ellers synes flygtigt: bylivet“ (op.cit.13).³ Gehl Architects' måde at inkludere både de fysiske omgivelser og det sociale liv på i deres byrumsstudier – og herunder den flygtighed, der kan findes i byrum – er altså ved at stille simple spørgsmål.

Selv om det var første gang, jeg deltog i en PSPL-undersøgelse, gik det generelt nemt og godt, idet undersøgelsen rent praktisk var let at udføre. Spørgsmålene, jeg skulle have besvaret, var simple, og metoden bestod hovedsageligt i at tælle. Det var faktisk første gang for næsten alle de newyorkere, der var ansat til at indsamle data for Gehl Architects, og det gik generelt nemt og godt. Vi fulgte samme procedure simultant på alle syv pladser, der var del af undersøgelsen, og anvendte altså de samme metoder, uanset hvilken plads vi befandt os på. Vi brugte to dage på hver plads: en lørdag og en hverdag fra klokken otte morgen til otte aften. Hver time talte vi fodgængere og cyklister, der krydsede pladsen i løbet af ti minutter, ved hjælp af en klikker. Efterfølgende talte vi antallet af stationære aktiviteter, der fandt sted på pladsen, ved at tegne dem ind på et kort og bruge bogstaver til at forklare forskellige aktiviteter. Eksempelvis et X for en stående person, et XB for en person siddende på en bænk, et XM for en person siddende på en flytbar stol etc. Endelig talte vi køn på de fodgængere og cyklister, der krydsede pladsen i løbet af ti minutter. Og gentog denne procedure time efter time.

Antal fodgængere per time ved Putnam Triangle (tv.) og Gansevoort Plaza (th.).

De data, der kom ud af PSPL-undersøgelsen i NYC, viser eksempelvis, at der i myldretiden går omtrent 600 fodgængere i timen forbi Putnam Triangle, mens næsten 1.100 fodgængere går forbi Gansevoort Plaza. Dette bekræfter, at Gansevoort Plaza er en hurtig og travl plads med flere fodgængere end Putnam Triangle. Optællingen af stationære aktiviteter på de to pladser viser, at maksimum 30 personer stopper ved Putnam Triangle per time, mens næsten 90 personer stopper ved Gansevoort Plaza. Optællingen af stationære aktiviteter viser desuden, hvorvidt disse personer står på pladsen, ligger ned, sidder på en bæk eller en flytbar stol etc. Således kommer der konkrete tal på pladsernes brug, og det sociale liv kvantificeres. Hvad Gehl Architects' data dog ikke viser er, at de 30 personer, der stopper på Putnam Triangle, gør det for at hilse på The Usuals, for at spille skak med en ven fra seniorcenteret eller for at danse til reggaemusik. Disse data viser heller ikke, at de 90 personer, der stopper ved Gansevoort Plaza, gør det for at tage en hurtig selfie, læse højt fra en guidebog eller blot for at tage en kort cigaretpause fra kontoret i nærheden. Med andre ord, ved hjælp af simple spørgsmål og simple metoder får Gehl Architects kvantificeret byrummene på let vis, men overser den ellers signifikante forskel mellem de to pladser, som de introducerende, empiriske beskrivelser klargjorde. Gehl Architects' data viser kort sagt ikke, at Gansevoort Plaza er summende, hurtig og flygtig, mens Putnam Triangle er forudsigelig, familiær og hjemlig.

En åbenlys årsag til, at forskellen mellem de to pladser overses, ligger i Gehl Architects' fokus på simple spørgsmål. Når et spørgsmål begynder med „hvor mange“, vil svaret aldrig lyde: for at spille en omgang skak. Når Gehl Architects ved hjælp af simple spørgsmål kvantificerer byrum, falder den viden altså fra, der ikke kan indsamles ved hjælp af klikkere og tællinger. En anden årsag til, at forskellen mellem de to pladser overses, ligger i Gehl Architects' positionering i byrummet under dataindsamlingen. Gehl og Svarre beskriver positioneringen således: „Generelt må observatøren være neutral som en ‘flue på væggen’; per-

sonen skal nærmere være festens bænkevarmer end festens centrum, en usynlig ikke-deltagende, der har det store overblik uden at blande sig i begivenhedernes gang“ (Gehl & Svarre 2013:5). I forbindelse med PSPL-undersøgelsen i NYC indtog jeg netop denne position, idet jeg satte mig cirka ti meter fra pladsen for at have et overblik og dermed kunne tælle bedre. Jeg var måske ikke helt usynlig, som Gehl og Svarre opfordrer til, men jeg deltog i hvert fald så lidt som muligt i livet på pladsen. Denne afsides position og de simple spørgsmål afspejler begge en mere grundlæggende årsag til, at forskellen mellem Gansevoort Plaza og Putnam Triangle overses i Gehl Architects’ byrumsstudier. De simple spørgsmål relaterer nemlig alle på forskellig vis byens *liv* til byens *form* – for eksempel hvor mange fodgængere krydser pladsen, eller hvor mange mennesker sætter sig på en bæk. Det sociale liv bliver således kun studeret som noget, der finder sted i relation til de fysiske omgivelser, og ikke som noget i sig selv. Den optimale position som festens bænkevarmer, der blander sig så lidt som muligt i det sociale liv, understreger ligeledes, at relationen mellem byens form og byens liv er i centrum i Gehl Architects’ byrumsstudier, mens relationen menneskene imellem er mindre vigtig.

At det sociale liv kun studeres i relation til de fysiske omgivelser, giver god mening, hvis man ligesom de Certeau mener, at rummet opstår, når mennesker tager et fysisk sted i brug og dermed bringer det til live. Et sådant fokus betyder dog i Jiménez’ optik, at Gehl Architects overser den rumskabelse, der finder sted som et aspekt af de sociale relationer, der findes mennesker imellem. Jiménez’ perspektiv på rum giver således en mere grundlæggende forklaring på, hvorfor Gehl Architects’ studier overser forskellen på Gansevoort Plaza og Putnam Triangle – fordi den ikke kun ligger i relationen mellem det sociale liv og de fysiske omgivelser, men i den skabelse af rum, der finder sted menneskene imellem.

I det kommende vil jeg se nærmere på den mere etnografiske del af mit feltarbejde i NYC og dermed en mere antropologisk måde at studere byrum på.

Den dårlige antropolog og den etnografiske påtrængenhed

Ud over den ene uge, hvor jeg hjalp Gehl Architects med at indsamle PSPL-data, brugte jeg de resterende fem måneder i NYC på mit eget etnografiske feltarbejde – og jeg planlagde at deltage aktivt i livet på pladserne og ikke mindst lære de lokale at kende. Jeg ønskede at være en „insider“ på pladserne og at gøre og føle som de lokale borgere (Spradley 1980:56). Helt grundlæggende bestod min plan i at sidde på en af de to pladser hver dag. Jeg ville gennem deltagerobservation lære og tillægge mig normerne for opførsel og ved hjælp af uformelle samtaler og interviews lære de lokale at kende og høre deres historier om hverdagen på

pladserne og i NYC (Dewalt & Dewalt 2002:122). Jeg ville deltage i de sociale relationer på Gansevoort Plaza og Putnam Triangle og dermed, i Jiménez' perspektiv, forstå konstruktionen af rum på de to pladser.

Sådan gik det ikke. Ved Gansevoort Plaza gik det hurtigt op for mig, at folk ikke blev på pladsen længere end fem-ti minutter ad gangen. De bevægede sig hurtigt, gjorde korte ophold og forsvandt fra det ene øjeblik til det næste ud i byens virvar. Det var svært at opfatte en situation, før den allerede var forbi. Og de færreste mennesker gad tale med mig i de få minutter, de var på pladsen. Medarbejderne fra de omkringliggende kontorer og butikker havde fem minutters pause til at ryge en cigaret eller spise deres takeawayfrokost, og de ville hellere bruge den på at slappe af og tjekke deres telefon end at tale med en vildt fremmed – som mig. Turisterne derimod havde masser af fritid i NYC, men de ville hellere bruge den på at tage selfies og kigge i guidebøger. Nogle af dem, jeg opsøgte på pladsen, syntes endda, at jeg opførte mig upassende og påtrængende, når jeg forsøgte at falde i snak med dem. De reagerede med at afvise mig, som om jeg forsøgte at sælge dem noget. I mine feltnoter fra Gansevoort Plaza begyndte jeg at referere til mig selv som den dårlige antropolog, fordi jeg simpelthen ikke formåede at skabe kontakt til folk og derfor ingen hovedinformanter havde. Forud for mit feltarbejde havde jeg overvejet, om der lå en udfordring i, at folk måske ikke gad tale med en fremmed på gaden. Men inspireret af den amerikanske økonom William Foote Whyte, der ved at finde én informant – Doc – får adgang til hele det bandemiljø, der hænger ud på gadehjørnerne i et italiensk slumkvarter, tænkte jeg, at hvis jeg i det mindste kunne få én informant, ville han kunne introducere mig for de lokale og livet på pladserne (W.F. Whyte 1943: 300-1). Problemet ved Gansevoort Plaza var dog, at ingen kunne introducere mig for nogen. For alle de andre på pladsen kendte heller ikke hinanden. Og i de fem måneder, jeg lavede feltarbejde på Gansevoort Plaza, genkendte jeg nærmest ingen. Det gik op for mig, at jeg befandt mig i en felt, hvor ingen kendte hinanden eller talte med hinanden. I en felt, hvor det ikke var normalt at opholde sig længere end fem minutter ad gangen, og for manges vedkommende en felt, man aldrig vendte tilbage til igen. En felt, hvor det blev opfattet som upassende og påtrængende at tale med hinanden. Med andre ord: Jeg befandt mig i en felt, hvor de etnografiske metoder blev opfattet som påtrængenhed.

Således sad jeg ikke længere ti meter fra pladsen og stillede simple spørgsmål, som da jeg var del af Gehl Architects' undersøgelse. Jeg sad derimod midt på Gansevoort Plaza blandt menneskerne og forsøgte at bruge mine etnografiske metoder, men jeg følte mig stadig ikke som en insider eller forstod konstruktionen af rum.

Den gode antropolog og den dybe etnografi

Ved Putnam Triangle blev mine etnografiske metoder mødt helt anderledes. På min første dag på pladsen havde jeg knap nok siddet fem minutter på en bæk og skrevet feltnoter, før Raheem kom hen til mig og spurgte, „Hvorfor sidder du der i kulden og skriver? Er du en journalist eller hvad?“ Raheem var ejer af barbershoppen ved Putnam Triangle, og ligesom de fleste andre på pladsen var han vokset op i Clinton Hill og kendte derfor alle i nabolaget. Han kunne derfor hurtigt se, at jeg var ny på pladsen, og det samme kunne alle andre. Det var tydeligt, at folk lagde mærke til min tilstedeværelse, da det bestemt ikke var normalt for en ung, hvid kvinde at sidde på pladsen i timevis. Ved Putnam Triangle var der dog ikke noget mærkværdigt i at snakke med folk, nærmere det modsatte. Gennem en uformel snak over en cigaret eller et spørgsmål om, hvor man fandt den bedste kaffe, kom jeg dag for dag til at kende flere og flere mennesker, og de kom til at kende mig og mine intentioner. Da jeg en dag introducerede mig selv til mr. Paw, en 82-årig mand, der havde boet i Clinton Hill hele sit liv og nu sad på pladsen hver dag, sagde han, „Jeg kender da godt dit ansigt. Du sidder jo altid derovre“, og pegede så på det bord, hvor jeg sad til hverdag. Mr. Paw tilbød mig at sidde ved sit bord i stedet, og den dag skrev jeg i mine feltnoter, „For første gang sidder jeg i den lokale ende af pladsen. Dér, hvor The Usuals sidder. Medmindre man kender nogen, kan man altså ikke bare sætte sig her. Men nu sidder jeg sammen med mr. Paw, hvilket betyder, at jeg er accepteret i denne ende af pladsen. Jeg er ikke en outsider længere, jeg hører til.“ Således blev mr. Paw min gatekeeper til at sidde sammen med The Usuals, og efter lidt tid begyndte de at hilse på mig, når jeg ankom, og jeg fik lov til at sidde ved deres bord og sludre.

Ved Putnam Triangle oplevede jeg, at mine etnografiske metoder fungerede, som jeg havde forestillet mig. Jeg formåede at blive en aktiv deltager i livet ved pladsen, idet jeg talte med folk og deltog i de daglige aktiviteter. Hvor jeg i mine feltnoter fra Gansevoort Plaza omtalte mig selv som den dårlige antropolog, skrev jeg flere gange i mine noter fra Putnam Triangle, „Det her er rigtig antropologi.“ Jeg var blevet en insider blandt The Usuals, men også blandt skakspillerne og de unge mænd, der hang ud på pladsen og i barens baggård. Jeg havde en fornemmelse af, at det, jeg udrettede, var rigtig antropologi, idet jeg gennem mine etnografiske metoder havde formået at grave mig dybt ind i de lokales liv og dermed opnå en viden om pladsen, som man ikke fik ved første øjekast. Jeg kendte eksempelvis de venskaber og familierelationer, der fandtes blandt folk på pladsen. Jeg kendte The Usuals og skakspillernes daglige rutiner. Og jeg kendte til de mere lyssky aktiviteter, der fandt sted blandt de unge mænd. Hvor mine metoder blev opfattet som påtrængende ved Gansevoort Plaza, gav de ved Putnam Triangle mit feltarbejde den dybde, jeg havde forventet, hvilket fik mig til at

spørge mig selv, om de etnografiske metoder kun kan bruges til at studere en vis type byrum? De forudselige, familiære og hjemlige, men ikke de summende, hurtige og flygtige? Putnam Triangle – men ikke Gansevoort Plaza? Blågårdsgade – men ikke Strøget? Balders Plads – men ikke Nørreport?

En fysisk afgrænset felt, men ingen afgrænset informantgruppe

Byen og dens rum er ofte blevet beskrevet som et særligt sted, hvor tingene går hurtigt, tiden tikker, ingen kender hinanden, den enkelte forsvinder i mængden, de sociale relationer er overfladiske, og borgernes blaserthed er i top (Simmel 2002 [1903]:14; Wirth 2010 [1938]:108; Gmelch et al. 2010 [1988]:2). Mit studie i NYC viser dog, at byens rum kan være meget andet end dét. Gansevoort Plaza er på mange punkter et sådant klassisk byrum med højt tempo og masser af blaserede mennesker, mens Putnam Triangle derimod er forudsigeligt, alle kender alle og hilser venskabeligt på hinanden. På den måde har Putnam Triangle mere karakter af landsbyen og lokalsamfundet, som den tyske sociolog Georg Simmel (2002 [1903]) beskriver som kontrast til storbyen. Ifølge Simmel kendetegnes landsbylivet nemlig af en langsommere, vanemæssig rytme, hvor man kender næsten alle, man møder på gaden (Simmel 2002 [1903]:12, 15). Den amerikanske antropolog George Gmelch (2010 [1988]) skriver i en refleksion over etnografiske metoder brugt i byen, at det netop er, fordi de etnografiske metoder er udviklet til at studere mindre landsby- og lokalsamfund, at det kan være problematisk for antropologer at beskæftige sig med storbyen. Han pointerer, at det blandt andet kan være svært at finde informanter, der har tid til at blive studeret. Dette er særlig svært i byrummet, da tidspresset er stort, folk pendler til og fra arbejde og bruger meget tid på enten jobbet eller i hjemmet (op.cit.2). På samme måde var skiftet fra den langsomme, forudsigelige og familiære Putnam Triangle til den hurtige, flygtige og blaserede Gansevoort Plaza problematisk i mit studie af byrum i NYC. Hvorvidt man vil sammenligne Gansevoort Plaza med beskrivelser af storbyen og Putnam Triangle med landsbyen, er i og for sig ikke så vigtigt. Det er dog centralt at notere sig, at det er, når byrummet går fra at have familiære relationer og langsomme, vanemæssige rytmer til at have overfladiske, blaserede relationer og flygtige, hurtige rytmer, at de etnografiske metoder har deres begrænsninger i forhold til studiet af byrum. Især fordi det er svært at få informanter i sidstnævnte type byrum.

Når man laver etnografiske studier i den flygtige by, er det som det første vigtigt at afgrænse sin informantgruppe, pointerer de amerikanske antropologer George M. Foster og Rober V. Kemper (2010 [1974]). De forklarer, at dette typisk vil være en social afgrænsning, for eksempel i form af en religiøs sekt eller

et erhverv (op.cit.12). Når byrummet i sig selv er fokus for ens studie, ligesom det var for mig i NYC, er det dog ikke altid muligt at afgrænse sin informant-gruppe socialt. Det er nemlig ikke givet, at der findes én specifik, social gruppe i netop det byrum. Det er derimod helt sikkert, at der findes én specifik, fysisk afgrænset felt. Min felt i NYC bestod for eksempel af præcis 1.300 m² i Clinton Hill og 1.700 m² i Meatpacking District (DOT 2017). Det var dog langt fra givet, at mine informanter ville være del af én bestemt gruppe mennesker eller overhovedet have andre fællestræk end det at gå forbi Gansevoort Plaza eller Putnam Triangle. Det vil sige, at i mit studie af byrum kunne mine informanter i teorien være hvilken som helst af de 8,5 millioner newyorkere eller de 56 millioner turister, der besøgte NYC i 2014 (Reuters 2017).

Ved Putnam Triangle var dette dog ikke et problem, da pladsen rent faktisk var omdrejningspunkt for en gruppe lokale beboere, der havde boet i Clinton Hill hele deres liv og kom på pladsen hver dag. Grundet de familiære relationer og de langsomme, vanemæssige rytmer var det let at blive del af netop denne gruppe mennesker – og dermed få en afgrænset gruppe informanter. På Gansevoort Plaza derimod myldrede hver dag et væld af mennesker forbi, der ikke var genkendelige eller syntes at have andre fællestræk end at bevæge sig forbi pladsen. Og netop dette gjorde mit feltarbejde ved Gansevoort Plaza problematisk og fik mig til at føle mig som en dårlig antropolog, idet jeg ikke kunne identificere en informant-gruppe og ingen fortløbende informanter havde.

Det er ved at være et stykke tid siden, at vi inden for antropologien gav slip på ideen om det empiriske objekt som værende knyttet til en fysisk afgrænset felt (Marcus 1995; Olwig 2007). Der eksisterer dog stadig en idé om det empiriske objekt som værende en afgrænset gruppe mennesker med bestemte fællestræk såsom religion, uddannelse, politisk overbevisning etc. Eksempler på denne idé findes også i etnografiske studier af byens rum, eksempelvis i de danske antropologer Stine Krøijer og Inger Sjørølevs (2011) studie af venstreorienterede aktivisters protester i Københavns byrum og i den amerikanske sociolog Teresa Gowans (2010) studie af hjemløse i San Franciscos byrum. Eller hos den amerikanske antropolog Theodore C. Bestor, der tager til Tokyo for at studere et bestemt geografisk nabolag, men opgiver tanken om at studere et sted og vælger at studere et netværk af familieejede virksomheder i nabolaget i stedet (Bestor 2010 [1988]:22-23). Ideen om det empiriske objekt som en afgrænset gruppe mennesker kan hænge sammen med en grundlæggende intention inden for antropologien om at udføre dybdegående studier. Dybdegående i den forstand, at man graver sig dybt ind i folks liv, dybt ind i folks historier og dybt ind i folks verdener for virkelig at kunne forstå dem indefra. Selv titlen på den første bog, jeg købte som del af min antropologiuddannelse, beskrev denne intention, *Ind i*

verden, redigeret af den danske antropolog Kirsten Hastrup (2010). Her lægger Hastrup ud med at beskrive, hvordan den etnografiske praksis kan tænkes som en rejse ind i en given verden, hvor antropologens opgave er at forstå den indefra (op.cit.7). Ligeledes giver den amerikanske antropolog James P. Spradley udtryk for, at det er centralt for de etnografiske metoder, særligt for deltagerobservation, at blive en insider i den givne sociale situation for at kunne forstå den korrekt (Spradley 1980:56). Og i samme spor beskriver de amerikanske antropologer, Kathleen og Billie Dewalt, at det er vigtigt i deltagerobservation at tage del i de daglige aktiviteter, ritualer, interaktioner og begivenheder hos én bestemt, afgrænset gruppe mennesker og derved forstå deres verden indefra (Dewalt & Dewalt 2002:1).

Hvis vi derpå vender tilbage til byrummene, bliver det klart, at de etnografiske metoder i deres nuværende form, der insisterer på en afgrænset informantgruppe og en dyb forståelse af dennes livsverden, kun fungerer i den type byrum, der minder om Putnam Triangle med familiære relationer, langsomme, vanemæssige rytmer og hermed muligheden for at grave sig dybt ind i folks liv. Hvis de etnografiske metoder derimod skal kunne bruges i alle typer byrum, herunder også dem, der har samme karakter som Gansevoort Plaza, må der altså gives slip på den afgrænsede informantgruppe og den dybe forståelse heraf.

I løbet af mit feltarbejde i NYC stødte jeg på to måder, hvorpå der kunne gives slip på den afgrænsede informantgruppe. Den ene måde var ved at gøre brug af Gehl Architects' metoder. Den anden var ved at gentænke etnografien som metodisk genre. Disse muligheder vil jeg se nærmere på i det følgende.

At deltage i byens flygtighed

Omtrent samtidig med at Gehl udarbejdede sine byrumsstudier i København, gjorde den amerikanske sociolog William H. Whyte (1980) det samme i NYC. På afstand observerede og noterede Whyte minutiøst folks opførsel i byens rum og optog den endda på video (op.cit.18). På lignende vis skriver den franske filosof og sociolog Henri Lefebvre (1992), at det optimale sted at studere byrum er fra et vindue løftet over gadens mylder. Lefebvre forklarer, at for at begribe det flygtige objekt, som byen er, bliver man nødt til at anbringe sig netop udenfor og indenfor på én og samme tid, for eksempel i et vindue (op.cit.69-70). I alle tre studier beskrives kvantificeringen af byens rum og den afsides position som afgørende for at kunne overskue og forstå byens rytmer og strømninger. Oversigterne over menneskestrømme og stationære aktiviteter på Gansevoort Plaza og Putnam Triangle er eksempler på de mere kvantitative data, der kan opnås ved brug af sådanne metoder. Den kvantitative tilgang og den afsides position betyder også,

at Gehl Architects' metoder ikke afhænger af en afgrænset informantgruppe og ikke insisterer på en dyb viden herom. Derfor fungerer deres studier i alle typer byrum verden over. Som tidligere argumenteret overser disse metoder dog den skabelse af rum, der ifølge Jiménez finder sted mennesker imellem – og derfor overser Gehl Architects forskellen på Gansevoort Plaza og Putnam Triangle.

En anden måde, hvorpå der kan gives slip på den afgrænsede informantgruppe og den dybe viden herom, er ved en gentænkning af etnografien som metodisk genre. Efter cirka fire måneders feltarbejde i NYC havde jeg droppet den etnografiske påtrængenhed og havde opgivet at finde hovedinformanter ved Gansevoort Plaza, mest fordi jeg ikke orkede at prøve mere. I stedet hoppede jeg ofte af subwayen på 14th Street, krydsede hurtigt Gansevoort Plaza, købte en kop kaffe hos Bubby's på hjørnet, gik tilbage til pladsen og drak den i solen. Derefter gik jeg ned til NYU bibliotek for at arbejde, og om eftermiddagen gik jeg tilbage forbi Gansevoort Plaza, satte mig og røg en hurtig cigaret og hoppede så igen på subwayen hjem. Da jeg en eftermiddag ankom til Gansevoort Plaza, kunne jeg med det samme mærke, at noget var galt. Jeg kunne dog ikke få øje på, hvad det mere specifikt var. Jeg satte mig ved et bord på pladsen, og kort efter satte en mand sig og begyndte at småsludre venligt. Han fortalte, at ligesom alle de andre på pladsen og på de omgivende veje var han statist som del af en optagelse til en tv-serie. Da gik det op for mig, at det var måden, hvorpå folk hilste, smilede og snakkede med hinanden på pladsen og på gaderne, der var anderledes. Der stod desuden røde plastikkopper på nogle af bordene. Et par kvinder sad og drak vin. Og der stod to-tre politimænd på pladsen. Små detaljer, men detaljer, som jeg tydeligt kunne se, ikke passede i det normale billede. Den dag gik det op for mig, at jeg faktisk vidste noget om livet på Gansevoort Plaza. Uden hovedinformanter og med en notesbog fyldt med flygtige noter om folk, der var på vej væk, havde jeg alligevel tilegnet mig en viden om det liv, de sociale relationer og de rutiner, der udfoldede sig i byrummet. Jeg havde ved hjælp af mine korte kaffe-pauser og cigaretstop lært byrummet at kende. Jeg var blevet en insider på pladsen, og jeg havde gennem deltagerobservation lært og tillagt mig normerne for opførsel på Gansevoort Plaza (Spradley 1980:56; Dewalt & Dewalt 2002:122), nemlig det, man kunne kalde normer for flygtig brug af pladsen.

Hvor jeg i Clinton Hill gjorde brug af de konventionelle, dybdegravende etnografiske metoder og deltog i de familiære relationer og langsomme rytmer ved at sidde under parasollen med The Usuals, tilpassede jeg i Meatpacking District mine metoder til de overfladiske relationer og hurtige rytmer ved at snuppe en kaffe-to-go og ryge en hurtig cigaret. Jeg gav således slip på nødvendigheden af hovedinformanter, en afgrænset informantgruppe og en dyb viden herom og opnåede dermed en forståelse af byrummet og dets sociale relationer ved at deltage

i dem på de givne præmisser. Jeg deltog i flygtigheden ved Gansevoort Plaza, og dermed deltog jeg i den skabelse af rum, der, ifølge Jiménez finder sted mennesker imellem.

Konklusioner

Ved at sammenholde to måder at studere byrum på – den ene funderet i etnografien og den anden i arkitekturen – har jeg i denne artikel diskuteret, hvorvidt og hvordan etnografien som metodisk genre kan bruges i studiet af byrum. Artiklen har ved hjælp af empiriske beskrivelser fra Putnam Triangle og Gansevoort Plaza vist, at der findes forskellige typer byrum, og at borgerne i høj grad selv er med til at forme deres særegenheder. Hvor Gehl Architects' metoder kan bruges i alle byrum verden over, grundet deres simple spørgsmål og positionen som bænkevarmer, kommer de etnografiske metoder til at fremstå som etnografisk påtrængenhed i visse byrum. De etnografiske metoder fungerer i deres konventionelle form i byrum med familiære relationer og langsomme, vanemæssige rytmer, men byrum med overfladiske, blaserte relationer og flygtige, hurtige rytmer kræver noget andet, idet det ikke er muligt at studere en afgrænset informantgruppe, og ikke i dybden, i denne type byrum.

Med denne artikel ønsker jeg at argumentere for, at der inden for antropologien gives slip på nødvendigheden af den afgrænsede informantgruppe og idealet om at grave sig dybt ind i folks liv. Dermed kan etnografien som metodisk genre udvides til at være anvendelig i studier, hvor en dyb viden om få mennesker ikke er et succeskriterium. Som vist ved forskellen på mine studier ved Gansevoort Plaza og Putnam Triangle er den bedste måde at forstå visse byrum på nemlig ikke altid ved at deltage i den samme gruppe menneskers liv hver dag og grave sig dybt ind i deres liv. Centralt for studiet af byrum er derimod en deltagelse i de eksisterende, sociale relationer – uanset om de er familiære, hjemlige, blaserte, flygtige eller noget helt andet. Dette skal ikke forstås som en opfordring til en overfladisk antropologi, men som en opfordring til en dyb deltagelse i både dybe og det, man kunne kalde overfladiske relationer.

Således bliver det muligt at studere alle typer byrum etnografisk og bidrage til det arbejde, der ligger til grund for den fysiske udformning af vores byer. De etnografiske metoder har potentialet til at bidrage med en forståelse af mere end blot forholdet mellem byens fysiske form og byens mennesker, som Gehl Architects' metoder har som mål. De etnografiske metoder udgør en mulighed for at forstå det rum, der konstrueres mennesker imellem, og dermed forstå de særegenheder ved byens rum, der ikke er fysiske.

Noter

1. Gehl Architects udførte i 2007 et studie af en række byrum i NYC for Department of Transportation. Resultaterne fra dette studie kom til at danne grundlag for en større politisk vision om et „greater and greener“ NYC, iværksat af den tidligere borgmester Michael Bloomberg (PlaNYC 2017). Som del af denne vision er der blandt andet blevet bygget omkring 60 nye pladser i NYC, herunder Gansevoort Plaza og Putnam Triangle (DOT 2017). Som opfølgning på det tidligere studie udførte Gehl Architects endnu et studie i 2014 med fokus på syv af de 60 nye pladser, herunder også Gansevoort Plaza og Putnam Triangle. Som del af mit feltarbejde i NYC deltog jeg i Gehl Architects' dataindsamling ved blandt andet Gansevoort Plaza og Putnam Triangle.
2. The High Line er en hævet togbane fra 1934, der i 2009 blev bygget om til park, og som nu udgør en af NYC's mest populære turistattraktioner (Friends of The High Line 2017). The High Line starter cirka 50 meter fra Gansevoort Plaza.
3. Alle citater fra Gehl og Svarre (2013) samt empiriske citater er forfatterens egen oversættelse fra engelsk til dansk.

Litteratur

- Bestor, Theodore C.
2010 [1988] *Networks, Neighborhoods, and Markets. Fieldwork in Tokyo*. In: G. Gmelch et al. (eds): *Urban Life. Readings in the Anthropology of the City*. Pp. 20-35. Long Grove: Waveland Press.
- Casey, Edward S.
1996 *How to get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time. Phenomenological Prolegomena*. In: S. Feld & K. Basso (ed.): *Senses of Place*. Pp. 13-28. Santa Fe: School of American Research Press.
- de Certeau, Michel
1984 *The Practice of Everyday Life*. Los Angeles: University of California Press.
- Dewalt, Kathleen & Billie Dewalt
2002 *Participant Observation. A Guide for Field Workers*. Walnut Creek: Alta Mira Press.
- Foster, George M. & Robert V. Kemper,
2010 [1974] *Anthropological Fieldwork in Cities*. In: G. Gmelch et al. (eds): *Urban Life. Readings in the Anthropology of the City*. Pp. 6-19. Long Grove: Waveland Press.
- Gehl, Jan
1971 *Livet mellem husene. Udeaktiviteter og udemiljøer*. København: Arkitektens Forlag.
- Gehl, Jan & Lars Gemzøe
1996 *Byens rum – byens liv*. København: Arkitektens Forlag.
- Gehl, Jan & Birgitte Svarre
2013 *How to Study Public Life*. Washington: Island Press.
- Gmelch, George et al.
2010 [1988] *Urban Life. Readings in the Anthropology of the City*. Long Grove: Waveland Press.

- Gowan, Teresa
2010 Hobos, Hustlers, and Backsliders. Homeless in San Francisco. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hastrup, Kirsten
2010 Ind i verden. København: Hans Reitzels Forlag.
- Krøijer, Stine & Inger Sjørølev
2011 Autonomy and the Spaciousness of the Social in Denmark. The Conflict between Ungdomshuset and Faderhuset. *Social Analysis* 55(2):84-105.
- Holston, James
1989 The Modernist City. An Anthropological Critique of Brasilia. Chicago: The University of Chicago Press.
- Illum, Stine
2015 Perspectives on Space. An Anthropological Study of Plazas and People in New York City. KU/Diskurs: Speciale.
- Ingold, Tim
2000 The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill. New York: Routledge.
- Jiménez, Alberto Corsín
2009 On Space as a Capacity. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 9(1): 137-53.
- Lefebvre, Henri
1991 [1974] The Production of Space. Oxford: Basil Blackwell.
1992 Set fra vinduet. I: A. Mai & D. Ringgaard (red.): Sted. Side 69-82. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Low, Setha M.
1996 The Anthropology of Cities. Imagining and Theorizing the City. *Annual Review of Anthropology* 25:383-409.
2000 On the Plaza. The Politics of Public Space and Culture. Austin: University of Texas Press.
2009 Claiming Space for an Engaged Anthropology. Spatial Inequality and Social Exclusion. *American Anthropologist* 113(3):389-407.
- Marcus, George E.
1995 Ethnography in/of the World System. The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24:95-117.
- Olwig, Karen Fog
2007 Caribbean Journeys. An Ethnography of Migration and Home in Three Family Networks. Durham & London: Duke University Press.
- Olwig, Karen Fog & Kirsten Hastrup
1997 Sitting Culture. The Shifting Anthropological Object. London: Routledge.
- Peterson, Marina
2006 Patrolling the Plaza. Privatized Public Space and the Neoliberal State in Downtown Los Angeles. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development* 35(4):355-86.
- Scott, James C.
1998 Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed. New Haven: Yale University Press.

- Simmel, Georg
2002 [1903] The Metropolis and Mental Life. In: G. Bridge & S. Watson (eds): The Blackwell City Reader. Pp. 11-19. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Spradley, James P.
1980 Participant Observation. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Weszkalys, Giza
2010 Berlin, Alexanderplatz. Transforming Place in a Unified Germany. Oxford: Berghan Books.
- Whyte, William F.
1943 Street Corner Society. Chicago: University of Chicago Press.
- Whyte, William H.
1980 The Social Life of Small Urban Spaces. New York: Project for Public Spaces
- Wirth, Louis
2010 [1938] Urbanism as a Way of Life. In: G. Gmelch et al. (eds): Urban Life. Readings in the Anthropology of the City. Pp. 101-18. Long Grove: Waveland Press.

Onlinekilder

- DOT
2017 <http://www.nyc.gov/html/dot/html/pedestrians/nyc-plaza-program.shtml>. Besøgt 9. februar.
- Friends of the High Line
2017 <http://www.thehighline.org/about>. Besøgt 9. februar.
- PlaNYC
2017 <http://www.nyc.gov/html/planyc/html/home/home.shtml>. Besøgt 13. januar.
- Reuters
2017 <http://www.reuters.com/article/us-usa-newyork-tourism-idUSKBN0L61XM20150202>. Besøgt 13. januar.

INTERVENTIONISTISKE SKABELONER

Fotografisk iscenesættelse som dialogisk metode i antropologien

CHRISTIAN VIUM

I forskningsprojektet „Temporal Dialogues“ tager jeg udgangspunkt i fotografiske arkiver, fra hvilke jeg udvælger, printer og arrangerer billeder i notesbøger, som efterfølgende medbringes på etnografisk feltarbejde i de områder (det centrale Australien 2014, den brasilianske del af Amazonas 2015 samt Sibirien 2016), hvor de oprindeligt blev produceret mellem 100 og 150 år tidligere. Billederne anvendes i dybdegående diskussioner og analyse af de originale fotografiers komposition, æstetik, betydning og kulturelle og historiske kontekst, såkaldt fotoelicerering (Buckley 2014; Edwards 2008). Et udvalg af arkivfotografierne fungerer som skabeloner for fotografiske rekonstruktioner (Agnew 2004; Collingwood 1946), der laves i samarbejde med lokale – ofte efterkommere af folkene, der er afbildet på arkivfotografierne, på de steder, hvor de oprindelige fotografier blev lavet. Disse iscenesatte rekonstruktioner sammenstilles til sidst med originalerne i montager (figur 1) samt skitser og tekst af forskellig art (feltnoter, akademiske citater, redigerede interviews, avisudklip og andre kilder) i en form for tværtemporale ansamlinger (Deleuze & Guattari 1980) og tværkulturelle, kulturkritiske sammenstillinger (Marcus & Fischer 1999). Disse præsenteres dels i artikel- og bogform, dels i form af tredimensionelle installationer og udstillinger. Jeg anvender således mine visuelle noter som skabeloner for praktiske fotografiske interventioner i produktionen af kvalitativ antropologisk viden i tæt samarbejde med mine informanter samt kollegaer og kuratorer. Denne interventionistiske metode faciliterer et særligt rum for dialog og analyse af det oprindelige fotografiske arkivmateriale. Den skaber desuden nye muligheder for en kulturkritisk behandling og rekontekstualisering af historiske dokumenter (Edwards 1992, 2001; Pinney & Peterson 2003), der vægtlægger og fremhæver informanternes selvrepræsentation og analyse.

Nærværende projekt skriver sig således ind i en større postkolonial repræsentationsdebat (Bhabha 1994; Marcus & Fischer 1999; Said 1978), der fortsat for-

drer kritisk refleksion og kalder på nye demokratiske former for historieskrivning (McCalman & Pickering 2010:11). Centralt i projektet er en eksperimenterende tilgang til forholdet mellem billede og tekst som komponenter i antropologisk forskning og formidling. I denne artikel søger jeg at sætte disse komponenter sammen på en måde, hvor læseren inviteres til selv at skabe sammenhænge – til at associere – på baggrund af sammenstillingerne, jeg præsenterer. Artiklen åbner med et uddrag fra en samtale i felten og diskuterer efterfølgende, hvorledes henholdsvis intervention og dialog udgør centrale elementer i projektet. Til slut argumenterer jeg for, hvorledes denne interventionistiske fotografiske iscenesættelse kan anskues som en ny antropologisk genre, der i praksis muliggør en kollektiv metodisk og analytisk kulturkritik i grænselandet mellem socialvidenskabelige og billedkunstneriske tilgange.

Figur 1.

Uddrag

Fra en samtale med Marie Ellis, en arandakvinde i midten af fyrrerne fra det centrale Australien, bosat i „bylejren“ Amoonguna uden for Alice Springs.

Tidlig eftermiddag. Vi sad på plastikstole i skyggen uden for Marie og Scottys hus, den gamle butikbestyrers hus, hvis vindue var prydet af ordene „Fuck You“. På den tilstødende nabos metalhegn havde nogen skrevet „Fuck this place is shit“.

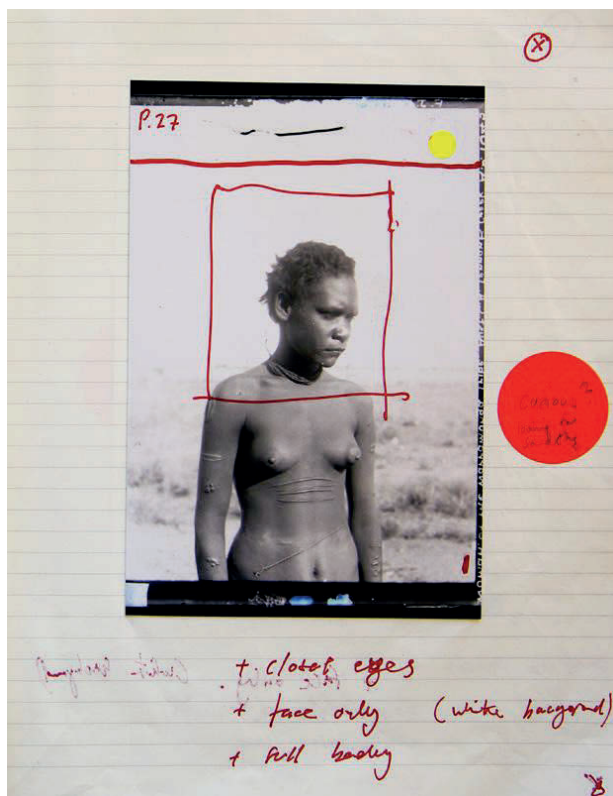
Længere nede af Gum Tree Road var en bil kollideret frontalt med et træ, da føreren havde været på druk i weekenden. Dækkene var væk. Marie smilede og var i sit sædvanlige sarkastiske humør.

Vi var i gang med at gennemgå et udvalg af Spencer og Gillens fotografier af aranda- og warlpirikvinder. Hovedsageligt portrætter, men også billeder af såkaldt „sorry business“: ceremonier, ritualer og praksis omhandlende sorg. Det var især sidstnævnte fotografier, der havde påkaldt sig min opmærksomhed under min gennemgang af Spencer og Gillens omfattende arkiver. Disse billeder var mindre statiske, mere ambivalente og åbne for fortolkning end de andre billeder i arkivet – og end de fleste etnografiske og koloniale fotografier frembragt i den samme periode (mellem 1870 og 1910).

Som jeg havde bemærket tidligere, når kvinder gennemgik fotografierne, var berøringen en vigtig del af „læsningen“ af billederne. Det var ikke nok blot at se på billederne. For at kunne begribe og sanse billedernes sprog måtte man engagere sig i deres materialitet, og denne fysiske kontakt syntes at fremkalde mere detaljerede og affektive beskrivelse og refleksioner. Marie bladrede igennem albummet af skitser, som jeg havde sammensat med henblik på de senere fotografiske dramatiseringer og genskabelser. Et efter et læste hun billederne og tilbød sin fortolkning, sine refleksioner, sin viden og sine holdninger. Vores samtale bevægede sig ofte ad uventede veje. Diskussioner om temaer, der var forbundet til den fortsatte kløft mellem de oprindelige og hvide australiere, kunne udspringe af en hånds gestik eller en blikretning i de gamle fotografier, vi sammen betragtede. Lidt inde i vores samtale nåede vi til et fotografi af en korthåret kvinde, der stirrede nedad (figur 2), og efter et øjebliks stille kontemplation tilbød Marie følgende fortolkning:

Hendes blik er ... hun skærer ansigt, ved du. Eller tænker. Hun tænker måske ligesom ‘Jeg vil ikke være her. Jeg vil ikke fortælles, hvad jeg skal gøre ... det her pisser mig af. Jeg kan ikke lide det.’ Faktisk tænker hun sandsynligvis ‘fuck off!’

Maries reaktion var repræsentativ for mange af mine informanters tolkninger af de oprindelige fotografier af deres forfædre. Men den kritiske analyse af det kulturmøde, der lå til grund for fotografierne og det udtalt ulige magtforhold mellem bosættere (settlers) og oprindelige australiere (aboriginere), gik som oftest hånd i hånd med en værdsættelse af fotografiernes affektive kvaliteter og deres betydning for erindring og bevarelse af de oprindelige australieres historie og kulturarv (jf. Edwards et al. 1992; Lydon 2014). Denne dobbelthed eller ambivalens løber som en ledetråd gennem mit projekt, hvilket jeg håber at vise.

Figur 2.

Intention

I maj og juni 2014 arbejdede jeg i det centrale Australien på at iscenesætte en række af sir Baldwin Spencer og Frank J. Gillens banebrydende fotografiske arbejder. Over fire årtier mellem 1875 og 1912 producerede Spencer og Gillen omfattende og særdeles indflydelsesrige optegnelser over den oprindelige australske befolknings hverdag og ritualer. Årtier før Bronislaw Malinowskis berømte deltagerobservationer i Stillehavet prioriterede og praktiserede Spencer og Gillen dybdegående og langvarige feltarbejder baseret på deltagerobservation samt brugen af fotografi og film som en integreret del af deres metode. Deres arbejde fik stor indflydelse på socialvidenskaberne (Mulvaney et al 1997; Vium under udgivelse a og b). Min hensigt var at bruge deres arbejde som grundlag for en nutidig dialog om antropologiens anskuelse og repræsentation af kulturel andethed. De originale fotografier fungerede som materielle og metodiske katalysatorer for en detaljeret fotoelicitering og for samtaler og interviews i felten samt den efterfølgende produktion af nye fotografier på baggrund af de originale. Det

blev en praktisk metode til at interagere og samarbejde med mine informanter. Mit ønske var at invitere mine informanter ind i et performativt og kollaborativt rum, i hvilket de blev ansporet til at arbejde med deres selvrepræsentation i direkte dialog med de gamle fotografier af deres forfædre og deres land. Min forventning og forhåbning var, at denne form for praktisk samarbejde omkring iscenesættelsen af nye fotografier på baggrund af fotoelicitering (Buckley 2014; Richard et al. 2015) ville skabe en form for konstruktiv fremmedgørelse eller *Verfremdung* (Brecht 1964), der kunne destabilisere forudindtagede antagelser om, hvad både de oprindelige og vores nye billeder egentlig repræsenterer. I stedet for blot at samtale om fotografierne forestillede jeg mig, at de oprindelige australiere ville opleve en ganske anderledes form for refleksion og erkendelse, når de blev opfordret til at eksperimentere med repræsentationen af sig selv og deres forfædre. Formodningen var, at det ville ske i kraft af den kropslige indlejring af kulturkritisk viden, som jeg håbede, dette eksperiment ville afstedkomme.

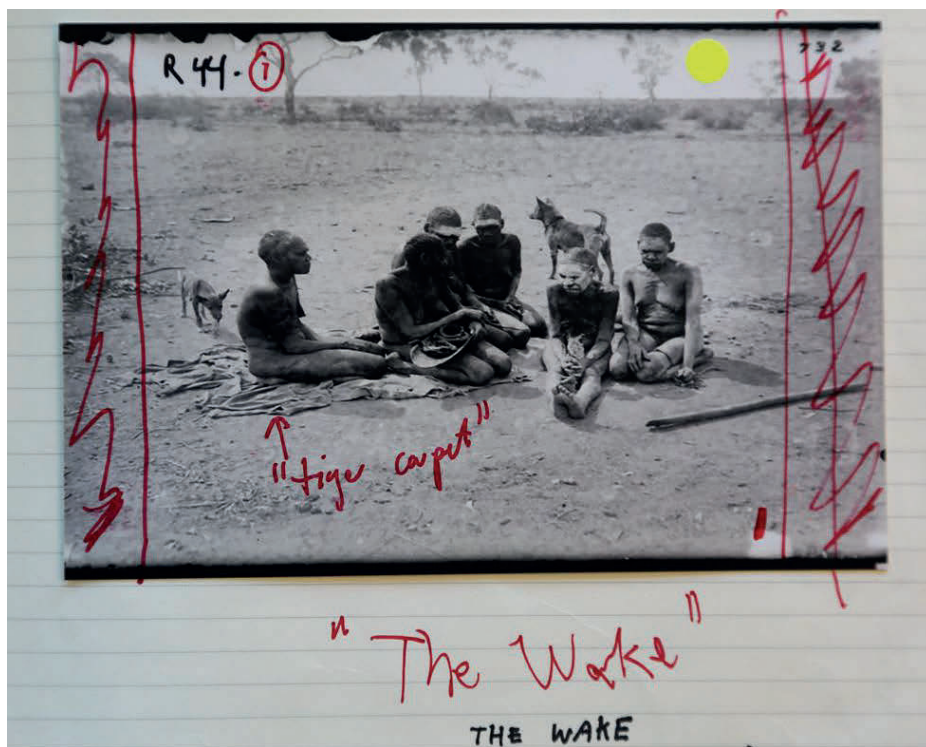
Til grund for mit projekt lå der altså fra starten en forventning om, at vi sammen gennem den proces, jeg havde planlagt – fra mit indledende arkivarbejde over fotoelicitering og samtalerne, de deraf følgende fotografiske iscenesættelser af det originale materiale samt siden hen min bearbejdning og endelige tredimensionelle udstilling af arbejdet – ville bevæge os igennem en form for kulturkritisk gennemarbejdning af den tunge koloniale arv og dens fortsatte indvirkning i nutidens Australien. Således skriver projektet sig ind i en efterhånden veletableret kritisk australsk (visuel) antropologi, der gennem partecipatoriske og ofte aktivistiske tilgange søger at rekontekstualisere og debattere bosættelses- og koloniseringspraksis ved at inddrage oprindelige australieres oplevelser, analyser og holdninger i de faglige diskussioner (Deger 2006, 2013, 2016; Ginsburg 1995, 2012; Michaels 1993; Lydon 2012, 2014).

Intervention

Da jeg først præsenterede min idé om at nyfortolke Spencer og Gillens fotografier sammen med mine informanter, brugte jeg betegnelsen intervention. Denne betegnelse anvendes ofte inden for kunstverdenen og i stigende grad inden for den eksperimenterende gren af nyere antropologi (Schneider 2010; Schneider & Wright 2013). Jeg ønskede at begrebsliggøre min tilgang til dette specifikke forskningsarbejde. Betegnelsen intervention italesætter det forhold, at kunstneren såvel som antropologen aktivt blander sig og påvirker den situation eller det felt, denne intervenserer i på baggrund af mere eller mindre improviserede teknikker og forestillinger. Der er med andre ord tale om en bevidst strategi for at operere inden for en given felt på baggrund af en erkendelse af egen positionering og

indflydelse. Modsat den bedagede idé om den neutrale, observerende antropolog, der minimerer sin påvirkning af felten (hvad man inden for dokumentarfilmen ofte omtaler som „fluen på væggen“), ønskede jeg netop at arbejde med iscenesættelsen som fordring og udgangspunkt snarere end som et negativt element, der skulle undgås eller minimeres – endsige maskeres – ved hjælp af diverse retoriske teknikker og strategier.

Som antropolog, fotograf og filmskaber forekommer tanken om at være en slags flue på væggen mig ikke alene konservativ, men også for abstrakt. Derfor bliver det relevante spørgsmål, i hvilket omfang man ønsker at omfavne det grundvilkår, at man ved sin tilstedeværelse påvirker felten, og arbejde med det som et produktivt benspænd. At intervenere, instruere, dramatisere og påvirke sin felt kan ses som analytiske handlinger, der medvirker til at skabe felten og den viden, der siden formidles herom. Her ser jeg ikke den store forskel fra at foretage et struktureret eller delvist struktureret interview, der er indrammet af en række spørgsmål, som tjener det formål at belyse specifikke aspekter af et givent tema eller en afgrænset problemstilling. I forlængelse heraf opfatter jeg heller ikke den store forskel mellem på den ene side det at redigere et interview og sammenskrive feltnoter og på den anden side det at efterredigere, beskære og sætte udvalgte fotografier i sammenhæng med hinanden. De færreste antropologer vil vel argumentere for, at man skulle publicere hele det transskriberede interview uredigeret frem for at udvælge analytisk relevante passager. Hvor ville den antropologiske analyse så befinde sig?

Figur 3.

Dialog

Når mine informanter inviteres til at diskutere de oprindelige fotografier og efterfølgende iscenesætte og nyfortolke dem sammen med mig, skaber vi et særligt rum for en praktisk dialog centreret om vores associationer. Sammen associerer vi på baggrund af de oprindelige billeder i samspil med det faktiske sted, vi befinder os, og skaber nye billeder, der taler til de oprindelige og vice versa. I denne proces oplevede jeg ofte, hvordan kvinderne og mændene foran kameraet blev særligt påvirkede følelsesmæssigt. Det, at de mimer (jf. Taussig 1993:46) og dermed kropsliggør de oprindelige fotografier ved helt bogstaveligt at sætte sig selv i deres forfædres position gennem kropslig kopiering, synes at intensivere deres affektive refleksioner over indholdet og konteksten for de originale fotografier. I det følgende vil jeg give et kort eksempel på denne kropsliggjorte form for refleksiv kulturkritik. Sammen med en gruppe kvinder fra Amoonguna, en såkaldt town camp uden for Alice Springs, som jeg havde talt med om Spencer og Gillens fotografier ved flere forudgående lejligheder, havde vi aftalt at lave en fotografisk iscenesættelse af en håndfuld billeder (heriblandt figur 3), der alle

kredsede om temaet „sorry business“, der helt konkret relaterer sig til ritualiserede former for sorgbearbejdelse blandt oprindelige australiere (Musharbash 2008; Glaskin et al. 2008). Kvinderne Nola, Lynette, Roseanne og Marie var alle dybt koncentrerede og alvorlige, da vi begyndte iscenesættelsen, og inden der var gået et par minutter, undskyldte de sig alle og gik hver især til deres huse, hvorfra de vendte tilbage et kvarter senere. De havde skiftet tøj og bar nu alle sorte T-shirts og lange nederdele. Stemningen var fortsat dybt koncentreret, og sammen skabte vi nu en række individuelle portrætter og gruppeportrætter, alle med reference til de oprindelige fotografier. På trods af at vores verbale dialog var begrænset til nogle få udvekslinger omkring positurer, blikretninger og ideer til opstillinger, fremgik det tydeligt, at kvinderne befandt sig et refleksivt rum, hvor de oversatte deres følelser kropsligt og fremstillede dem i deres positurer foran kameraet (se figur 4).

Figur 4.

En måde at begrebsliggøre dele af denne på sin vis terapeutiske proces på er gennem en diskussion af begrebet *anamnese* (genkaldelse, ihukommelse eller erindring), som fænomenet beskrives af Jean-Francois Lyotard (2004) med reference til Sigmund Freuds kliniske begreb *Durcharbeitung* (gennemarbejdelse). Anamnese udforsker nutiden gennem såkaldt frie associationer til historien. Modsat mere konventionelle videnskabelige tilgange, der lægger vægt på argumentationen, drejer anamnese sig ifølge Lyotard ikke om at undersøge fortiden for at etablere sandheden om historien, men om at gennemarbejde en nuværende situation og de faser fra historien, der associeres med den, for derigennem at opnå en mere nuanceret erkendelse. For mine informanter kom en sådan erkendelse både til udtryk i forbindelse med fotoeliciteringen, den fotografiske iscenesættelse og de efterfølgende diskussioner. Begrebet *Durcharbeitung* er relevant, fordi det lægger vægt på det processuelle i gennemarbejdninger af historiske traumer, der indvirker på individets væren i nutiden.

Figur 5.

Iscenesættelse

Med reference til blandt andre den franske etnograf og filmskaber Jean Rouch, der proklamerede at „... kameraet deformerer ... men ikke fra det øjeblik, hvor det bliver en medvirkende. På det tidspunkt har det [kameraet] muligheden for at gøre noget, jeg ikke kunne gøre, hvis kameraet ikke var der. Det bliver en slags psykoanalytisk stimulans, der lader folk gøre ting, de ellers ikke ville gøre“

(Rouch i Renov 2004:127). Jeg oplevede et stærkt element af følelsesmæssig intensivering i denne proces, og det indvirkede på den form, vores fotografiske iscenesættelser antog. De er ikke minutiøst planlagte og detaljerede en-til-en-reproduktioner af de originale billeder, men kan snarere begribes som en form for delvist improviserede og fleksible koreografier, der udspiller sig inden for et enkelt og relativt løst rammeværk eller dialogisk rum omkring et tema. Vores samarbejde bliver en løst struktureret leg, hvori alle deltagere eksperimenterer sammen gennem individuelle og kollektive associationer. Dem, der er foran kameraet, afprøver og introducerer løbende nye positurer. De elaborerer de originale fotografier, samtidig med at jeg bag kameraet løbende intervenserer: justerer eller dirigerer forløbet ved at tale, kommentere eller bede de medvirkende om at afprøve et andet blik eller en ny kompositorisk formation. På den måde leger vi os frem inden for en åben associerende form, hele tiden med kameraet som en aktiv deltager i processen.

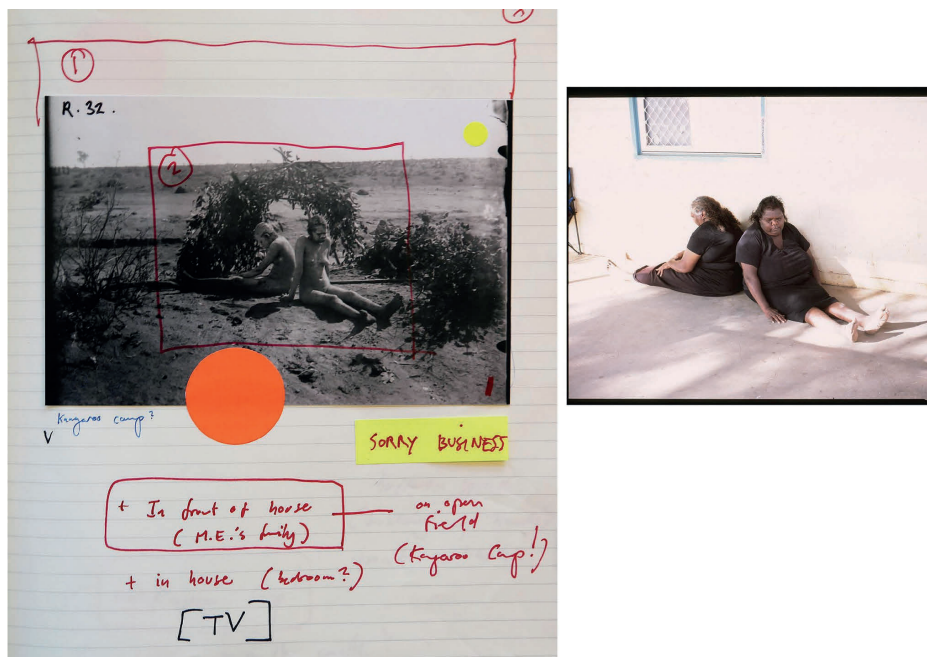
Et af mine motiver for at arbejde med en åben og delvis improviseret metodologisk tilgang under de nye iscenesættelser af de originale fotografier var et ønske om at undersøge, hvorvidt det problematiske forhold mellem realisme, autenticitet og effekt bliver mere åbenlyst, når grænserne for genskabelse eller mimesis (Gebauer & Wulf 1992; Taussig 1993) skubbes mod improvisationen som foreslået af McCalman og Pickering (2010:9). På samme måde som den tyske filminstruktør Werner Herzog, der understreger, hvorledes han opfinder med henblik på at opnå en dybere indsigt (Prager 2007:8), oplevede jeg, at mine informanter og jeg på sin vis opfandt en ny form for poetisk eller allegorisk virkelighed igennem disse iscenesatte fotografiske genskabelser.

De delvist improviserede genskabelser foregik dels i grupper, dels én til én, alt afhængigt af de originale billeder og den kontekst, vi arbejdede i. Ofte startede sessionerne med en kort samtale efterfulgt af nogle mere uformelle indledende fotografier for at etablere en afslappet om end fokuseret stemning. Nogle gange havde jeg allerede orienteret mig i området og noteret mig steder, vi kunne fotografere, der korresponderede med de originale billeder eller indeholdt informationer, jeg forestillede mig kunne bidrage med noget interessant i billederne. Ofte var det mine informanter selv, der foreslog steder og kom med ideer til, hvilke af de originale fotografier vi skulle bearbejde sammen og hvordan. Således opstod der en dynamisk dialog, som fik plads til at udvikle sig løbende, men altid med øje for de mere overordnede pejlemærker i projektet. Vores arbejde kom til at fremstå som en art stiliserede øjeblikke, hvori vi konstant blev mindet om, at vi sammen skabte sammenhænge og kropsliggjorde spørgsmål, der sprang ud af vores diskussioner og læsninger af de oprindelige fotografier i samspil med de umiddelbare omgivelser, sociale som økologiske, vi arbejdede i. For at demon-

strere vores samarbejde følger her en præsentation og diskussion af et par af de mange fotografiske seancer, vi sammen gennemgik under mit feltarbejde i det centrale Australien.

Blandt de hundredvis af fotografier, jeg konsulterede i min gennemgang af Spencer og Gillens samling, var der et betragteligt antal portrætter. Ofte enkle og typologiske i deres registrerende komposition med en eller flere personer vendt direkte mod kameraet. På trods af den næsten stringente formalitet i kompositionen syntes der at være en næsten mystisk kritik indlejret i disse gamle glasplader med afbildninger af for længst afdøde mennesker, hvis blikke mødte en. Mine informanter og jeg delte en oplevelse af en dybt forankret dobbelthed mellem stolthed og sorg, og hvad vi tolkede som en grundlæggende skepsis over for fotografen (og underforstået den hvide mand som sådan) og dennes teknologiske protese, kameraet. Det var en skepsis, jeg selv mødte under mit fotografiske feltarbejde i det centrale Australien. En sund skepsis, der i mine øjne er særdeles produktiv, da den fordrer en dialog og afkræver, at jeg gør mine intentioner klare over for de mennesker, jeg ønsker at arbejde sammen med og portrættere. Hvorfor er jeg overhovedet kommet? Hvad er min ambition? Hvilket formål tjener mit arbejde, og hvem er det rettet imod? Hvad er min egentlige berettigelse for at henvende mig og bede om et billede, en holdning, et svar på et givent spørgsmål? Alle disse fundamentale spørgsmål stilles på spidsen, i det øjeblik det drejer sig om at fotografere.

Der ligger en nærmest uhyggelig magt i fotografiet som repræsentation, men også et enormt potentiale for kulturkritisk samarbejde. Samtidig er fotografiet konkret. Det er et billede på noget, en fastfrysning af et øjeblik, en situation. En fremstilling, der bevares for eftertiden. Men således også abstrakt, i og med at det fragmenterer tidens flygtighed og standser tiden ganske bogstaveligt (Vium 2014). Gennem fotografiet er det muligt at erfare verden radikalt anderledes end uden og, som den ovenstående beskrivelse af vores fotografiske iscenesættelser vidner om, skabe verden på ny gennem eksempelvis transtemporale sammenstillinger eller montager, der stiller spørgsmålstejn ved ideen om lineær tid og historisk kausalitet samt ideen om repræsentation som værende en magt, der alene er reserveret den, der opererer kameraet.

Figur 6.

Analyse

Hvor de gamle fotografier i høj graf fremstod typologiske, kan vores nye portrætter måske bedst klassificeres under Bill Nichols termer brechtiansk distance-ring og stilisering. Hvor det førstnævnte står for en afstandstagen fra realistiske repræsentationer gennem sociale gesturer, der tillader „en stærkere forbindelse til historisk specificitet at komme i spil gennem filmmagerens [eller i dette tilfælde antropologen bag kameraet og informanterne foran kameraets] beslutning om at gestikulere til det historiske snarere end at repræsentere det illusionistisk“ (Nichols 2008:85). Stilisering suspenderer betragteren i „betydningsdannere, der besidder en ikonisk frem for en indeksikal relation til, hvad der allerede er sket“ (op.cit.86). Dette knytter an til ideen om *Durcharbeitung*, som jeg tidligere har introduceret, samt til Lyotards opfordring til at give fortiden en konkret tid og et konkret rum, igennem hvilke beslutningen om at erindre og udrede ens trauma ledes tilbage til chokket gennem anamnese. Et relevant eksempel på en sådan brug af *Durcharbeitung* er Lanzmanns monumentale holocaustprojekt *Shoah* (1985) og Joshua Oppenheimers nylige diptykon *The Act of Killing* (2012) og *The Look of Silence* (2014), der undersøger det indonesiske folkemord på kommunister i 1960'erne på en yderst bemærkelsesværdig måde gennem netop retraumatise-

ringsstrategier. Sidstnævnte film er efter min opfattelse et kulturkritisk postkolonialt manifest, der understreger, at det at erindre er „en sammensætning af den splittede fortid for at skabe mening i nutidens traume“ (Bhabha 1994:3). I *The Location of Culture* beskriver Homi Bhabha det, han kalder et liminalt identifikationsøjeblik, hvilket producerer en form for „subversiv strategi for subaltern handling“ (op.cit.185). Han argumenterer således: „Magten i den postkoloniale oversættelse af moderniteten hviler i dens *performative, deformative* struktur, som ikke bare genvurderer indholdet af en kulturel tradition eller flytter værdier ‘tværkulturelt’. [...] Det er for at introducere en anden inskriptionslocus og intervention, et andet hybridt, ‘upassende’ udsigelsessted gennem denne temporale kløft – eller tidsforskydning – at jeg har åbnet op [...] for betydningen af postkolonial agens“ (Bhabha 1994:241-42, originale fremhævelser).

Dette leder mig videre til den tyske filminstruktør Werner Herzog, der ligeledes har arbejdet med genskabelser og Verfremdung som et greb i flere af sine film. Herzogs stilistiske og allegoriske tilgang til det at skabe filmkunst og historiefortælling er i mine øjne nært beslægtet med tænkere som Brecht, Debord, Schlovsky og Taussig. Ligesom dem stiller Herzog grundlæggende spørgsmålstegn ved ideen om det virkelige og er citeret for en nietzscheansk tilgang: „Jeg opfinder, men jeg opfinder med henblik på at opnå en dybere indsigt“ (Prager 2007: 8, med reference til Davis 2006). Han henviser til at „der er noget sådant som en poetisk, ekstatisk sandhed...[den] er mystisk og flygtig og kan kun nås gennem fabrikation, forestilling og stilisering“ (Cronin 2002:301). Herzog er således inspirerende for mig som antropolog, der arbejder med og gennem billeder, fordi han stiller spørgsmålstegn ved og undersøger virkeligheden gennem kunsten.

Herzogs betegnelse ekstatisk sandhed slår mig som værende rammende i sin begrebsliggørelse af et egentligt poetisk rammeværk for det at engagere sig i de surreelle – eller hyperreelle – øjeblikke af klarhed, der opstår lejlighedsvis, når man arbejder med mennesker og billeder, stillestående eller i bevægelse. Ifølge Herzog er evnen til at transfigurere virkeligheden det, der adskiller poeter fra bogholdere, og det er netop derfor, han så overbevisende advokerer for at stilisere i sine værker: Som Brecht ønsker han, at publikum tvinges til at reflektere over det faktum, at det, de betragter, er en kunstners eller en andens kreation og ikke rå ubearbejdet virkelighed (Prager 2007:14). En sådan kunstnerisk og poetisk tilgang tilbyder en række muligheder for antropologisk kulturkritik.

Jeg vil i det følgende konkludere min analyse ved at vende mig mod de to afgørende begreber sammenstilling (*juxtaposition*) og defamiliarisering (*defamiliarization*), således som de er præsenteret af Marcus og Fischer (1999). Ved konkret og praktisk at gennemarbejde ved hjælp af fotoelicitering og fotografisk iscenesættelse undersøger jeg de sprækker, der opstår mellem fortid og nutid,

vel vidende at jeg er dømt til at fejle, i den forstand at det ikke er muligt at skabe en-til-en-repræsentationer af de originale repræsentationer, men at denne umulighed netop er potentialet. Der er altid en høj grad af uforudsigelighed, og det er netop i anerkendelsen af denne, at en kreativ rekontekstualisering af fortiden bliver mulig (McCalman & Pickering 2010:13). Det er netop, fordi det *ikke* lykkes, at nye indsigter opstår. Fordi det føles forkert eller ved siden af – i min tolkning fremmedgørende – at vi (jeg, mine samarbejdspartnere i felten og publikum) bliver klar over de detaljer og omstændigheder, der præger og betinger ikke blot de originale fotografier, men også vores nye, kollaborative fotografier. Som Vanessa Agnew pointerer, er den frigørende gestus ved den genskabelse (*re-enactment*), der er en omskabelse, at den tillader deltagerne at vælge deres egen fortid i reaktion på en konfliktfyldt nutid. Paradoksalt nok er det genskabelsens ahistoricitet, der udgør grundlaget for det kritiske engagement i det historiske materiale (Agnew 2004:328). Afstanden mellem virkelighed og repræsentation understreges, og anakronismen bliver et afgørende praktiske redskab i menings- og affektdannelsen. Således fremstår epistemologisk kritik og tværkulturel sammenstilling som „varianter over en grundlæggende kritisk defamiliariseringsstrategi“ (Marcus & Fischer 1999:137). Her bliver de til centrale metodologiske og analytiske redskaber i dette kombinerede forsknings- og udstillingsprojekt. Hverken jeg eller mine informanter oplevede Spencer og Gillens fotografiske repræsentationer af den oprindelige australske kultur som udtryk for en syntese. Jeg ønskede, at de endelige montager, jeg producerede på baggrund af vores arbejde, skulle fremstå synkretiske og fragmenterede, da jeg finder, at dette bedst repræsenterer den opbrudte montage af de lag oven på lag af erindringer, meninger, handlinger, diskurser og følelser, vi navigerede i.

Figur 7.

Montage

Et udvalg af materialet, som jeg producerede sammen med mine informanter i det centrale Australien, er siden efteråret 2015 blevet præsenteret i mere end ti udstillinger i ni lande og udgivet i blandt andet Frankrigs største avis *Le Monde* samt det toneangivende fotografiske tidsskrift *FOAM Magazine*. Udstillingerne tog form af en række montager af mine fotografier og Spencer og Gillens originale fotografier samt tekstfragmenter, notesbøger og objekter, herunder et udvalg af mine negativer og testprint samt en videoinstallation, jeg producerede. Udstillingerne var et vigtigt element i mit analytiske arbejde, da det tillod mig at gennemtænke materialet på en anderledes måde end gennem den mere konventionelle videnskabelige produktion af tekst. Jeg redigerede billedmaterialet og konceptualiserede tredimensionaliseringen af materialet, som blev effektueret i samarbejde med kuratorer, der var tilknyttet de forskellige udstillingssteder. Selve redigeringen foregik i forskningsprojektet *Camera as Cultural Critiques* forskningslaboratorium på Moesgaard Museum i Aarhus og involverede telefoniske og onlinediskussioner med nogle af de informanter, jeg arbejdede sammen med og portrætterede under mit feltarbejde i Australien. Oprindeligt havde jeg øn-

sket, at denne udvælgelse kunne foregå i Australien, men mit forskningsbudget tillod mig ikke at gøre dette, hvorfor jeg måtte nøjes med nærværende model. Jeg sendte ligeledes billeder af udstillingerne til informanterne, der reagerede positivt og gav udtryk for, at de var stolte over, at de, som de kaldte det, kom ud at rejse sammen med deres forfædre. Særligt den ti siders visuelle portefølje, der blev udgivet i *Le Monde* i forbindelse med en udstilling i Paris, vakte mange reaktioner fra mine informanter, ligesom udstillingen i Sydney gjorde det. På samme måde som det var tilfældet med vores delvist improviserede fotografiske iscenesættelser i felten, åbnede udstillingerne for en dialog, der gav mig mulighed for at inddrage mine samarbejdspartnere samt publikum i den videnskabelige proces. De samtaler og reaktioner, der voksede ud af udstillingerne, har givet mig nye vinkler på betydningen af Spencer og Gillens oprindelige materiale, mine egne fotografier og materialet fra feltarbejdet. Vinkler, som fortsat informerer min analytiske tilgang, og som har inspireret mit senere relaterede arbejde i Amazonas (2015) og Sibirien (2017).

Konklusion

I nærværende artikel har jeg redegjort for min metodiske og analytiske praksis i forbindelse med anvendelsen af fotografiske iscenesættelser som et redskab i antropologisk vidensproduktion. På baggrund af en række empiriske eksempler har jeg argumenteret for, hvorledes intervention og iscenesættelse med udgangspunkt i fotografisk arkivmateriale kan åbne for konstruktivt samarbejde mellem antropolog og informanter. Dette muliggør nye former for kulturkritik forankret i en tilgang, der trækker på inspiration fra både socialvidenskaben og billedkunsten. Jeg har søgt at begrebsliggøre denne metodiske og analytiske praksis med henvisning til begrebet *Durcharbeitung* for at synliggøre betydningen af den processuelle metodiske og analytiske bearbejdning, jeg kontinuerligt foretager sammen med informanter og kollegaer undervejs i alle projektets faser. Her har jeg især argumenteret for betydningen af en praktisk, kropslig tilgang, der kan komplementere mere konventionelle former for tekstbaseret forskning. Til slut ønsker jeg endnu en gang at foreslå anskuelsen af fotografisk iscenesættelse som en antropologisk genre.

Noter

1. Tak til mine kollegaer i forskningsgruppen Camera as Cultural Critique på Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet, for inspiration, kritik og kommentarer. Mine lokale samarbejdspartnere i det centrale Australien har været en uundværlig kilde til indsigt. Tak til Museum

Victoria og South Australia Museum for tilladelse til brug af Spencer og Gillens fotografier. Ligeledes tak til de anonyme reviewers for deres gennemlæsning og konstruktive kommentarer.

2. Denne artikel bygger på materiale, der ligeledes diskuteres i en række artikler under udgivelse på engelsk. Alle oversættelser af engelske citater er forfatterens egne.

Litteratur

Agnew, Vanessa

2004 Introduction. What is Reenactment? *Criticism* 46(3):327-39.

Bhabha, Homi K.

1994 *The Location of Culture*. London: Routledge.

Brecht, Bertolt

1964 [1936] Alienation Effects in Chinese Acting. In: J. Willet (ed.): *Brecht on Theatre. The Development of an Aesthetic*. Pp. 91-120. London: Methuen.

Buckley, Liam

2014 Photography and Photo-Elicitation after Colonialism. *Cultural Anthropology* 29(4):720-43.

Collingwood, Robin George

1946 *The Idea of History*. Oxford: Clarendon Press.

Cronin, Paul

2002 *Werner Herzog. A Guide for the Perplexed. Conversations with Paul Cronin*. London: Faber & Faber.

Debord, Guy & Gil J. Wolman

2009 [1956] Directions for the Use of Détournement. In: D. Evans (ed.): *Appropriation*. Pp. 35-39. Cambridge: Whitechapel & MIT Press.

Deger, Jennifer

2006 *Shimmering Screens. Making Media in an Aboriginal Community*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

2013 In-Between. In: A. Schneider & C. Wright (eds): *Anthropology and Art Practice*. Pp. 105-13. London: Bloomsbury.

2016 Thick Photography. *Journal of Material Culture* 21(1):111-32.

Deleuze, Gilles & Felix Guattari

1980 *Mille Plateaux*. Paris: Les éditions de minuit.

Edwards, Elizabeth

2001 *Raw Histories. Photographs, Anthropology and Museums*. Oxford: Berg.

2008 Photographs, Orality and History. In: E. Edwards & K. Bhaumili (eds): *Visual Sense: A Cultural Reader*. Pp. 241-48. Oxford: Berg.

Edwards, Elizabeth (ed.)

1992 *Anthropology and Photography*. New Haven & London: Yale University Press.

Gebruuer, Gunter & Christoph Wulf

1992 *Mimesis. Culture, Art, Society*. Berkeley: University of California Press.

- Ginsburg, Faye
1995 The Parallax Effect. The Impact of Aboriginal Media on Ethnographic Film. *Visual Anthropology Review* 11(2):64-76.
- 2012 Indigenous Counter-Publics. A Foreshortened History. In: Y. McKee & M. McLagan (eds): *Sensible Politics. The Visual Culture of Nongovernmental Activism*. Pp. 87-108. New York: Zone Books.
- Glaskin, Katie, Myrna Tonkinson, Yasmine Musharbash & Victoria Burbank (eds)
2008 *Mortality, Mourning and Mortuary Practices in Indigenous Australia*. Farnham: Ashgate.
- Lydon, Janet
2012 *The Flash of Recognition. Photography and the Emergence of Indigenous Rights*. Sydney: NewSouth Books.
- 2014 *Calling the Shots. Aboriginal Photographies*. Canberra: Aboriginal Studies Press.
- Lyotard, Jean-Francois
2004 *Anamnesis of the Visible. Theory, Culture & Society* 21(1):107-19.
- Marcus, George E. & Michael M.J. Fischer
1999 *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences* (second edition). Chicago: University of Chicago Press.
- McCalman, Iain & Paul A. Pickering
2010 From Realism to the Affective Turn. An Agenda. In: I. McCalman & P.A. Pickering (eds): *Historical Reenactment. From Realism to the Affective Turn*. Pp. 1-17. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Michaels, Eric
1993 *Bad Aboriginal Art. Tradition, Media and Technology*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mulvaney, John, Howard Morphy & Allison Petch
1997 *My Dear Spencer. The Letters of F.J. Gillen to Baldwin Spencer*. Melbourne: Hyland House.
- Musharbash, Yasmine
2008 "Sorry Business is Yapa Way". Warlpiri Mortuary Rituals as Embodied Practice. In: K. Glaskin, M. Tonkinson, Y. Musharbash & V. Burbank (eds): *Mortality, Mourning and Mortuary Practices in Indigenous Australia*. Pp. 21-36. Farnham: Ashgate.
- Nichols, Bill
2008 Documentary Reenactment and the Fantasmatic Subject. *Critical Inquiry* 35:72-89.
- Pinney, Christopher & Nicolas Peterson (eds.)
2003 *Photography's Other Histories*. Durham: Duke University Press
- Prager, Brad
2007 *The Cinema of Werner Herzog. Aesthetic Ecstasy and Truth*. London: Wallflower Press.
- Renov, Michael
2004 *The Subject of Documentary*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Richard, Veronica M. & Maria K.E. Lahman

- 2015 Photo-Elicitation. Reflexivity on Method, Analysis, and Graphic Portraits. *International Journal of Research & Method in Education* 38(1):3-22.
- Said, Edward
1978 *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
- Schneider, Arnd & Christopher Wright (eds)
2010 *Between Art and Anthropology*. Oxford: Berg.
2013 *Anthropology and Art Practice*. New York: Bloomsbury Academic.
- Taussig, Michael
1993 *Mimesis and Alterity. A Particular History of the Senses*. New York: Routledge.
- Vium, Christian
Under udg. a) *Temporal Dialogues. Collaborative Photographic Re-Enactments as a Form of Cultural Critique*. *Journal of Visual Anthropology*. Special issue redigeret af Ton Otto, Peter I. Crawford og Christian Suhr.
Under udg. b) *Allegorical Scripts. Visual Note Making, Photo-Elicitation and Photographic Re-Enactments as Collaborative Anthropological Devices*. In: A.L. Dalsgaard, C. Rubow, M. Rytter, A. Andersen, M. Nielsen & M.L. Kusk (eds): *Notes on Notes*.
2014 *Icons of Becoming. Documenting Undocumented Migration from West Africa to Europe*. *Cahiers d'études africaines* LIV, 1-2(213-14):217-40.

Illustrationer

- Figur 1 Registration XP15032. Photograph. Half plate. No glass plate exists. Original print (handwritten annotation): No print. Institution: Museum Victoria. Originalen er genbrugt og overskrevet af Christian Vium i 2014.
- Figur 2 Registration AP1045. Francis James Gillen. A young woman of the Warramunga Tribe. Institution: South Australian Museum. Originalen er genbrugt og overskrevet af Christian Vium i 2014.
- Figur 3 Registration XP9505. Sir Baldwin Spencer & Francis J. Gillen. Women wailing during mourning ceremonies, Tennant Creek, Central Australia, 16.-17. august 1901. Institution: Museum Victoria. Originalen er genbrugt og overskrevet af Christian Vium i 2014.
- Figur 4 Nola, Roseanne, Marie og Lynette. Amongouna 2014. Christian Vium.
- Figur 5 Diptykon. Nola Ross, Amongouna 2014 og Akeyularé, Alice Springs 2014. Christian Vium.
- Figur 6 Registration XP9500. Sir Baldwin W. Spencer & Francis James Gillen. Two widows with cropped hair and covered with white pipe clay sitting under a shelter they built themselves, Tennant Creek, Central Australia, 16.-17. august 1901. Glass plate. Silver gelatin emulsion. Quarter plate. Original glass plate sleeve (handwritten annotation): *Death & Burial. Widows. Warr.* Original print (handwritten annotation): No print. Institution: Museum Victoria. Originalen er genbrugt og overskrevet af Christian Vium i 2014.
- Figur 7 Installation (detalje). *The Wake*. Institut Neerlandais. Paris, november 2015.

POSITION

GENREN SOM HÅNDVÆRK

INGER SJØRSLEV

Jeg giver mig den opgave at skrive 2.000 enheder. Præcis. Form kan fremkalde frihed, det er ikke nogen nyhed. Form og indhold spiller sammen, for formen bor i en vis forstand i indholdet. Det vidste allerede Aristoteles (384 til 322 f.v.t.). Ved at tage årstallene for Aristoteles' liv med – læseren kunne jo ellers selv finde dem – har jeg brugt 351 af de 2.000 enheder, der er fastsat som rammen for denne indledende tekst. Jeg vælger at tage årstallene med, fordi jeg skriver inden for en genre i et fagtidsskrift, der dækker antropologien som humanistisk og samfundsfaglig videnskab. Samtidig forklarer jeg, hvorfor jeg gør det, hvorved jeg har opbrugt yderligere 671 af mine enheder. Jeg forklarer, fordi jeg skriver i en genre, der kommenterer den ovenfor nævnte genre, altså jeg lægger et metaperspektiv over min egen skrift. En bunden form kan udløse kreativitet. Det har man vidst i digterkunsten siden sonettens opfindelse i 1200-tallets Italien og senere haikuens i Japan. Nutidige varianter af den bundne forms frigørelsespotentiale kan man finde i avantgardefilmkunstens selvvalgte benspænd, sat i system i dogmereglerne af en gruppe danske filmfolk i 1995. En sonet er et digt på 14 linjer, der rimer på en bestemt måde. Et haiku er et kort digt på 17 stavelser fordelt på tre linjer, en linje på fem, en linje på syv og en linje på fem. Andre genrer i digtekunsten rummer andre frihedsformer som i det ubundne prosadigt eller det lange episke. Her findes klare genrer. Men der findes også genrebrud. En genre er en kategori, der er kendetegnet ved en særlig stil og form, som til en vis grad ledsages af et særligt indhold. Genrer er altså at finde i digtekunsten og fiktionens prosa, men også i den akademiske tekst. Jeg bekender hermed, at det var ved at skrive klummer til en avis, jeg fik øjnene op for formens og benspændets kreative potentiale. Men nu er jeg med denne tekst oppe på 2.120 enheder, og beslutningen er, at der kun må være 2.000. Så der skal slettes. Det er nu gjort.

En tøvende antropologs bekendelser

At tøve er et af mine yndlingsord. Tøver man, lader man sin eftertænksomhed, bekymring eller forventning råde, før man bestemmer sig. Eller før noget bestemmer for én. Jeg tøvede, før jeg blev akademisk antropolog. Var det frit nok? Var jeg god nok? Var det umagen værd? Jeg tænkte det aldrig igennem. Det lå kun som en tone under mine valg og fravalg i forhold til de tilfældigheder, der bød sig til. Skæbnen rådede. Den endte med at placere mig i en akademisk stilling på et universitet.

„Jeg tøver lidt,“ sagde min far tit i årene, før han døde. Var tøve måske et af hans yndlingsord? Er det, fordi jeg forbinder det med hans sidste år, at det er blevet et af mine? Dette var en bekendelse. Den passer ikke ind i en gængs akademisk genreramme.

Kirkefaderen Augustin (354-430) skrev sine bekendelser i årene 397 til 401. Jeg har lige slået det op. Jeg googler flittigt, når jeg skriver, ligesom jeg bruger mit wordprograms ordoptællingsfunktion og foretrækker bestemte fonts, for eksempel Baskerville eller Courier. At skrive er et håndværk. Jeg holder af skrivehåndværket. Er det nu en bekendelse? Det kommer an på genren. Augustin skabte, siger ordbogen, med sine bekendelser en ny litterær genre af største betydning for europæisk kultur. „Det er ikke tidløse idealer, men begivenheder, der bestemmer menneskets virkelighed“ står der i Den store Danske. Men er Den store Danske en passende reference? Ville jeg acceptere den i en studenteropgave? Ikke uden en kritisk kommentar. En mere genrestrengent reference ville være: „as he [Augustin] understood the Trinity as an internal relationship of the Divine self to itself, he also understood the human person as a being who is primarily related to itself (Gaventa & Coulter 2001:18).¹ I et augustinsk spirituelt perspektiv er et menneske først og fremmest relateret til sig selv. Som forfatter kan jeg lide den tanke. Som professionel antropolog finder jeg den for begrænset. Men hvordan vil jeg helst skrive? Hvilken genre vil jeg forfølge? Jeg tøver stadig.

At skrive

„Jeg læser, hvad jeg har skrevet, og tænker mit.“ Sådan lyder den første sætning i monografien Gudernes rum fra 1995, mit svendestykke. Sætningen er aldrig blevet kommenteret af mine fagfæller, så jeg ved ikke, om de kan lide den. Selv kan jeg godt lide den. Den passer til den erkendelse, jeg gjorde, mens jeg „bearbejdede mine feltnoter“. Sådan hedder det jo i fagsproget. Men jeg foretrækker at kalde de godt 20 kinesiske skrivebøger, jeg skrev alting ned i, mens jeg arbejdede i Brasilien (som mere eller mindre tilfældigt blev stedet for mit feltarbejde) for noget andet. Dagbøger for eksempel. Eller bare det, jeg skrev. Noget handler om

det, jeg var der for at studere. En hel del faktisk, men ikke det hele. Andet handler om at finde en mening. Ikke med de andre, med mig selv og mit liv. Den verden, jeg studerede, blev et redskab for min egen selverkendelse. I mit arbejdsliv fik jeg dog fortalt om de andre, og jeg håber, nogen har hørt efter, for der er masser at lære af ritualer og brasiliansk religion. Men på en måde er det en sideeffekt.

At skrive er at forme erfaring, at gestalte erkendelse.² Skrivehåndværket kan gøres til en sport, som når man giver sig selv en begrænsning på 2.000 enheder. Det bliver som at brodere et mønster inden for den flade, der nu er givet. Indsigter opstår undervejs. Sådan var det også med monografien. Jeg læste, hvad jeg havde skrevet, og tænkte sikke noget sludder, hvor er det rædselsfuldt, hvor er det selvoptaget, utilstrækkeligt, dårligt. Men undervejs skete der alligevel noget. Sproget gav en indsigt, der kunne bygges videre på, og vejene frem til den indsigt kunne slettes.

Antropologiens vigtigste redskab er sproget. Antropologien opererer i symbolernes verden. At det er en begrænset verden, ved vi nu. Ikke bare fra filosofiens indsigter i kroppens betydning og semiotikkens i naturens tegn,³ vi ved det også af egen erfaring. Vi oplever mere, end vi kan få ned på skrift. Alligevel er jeg fan af skriften. Især når den anskues i sin stoflighed, sin formbarhed. Som et taktilt værk, et broderi.

Performance

Det er noget sludder, at hele verden er en scene. Selv om det er Shakespeare, der hævdes at have sagt det, holder det ikke. Der er scener, og der er uden for scener. Goffman, amerikansk sociolog, citeres ulideligt for sin tese om, at der er en forscene og en bagscene, og at vi performer, når vi er på scenen. Det kan der være noget om, men hvis begrebet performance skal have nogen analytisk værdi, må man videre. Jeg har været inspireret af performancetænkningen, siden jeg gjorde den erkendelse, at man i den religion, jeg studerede, var mere optaget af, hvad folk gjorde, end hvad de tænkte og troede på. Og siden jeg gennem deltagerobservation gjorde den opdagelse, at „fake it till you make it“ har noget for sig. Handlingernes form var det vigtigste. „Formen er det primære“ hed det i en samtale med en kollega.⁴ Rammen angiver karakteren af indholdet. Kommunikation foregår altid på mindst to planer. Et eksplicit – hvad der siges – og et implicit – måden, det siges på, rammen det siges inden for, formen på budskabet. De to ting kan ikke skilles ad. Det er for mig at se en grundindsigt. En tekst skifter med sin kontekst, siger Derrida.⁵

Performance er også talehandling, hvor ordet skaber det, det nævner. Performancetanken kan føres ud i den ultimative konstruktivisme. Køn er en konstruk-

tion. Jovist, men ikke uden krop og stof, ikke uden materialitet. Subjektet interPELLERES performativt, siger Judith Butler.⁶ Raffineret formulering, stor virkelighedsforståelsesvirkning. Men det stopper ikke dér. Hvis formen er det første, i hvilket omfang bestemmes så indholdet? Hvordan forholder det sig da med autenticiteten? Er der kun analytisk betydning af ideen om, at det autentiske ligger i det indre? Eller er der også noget etisk på spil? Hvis politik er ved at blive til „ren form“, som det hedder i mediesproget, er det så ikke et problem? Men er det ikke også et problem, hvis man efterlyser indhold og taler om at noget er „ren“ form? Sådanne spørgsmål er en drivkraft for mig. Jeg ved ikke, hvor det ender.

Antropologiske genrer

Har antropologien en kerne? Og har det noget at gøre med genrer, hvis den har? Tidens emner spænder vidt. Fra globale perspektiver i den antropocæne tidsalder til erfaringsnære oplevelser af fødsler, fra institutioners socialitet til Chicagos børs – der synes ikke at være nogen begrænsninger i, hvad antropologiske metoder kan bruges til. Men er nogle forskningsemner nærmere kernen end andre?

En symbolanalyse som Roy Wagners fra daibiri, Eduardo Kohns semiotiske fremlægning af opfattelser af dyr og mennesker hos runærne i Ecuador, Lévi-Strauss myteanalyser eller John Lieps udredning af et komplekst økonomisk udvekslingssystem med skalpenge bygger alt sammen på årelang udforskning af komplicerede empiriske forhold udsat for teoritunge analyser. Der findes også en anden slags etnografi. En etnografi, der gengiver udsagn og oplevelser, herunder antropologens egne, i fjerlette tolkninger. Her er risikoen for at ende i selvhenførende anekdotantropologi høj. Men gør det noget? Er det ikke netop fint, at faget spænder vidt og godt, at mindre kan gøre det end årelang detaljeret observation i ensom afsondring blandt folk med svære sprog? Svaret står åbent.

Antropologiens opgave er at sætte sig ind i, hvordan verden ser ud for en gruppe mennesker, der er forbundet gennem sociale relationer. Karakteren og virkningen af disse relationer hører med i billedet ligesom den kulturelle kontekst og anden kontekst. En verden skal studeres indefra, men derefter må man ud i et mere omfattende felt af magt, penge, historie, globale relationer, eller hvad der nu måtte være af betydning. Antropologien formidler bredde, mægtighed og mangfoldighed i variationerne af de menneskelige eksistensvilkår. Den kritiserer civilisationers egne selvfølgeligheder og bidrager til kulturel tydelighed. Genren kræver, at den gør det ved at fremlægge sine metoder og artikulere sine observationers åbenbaringer, så den modtagende verden kan følge med i sandhedsværdien af det fremlagte. Det er i sig selv en genre. En genre, der rummer mange undergenrer.

Genrebrud I

Antropologien har tradition for at udvide sine genrer. En etnografisk skildring kan være så litterær som en roman. En antropologisk film kan have høj kunstnerisk værdi. Men kan man bedrive antropologi som tegneserie?

Kan en tekst være antropologisk uden at indeholde et argument? Og kan et argument fremføres på anden måde end gennem tekst? Dette nummers indlæg opfordrer til at stille den slags spørgsmål. Spørgsmål om genrens grænser. Hvornår holder en fremstilling i tekst eller billede op med at være antropologisk? Og hvad bliver den så? Hvis genregrænsen brydes, kan det være for at opnå en kunstnerisk virkning. Men kan genren brydes, så der ikke længere er tale om antropologi, så vi er ude i andre genrer som digt eller selvbekendelse? Min position er, at jo, genren kan brydes, så der ikke længere er tale om antropologi. Eller om en videnskabelig genre. Der er ikke noget i vejen med andre genrer, de kan noget andet. Men der er grænser for genrer, grænser, der ikke kan overskrides uden tab.

Det siger jeg uden et fyldigt argument, for det er der ikke plads til inden for de rammer, jeg har sat. Bryder jeg så genren? Den genre, jeg her skriver i, har overskriften position. Det fritager ikke for argumentation, men det formindsker kravet til, hvor omfattende argumentationen behøver at være. Så hermed placerer jeg mig i en position, der fremfører det argument, at antropologien – så sandt som det er den muligt med de redskaber og metoder, den har til rådighed – beskæftiger sig med virkelighedens verden og måder at forstå denne verden på. Derved er den politisk. Politik har med etik at gøre, men om noget er politisk eller ej, afgøres ikke af, hvilket emne man arbejder med. Alle emner kan behandles, så de har politisk betydning. Filosofisk inspirerede teorier kan få høj politisk slagkraft, og omvendt kan emner, der på forhånd har stor politisk bevågenhed, behandles, så den politiske effekt bliver lav. Antropologien er en analytisk genre, der fremfører argumenter om sammenhænge i verden på bestemte måder, som har etiske og politiske implikationer. Taler vi så om videnskab? Ja, antropologien er en videnskab. Det er den, fordi den som fag har en historie, den er trofast over for, også når denne historie kritiseres og brydes, og fordi den arbejder efter metoder, der har en videnskabsteoretisk baggrund. Dette er dens genre.⁷

Genrebrud II: Digt

En hund kommer trillende
en tværartslig figuration
på fire poter
sort over det ene øje

lodden og lavbenet
er den et eksemplar
en manifestation af selskabsarten
menneskets bedste ven

Med snuden i sporet
har den færten af noget
et vidnesbyrd om biosocialitet
semiosis, tegn i pels
mens vi samler dens lort op med plastik om hånden

Det er tanken der tæller
mens digtet skriver sig selv
uden noter
dets referencer peger indad
I tasternes rytme
finder det sin form
mens hunden gør og vil ind

Der er endnu mange enheder
til at indfange arternes særegenhed
eller deres forbundethed
for ikke at tale om den
kærlighed
der ikke er for sarte sjæle
men for drømmere af alle slags
på jagt i drømme rejser lydene
gennem stuen
Grænser brydes
intersubjektivitet opstår
men passer det i et digt?

Kan man drømme sig til kærlighedens form
dens væsener, dens rettethed, flygtighed?

Digtet gennemskuer hensigten
modsætter sig genrekravet
vil ikke være med
sætter sit eget punktum

og der er endnu tusinde tegn
der skal fyldes
Op med hundelort
hvis det var et situationistisk digt
men det undslår sig genre og vil ikke fyldes op
med alle de enheder
det vil slutte her

Noter

1. Det tog mig lidt tid at nå frem til denne reference. Da jeg begyndte at læse om Augustin, blev jeg mindet om et litterært essay, jeg læste for mange år siden, af den engelske forfatter Rebecca West. Det var et essay om Augustins barndom, og det gjorde stort indtryk på mig. Det fik jeg så lyst til at genlæse, og efter at have gjort det opstod der nye ideer, som ikke kan få plads her, men må vente til en anden gang. De knytter sig i øvrigt mere til et ønske om at skrive biografisk eller skønlitterært uden helt at slippe den antropologiske inspiration. Men som genre ville en tekst, som den, jeg har i tankerne, eller en tekst som Rebecca Wests ikke finde accept inden for den akademiske verden. Altså hverken jeg eller Rebecca West (som er død for længst) ville kunne blive positivt bedømt til en vellønnet akademisk stilling på baggrund af sådan en tekst. Valget af genre har ganske håndfaste materielle, ja, rent ud sagt pekuniære konsekvenser.
2. Denne tanke har jeg uddybet i en tekst om en skønlitterær forfatter, Hubert Fichte, der skrev i en blandinggenre mellem fiktion og etnografi (Sjørlev 2002).
3. Se Eduardo Kohn Sjæleblindhed, oversat af Sofie Isager Ahl.
4. Interview med Niels Fock, publiceret i det nu hedengangne tidsskrift FOLK – Journal of the Ethnographic Society (Sjørlev 1998).
5. I sin artikel „Signatur – tildragelse – kontekst“ taler Derrida om det skrevnes mulighed for brud med sin kontekst, forstået som det, han kalder dets indskrivningsmoment. Enhver performativ udsigelse kan „citeres“, det vil sige, at den kan føres ind i en anden kontekst og dermed få en ny betydning. På den måde er en vellykket performativ paradoksalt nok en „uren“ performativ (Derrida 1976:139-41).
6. Judith Butler i Gender Trouble (1990) og Excitable Speech (1997).
7. Se flere argumenter i Sandhed & genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse. (Sjørlev 2015).

Litteratur

Butler, Judith

1990 Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge.

1997 Excitable Speech. A Politics of the Performative. New York: Routledge.

Derrida, Jacques

1976 Signatur – tildragelse – kontekst. I: J. Derrida: Sprog, materialitet, bevidsthed. Side 115-52. Haderslev: Vintens Forlag.

- Gaventa, William C. & D. Coulter (eds)
 2001 Spiritual and Intellectual Disability. International Perspectives on the Effect of Culture and Religion on Healing Body, Mind, and Soul. New York: Haworth Pastoral Press.
- Kohn, Eduardo
 2016 Sjæleblindhed. København: Forlaget Virkelig.
- Liep, John
 2009 A Papuan Plutocracy. Ranked Exchange on Rossel Island. Aarhus: Aarhus University Press.
- Sjørølev, Inger
 1995 Gudernes rum. En beretning om ritualer og tro i Brasilien. København: Gyldendal.
 1998 Form is Primary. A Conversation with Niels Fock. Folk – Journal of the Danish Ethnographic Society 40:23-56.
 2002 Der Erfahrung eine Form Geben. Reflexionen über Besessene und Schriftsteller. In: P. Braun & M. Weinberg (eds): Ethno/Graphie: Reiseformen des Wissens. Pp. 65-86. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
 2015 Sandhed & genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse. København: Forlaget Samfundslitteratur.
- Wagner, Roy
 1986 Symbols that Stand for Themselves. Chicago: The University of Chicago Press.
- West, Rebecca
 1933 St. Augustine. Appleton.

ANMELDELSER

LOTTE BUCH SEGAL: No Place for Grief. Martyrs, Prisoners, and Mourning in Contemporary Palestine. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 210 sider. ISBN 978-08-1224-821-0. Pris: 383,39 kr. (hb).

Hvordan sørger folk, når alle omkring dem også lider tab? Spørgsmålet er yderst aktuelt i disse år med de hundredtusinder af dræbte i den syriske borgerkrig, og det har i 50 eller 70 år været påtrængende for palæstinenserne, hvad enten de bor i de israelsk besatte områder eller i de omliggende lande, ikke mindst Libanon og Syrien.

Når en palæstinensisk kvinde mister sin mand eller et barn, dræbt af besættelsesmagten Israel, bliver den dræbte automatisk martyr, og derfor forventes det, at kvinden/moderen er stolt af at have ofret til revolutionen. Hun skal udvise *sumud*, som betyder standhaftighed eller udholdenhed.

Lotte Buch Segal har i bogen *No Place for Grief* sat sig for at trænge om bag ved paroler om *sumud*, stolthed og revolutionære helte og ind til livet hos de kvinder, der enten er blevet enker eller for de flestes vedkommende er hustruer til mænd, der sidder i israelsk fængsel.

Man kalder palæstinenserne det mest fængslede folk i verden, og ifølge den israelske menneskerettighedsorganisation B'Tselem har i alt 700.000 palæstinensere været indsat i israelske fængsler siden 1967. Der sidder som regel mellem 6.000 og 9.000 palæstinensere i israelske fængsler, heraf kun cirka 5 procent fra Gaza, hvilket vil sige, at resten er fra Vestbredden og Østjerusalem. Langt hovedparten er mænd, og cirka 10 procent er administrativt tilbageholdte, hvilket betyder, at de ikke har været for en dommer og ikke ved, hvad de sigtes for. Den administrative tilbageholdelse kan forlænges med seks måneder ad gangen, i princippet i det uendelige. 5 procent af de administrativt tilbageholdte er mindreårige.

Disse tal nævnes for at gøre opmærksom på, at det på Vestbredden ikke er usædvanligt at være gift med en indsat. Den lille landsby, hvor Segal udførte sit feltarbejde, har 4.000 indbyggere, hvoraf over 100 på det tidspunkt sad i fængsel. Det ville svare til, at der i Danmark var cirka 150.000 indsatte, hvor det reelle tal er omkring 4.000.

Palæstinensiske indsatte i israelske fængsler er omgærdet af megen sympati og undertiden heltedyrkelse, og hustruerne forventes at bakke op om dette og være stolte af deres mænd. Det lykkes i bogen Segal at komme bag om dette glansbillede og gå i dybden med, hvordan man tackler en sorg, som er uden ende

og derfor dårligt kan bearbejdes. I modsætning til et dødsfald, som er en afsluttet begivenhed, hvor der er faste ritualer for sørgeperioden, og hvor man bagefter kan forsøge at bygge en ny tilværelse op og eventuelt også blive gift igen, ikke sjældent med den afdødes bror, er en fængsling ingen afsluttet begivenhed. Ikke engang fængselsdommens længde sætter en ramme, dels fordi den kan være uendelig – for eksempel på livstid plus 80 år – og dels fordi man kan håbe, at manden bliver løsladt ved en af fangeudvekslingerne. I bogen fortælles for eksempel om en mand, der bliver løsladt i forbindelse med en fangeudveksling, men derefter forvises til Gaza og dermed formenes adgang til sin familie på Vestbredden, det vil sige til sin hustru, den 31-årige Yasmin, og deres seks børn. Som forfatteren skriver: „Det mest voldelige ved situationen i det besatte Palæstina er, at det fortsætter uden ende“ (s. 16).

Nok er det manden, der er spærret inde, men indespærringen fylder også meget hos de efterladte, der kan bruge uanede mængder af tid på at indhente diverse tilladelser til at besøge fængslet. Så snart besøget er aflagt, kan de gå i gang med at udfylde blanketterne til det næste besøg. Besøgene i fængslet minder ikke om de intime møder i danske fængsler. Det foregår derimod i en stor hal, hvor der er glas mellem de besøgende og de indsatte, og ofte ligger fængslet langt væk, så besøget kan tage en hel dag. Det hele vanskeliggøres desuden af, at Israel hele tiden skifter procedure, hvilket betyder, at familien aldrig kan være sikker på, hvor manden nu befinder sig, og hvad der skal til for at få en ny besøgstilladelse.

Men værst er savnet af manden, den kolde seng og den kontrol, som både familien og svigerfamilien udøver over den efterladte hustru: Hun skulle nødtigt klæde sig for smart eller have for megen makeup på, og hun skal også vare sig for at udtrykke tvivl om modstandskampens værdi. Det er forfærdeligt smertefuldt for en kvinde at indrømme, at hvis man i 14 år har været gift med en indsat, er det så som så med den heroiske gnist. Nej, hun skal forblive samfundets fundament, den palæstinensiske moder, symbolet på Palæstina, og hun skal være forælder for sine børn, der også lider under fraværet af en far. Segal ønsker at forstå, „hvad det betyder at udholde, når det, der skal udholdes, er uden ende, og hvordan man skal sørge, når der ikke findes et sprog for det tab, man sørger over“ (s. 25). Selv om en israelsk undersøgelse har vist, at kvinder, der er gift med fængslede, er mere traumatiserede end enker, anerkendes deres sorg generelt ikke, blandt andet fordi der mangler et sprog til at beskrive deres situation og tab af hverdagen og det „almindelige“ liv.

Kvinden Nadia repræsenterer begge kategorier: Hendes første mand blev dræbt af israelerne og er derfor martyr, hvorimod hendes anden mand (den førstes bror) sidder inde med en dom på 22 år. Mændene har også forskellig social status, hvilket afspejles i størrelsen på fotografierne af dem, hvilket igen svarer til deres respektive plads i Nadias hjerte.

I Palæstina er tab aldrig kun personlige, men altid indflettet i det palæstinensiske folks kollektive tab: tabet af landet, af deres hjem, af familiemedlemmer og af menneskelig værdighed og i disse kvinders tilfælde tab af hverdag og fremtidsdrømme. Der er ofte tale om meget unge kvinder, der fremover næsten udelukkende bliver reduceret til at være mødre. De palæstinensiske kvinder er oppe imod en brutal og livsomslyttende besættelse, et patriarkalsk familiemønster og et politisk blændværk.

Umiddelbart kunne man tro, at forfatteren ville have svært ved at komme ind på disse kvinder, fordi hun er udlænding og bruger tolk, men i realiteten er det faktisk en af hendes styrker, fordi hun netop ikke tilhører hverken kvindens ellers mandens familie eller andre i nærmiljøet og derfor ikke er en moralens vogter eller rygtespredere. Dertil skal også lægges, at Segal tydeligvis er en god og empatisk lytter, som ydermere ikke har nogen dagsorden. Hun skal i modsætning til de velvillige terapeuter, der så gerne vil hjælpe kvinderne videre, ikke andet end være til stede og lytte. Bogen tegner således ikke alene et billede af de palæstinensiske kvinder, hvoraf man kommer ganske tæt på flere, men også et billede af en antropolog, der ikke alene kan sin brede vifte af teorier, men som først og fremmest er en humanistisk og forstående medsøster, som flere af kvinderne beredvilligt deler deres tanker med.

No Place for Grief er gribende læsning og giver et meget bedre indblik i palæstinenserens virkelighed end nok så mange politiske analyser. Samtidig må den være et fund for unge antropologer, der ønsker at begive sig ind i grænselandet mellem antropologi og psykologi.

*Birgitte Rahbek
Kultursociolog og konfliktrådmægler*

SUSANNE BREGNBÆK: *Fragile Elite. The Dilemmas of China's Top University Students*. Stanford: Stanford University Press 2016. 184 sider. ISBN 978-08-0479-778-8. Pris: 156 kr.

Omdrejningspunktet for monografien *Fragile Elite. The Dilemmas of China's Top University Students* er spændingsfelter – mellem selvopofrelse og selvrealisering, mellem separation og afhængighed, mellem børn og forældre, mellem stat og familie, mellem politiske idealer og social virkelighed, mellem kontinuitet og diskontinuitet. Med afsæt i et fænomenologisk perspektiv giver bogen et nuanceret indblik i de eksistentielle dilemmaer, som kinesiske studerende på eliteuniversiteter oplever i en tid præget af store samfundsmæssige forandringer i Kina. Karakteristisk for denne generation af unge kinesere er, at de som

produkter af etbarnspolitikken er vokset op med uddannelsesidealer, der på den ene side lovpriser kreativitet og innovation og på den anden holder fast i en pædagogisk praksis baseret på udenadslære. Forventningerne til de unge, højtuddannede kinesere er tårnhøje – de har ansvaret for at føre Kina sikkert ind i den globale vidensøkonomi, hvilket samtidig indebærer en udtalt konkurrence blandt jævnaldrende, der for mange har høje personlige omkostninger, blandt andet i form af selvmord.

Det „ødipale kompleks“ – og relateret hertil Batesons idé om double-bind – bruges som analytisk optik til at forstå komplekset mellem adskillelse og afhængighed. Som Bregnbæk også selv fremhæver, behandler bogen et universelt tema, der dog er særligt fremtrædende i en kinesisk sammenhæng, hvor stærke konfucianske idealer om sønners og døtres forpligtelser (*filial duties*) præger ikke bare relationen mellem børn og forældre, men også mellem stat og familie. Centralt her er, hvordan netop uddannelse medierer disse forhold. Vinklet fra forskellige perspektiver og gennem nærværende, dybdegående personschildringer er dette det gennemgående fokus for bogens seks kapitler, som det kommer til udtryk i de unges egne forestillinger om og veje til social mobilitet og selvrealisering; den måde, de erfarer og forestiller sig staten på og i forlængelse heraf håndterer forholdet mellem statslig patriarkalsk kontrol og egne behov for autonomi; deres engagement i kommunistpartiet og de muligheder for personlig udvikling og advancement, som dette åbner for; og i forhold til modsatrettede uddannelsesidealer om henholdsvis kritisk tænkning og udenadslære.

Med sit samtidige blik på dilemmafyldte børn-forældre-relationer og familie-stat-relationer formår Bregnbæk på overbevisende facon at binde de „små“ historier om unge menneskers drømme, forventninger og erfaringer – sommetider succesfulde, andre gange smertefulde – sammen med den store fortælling om et samfund under forandring. Dette er både bogens styrke og svaghed. Det er uden tvivl udtryk for et bevidst genrevalg, som gør teksten meget medrivende, flydende og informativ, men samtidig kan man som læser godt savne en mere systematisk diskussion af de strukturelle betingelser, som har produceret disse spændingsforhold.

Udgivet i en *Anthropology of Policy*-serie på Stanford University Press skriver bogen sig ind i et nyere felt af kritiske, antropologiske policystudier og er med sit subjektorienterede og eksistentielle perspektiv et kærkomment og vigtigt bidrag til at forstå levede og ofte meget komplekse oplevelser af konkrete politiske tiltag. Dette bidrag kunne dog have stået skarpere, hvis Bregnbæk havde placeret sit studie mere eksplicit i forhold til netop dette forskningsfelt.

Endvidere kalder bogen – og dens titel, *Fragile Elite* – på en analytisk problematisering af „eliten“ og knyttet hertil det implicite klassebegreb. Flere steder i

bogen refereres der til social mobilitet og specifikt til klasse i form af begreber som „uheldig klassestatus“ (*unfortunate class status*) (s. 23), „klasserejse“ (*class journey*) (s. 55) og „klassesolidaritet“ (*class solidarity*) (s. 71), ligesom visse informanter beskrives som havende en „mindre privilegeret“ (*less privileged*) baggrund (s. 108). Empirisk forbliver det uklart, hvem eliten i det kinesiske samfund er, og hvordan denne er historisk produceret i et samspil mellem økonomiske, politiske og muligvis religiøse positioner og privilegier, blandt andre. Ud over at en undersøgelse af dette ville have givet læseren en bedre forståelse af, hvem de unge, som faktisk formår at komme ind på et eliteuniversitet, er, kunne en problematisering af klassebegrebet have bidraget med et berigende komparativt perspektiv i den efterhånden omfangsrige antropologiske litteratur om klasse og klasseperformance i blandt andet Sydasien.

Trods ovenstående forbehold er der tale om en særdeles læseværdig og solid monografi, der takket være Bregnbæks mangeårige og alsidige erfaringer fra Kina, hendes tydelige tilstedeværelse i de unges liv og stærke teoretiske fundament leverer et vigtigt bidrag til den antropologiske litteratur, regionalt såvel som inden for uddannelses-, ungdoms- og policystudierne.

Karen Valentin

Lektor

DPU, Aarhus Universitet

DIL BACH: Overskudsfamilier. Om opdragelse, identitet og klasse blandt velstående familier i Nordsjælland. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2015. 190 sider. ISBN 978-87-7124-115-0. Pris: 199,95 kr. (pb).

En transdisciplinær boganmeldelse

Læseren af *Overskudsfamilier* modtager et sjældent indblik i, hvordan familier fra Danmarks økonomiske elite kultiverer deres højeste værdi, nemlig deres børn. Børneopdragelsen, viser Bach, handler dog lige så meget om familien som om de børn, der opdrages. Det at blive set som en familie, der mestrer opdragelsesopgaven og udviser bestemte former for overskud, handler i høj grad om social distinktion og er en måde, hvorpå en familie i andres øjne kategoriseres som „god“ eller „ordentlig“. Bach benytter overskud som et empirisk begreb. Det handler om at kunne hente tidligt fra daginstitutionen, at give sig tid til at stimulere sine børn, at give dem læring, oplevelser og ro på hjemmefronten, samtidig med at familien aktivt engagerer sig i fællesskaber med andre børnefamilier og i skolen og i daginstitutionen. Det kræver tid at kunne udvise en passende mængde overskud. I de 15 familier, hvor Bach i løbet af tre år har udført feltarbejde, er

mødrene hjemmegående eller arbejder på nedsat tid. Flere familier har en au pair til at hjælpe med det huslige arbejde, og familierne har masser af penge. Den konstellation giver tid og mulighed for at distancere sig fra dem, der anses for at være ressourcesvage, pressede, eller som bare udviser mindre overskud.

Gennem et civiliseringsperspektiv viser Bach, hvordan de velstillede familier benytter overskud som klassemærke frem for en eksplicit demonstration af deres rigdom. De civilisatoriske idealer, der tilstræbes, handler blandt andet om at skabe sunde, stærke og selvstændige børn med personlig integritet. Børnene ønskes at være aktive, hjælpsomme derhjemme og dygtige i skolen. Der er samtidigt tale om en balanceakt, hvor børnene både skal kunne udfolde sig selv og samtidig vise hensyn over for andre, være høflige, men ikke ydmyge, de skal være frække og livlige, men ikke vilde. Børnenes opførsel peger direkte tilbage til forældrene, idet den indikerer, hvordan forældrene mestrer deres opdragelsesrolle. Overskuds-familierne anser således barn og forældre som stærkt forbundne. Bach benytter udtrykket „familiebarn“ til at beskrive, hvordan barnet snarere end at blive set som et individ forstås som barn af sine forældre eller som del af sin familie. Det stiller særlige krav om indtryksstyring, og man kan sige, at barnet på den måde får rollen som en form for ambassadør fra familieteamet, når han eller hun er ude blandt andre.

Bachs analyser indebærer et grundigt og inspirerende arbejde med grænsesætning i både empirisk og analytisk forstand. Familierne vælger, hvor de på forskellig vis sætter deres opdragelsesmæssige grænser over for børnene. I den forbindelse bruger de hinanden som pejlemærker til at positionere sig selv i en moderat midte i forhold til forskellige yderpunkter, der er mere eller mindre restriktive end dem selv. Vurderingen af hinandens opdragelsespraksisser medvirker til at skabe en familieidentitet, hvor det etableres, hvordan „vi“ gør det i „vores familie“. Når sammenligningsgrundlaget handler om, hvor meget eller hvor lidt andre familier viser overskud, indikerer det også følelser af at være mere eller mindre ligesom andre familier. Forældrearrangementer i skole og børnehave er i den forbindelse vigtige arenaer for kategoriseringer og distinktion. Dette er en nyttig indsigt i forhold til det inklusionsarbejde, der foregår i børnehaver og folkeskoler over hele Danmark, og det giver grobund for refleksion over, hvordan der er risiko for, at pædagoger, der deler familiernes forståelse af overskud, kan blive vigtige aktører i opretholdelsen af sociale skel.

Bach skaber en nyttig indsigt i civiliseringsidealene ved at undersøge, hvornår interaktionen mellem familier begrænses eller helt stoppes. Det sker især med familier, der kategoriseres som ikke-havende overskud og dermed også som værende uden for det, der betragtes som civiliseret. Selv om familierne anser rummelighed som et vigtigt opdragelsesmæssigt ideal, bliver interaktionen med

andre, der ses som markant forskellige, i praksis ofte af midlertidig karakter. Samtidig viser Bachs rige etnografiske eksempler, hvordan familier i svagere socioøkonomiske positioner skal leve op til stærkere krav om konformitet for at blive inde i varmen. Til trods for at Bach også præsenterer et udefrakommende perspektiv på overskudsfamilierne i form af blandt andet pædagogernes forståelser af feltet, ville det klæde analyserne også at omfatte perspektivet fra familier, der falder igennem og kategoriseres som svage eller ligefrem i underskud.

Bach benytter sig af et analytisk billede af forældrenes forståelse af barnet som en container, hvor noget skal fyldes i, og noget skal holdes ude. Her figurerer grænser igen, her som grænserne omkring det enkelte barn, hvor forældrene agerer grænsevagter. Men der spørges ikke til, hvorvidt denne forståelse også afgrænser børns ansvar over for andre. Man kan tænke, at familierne har overskud, men at dette overskud investeres i deres egne børn og dermed i dem selv uden forventning om, at overskuddet også flyder ud over „containernes“ grænser. Fra et pædagogisk perspektiv bliver det således interessant at overveje, hvilken form for solidaritet dette civiliseringsideal søger eller ikke søger at fremme.

Overskudsfamilier er et billede på en tid, hvor der, som Bach forklarer, sker en stigende individualisering af opdragelsesopgaven, og den opgave tager de interviewede familier i høj grad på sig. Bachs materiale viser nemlig, hvordan de enkelte familier skaber pædagogisk stimulerende hjem – pædagogiske drivhuse – hvori forældrene søger at maksimere barnets potentiale. En daginstitution kan ses som et lignende drivhus, men her må børnene lære at modtage kollektive beskeder og „vente på tur“. Det er en del af det pædagogiske arbejde at stimulere børns evne til at være inkluderende over for andre, hvilket kræver af børnene, at de lærer at tilsidesætte deres egne behov. Det giver kompetencer, der handler om at indrette sig i et større og mere mangfoldigt fællesskab end den familie, hvor børnene synes at være hovedpersoner. Når børnene lever i et pædagogisk drivhus derhjemme, tydeliggør det således ikke blot en individualisering af opdragelsesopgaven, men læses analysen fra en pædagogisk synsvinkel, synes der også at være tale om en individualiserende opdragelse. Det åbner for spørgsmål om daginstitutionernes forskellige roller i forhold til børn fra overskudsfamilier og i forhold til de børn, der ikke kultiveres i pædagogiske drivhuse derhjemme.

Bachs etnografiske arbejde åbenbarer de fine nuancer i de former for civilisering, som overskudsfamilierne praktiserer. Men undersøgelsen fokuserer især på dem, som sidder trygt i deres sociale positioner, og dem, der kontinuerligt må arbejde på at blive kategoriseret som civiliserede og i overskud. Analyserne giver dog anledning til refleksion over, hvordan de analyserede opdragelsesmønstre rækker ind i bredere samfundsmæssige individualiseringstendenser på fx arbejdsmarkedet og i uddannelsessystemet. Bach nævner kort, at de opdragelsesidealer,

hun har observeret, afspejler mere generelle civiliseringsidealer i Danmark. Mange læsere vil genkende de stigende krav på forældres tid i form af involvering i skole-hjem-samarbejde, eget barns læring og forældrefællesskaber. Det gør bogen stærkt vedkommende. Man kan dog spørge til, om Bach har identificeret en bestemt form for overskud, hvor solidaritet antager en begrænset form, og om overskud bliver tillagt helt samme betydning i andre dele af det danske samfund.

Karina Märcher Dalgas

Postdoc

Institut for Antropologi, Københavns Universitet

Paloma Gonzales

Pædagog

Børnehaven Rosengården på Østerbro i København

Om den transdisciplinære boganmeldelse

Den transdisciplinære boganmeldelse er skrevet i anledning af *Tidsskriftet Antropologis* temanummer om genre. På baggrund af hver sin læsning har en antropolog og en pædagog diskuteret bogen *Overskudsfamilier*. Sammen er de kommet frem til de nedslagspunkter fra diskussionen, der her bliver fremlagt. Det har skabt en dobbelt opmærksomhed, hvor antropologen har vist særlig interesse for det antropologiske arbejde, mens pædagogen især har forholdt sig til forfatterens observationer om børneopdragelse, og hvordan disse observationer kan have betydning for det pædagogiske virke.

INGER SJØRSLEV: Sandhed og genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse. København: Samfundslitteratur 2015. 292 sider. ISBN 978-87-5931-958-1. Pris: 249 kr. (pb).

Med udgivelsen af *Sandhed og genre* tager Inger Sjørlev indirekte livtag med spørgsmålet: „Hvad skal vi med en lærebog i videnskabsteori i antropologi?“ Spørgsmålet rummer en udtalt antagelse om, at det da slet ikke er noget, vi har brug for. Som fag er antropologi nemlig kendt som disciplinen, der sætter en ære i, at de studerende læser originaltekst fra dag et på første år. Når Sjørlev alligevel har identificeret en åbning for en lærebog i videnskabsteori, er det et udkomme af hendes mangeårige virke som underviser på Institut for Antropologi på Københavns Universitet i blandt andet videnskabsteori. At bogen allerede er kendt og anvendt blandt studerende og undervisere i faget, vidner om, at Sjørlev endnu en gang har ramt plet med sit forsøg på at explicitere de „grundlæggende

kvalitetskriterier i det at arbejde i en akademisk fagdisciplin“, som det fremgår af bogens omslag. *Sandhed og genre* har til formål at give studerende i antropologi og kulturanalyse lyst til at læse videnskabsteori som en del af deres tilegnelse af en specifik fagdisciplinær stræben efter viden – eller sandhed i Sjørsløvs terminologi. Ydermere er sigtet at eksplicitere den særlige videnskabsgenre, som antropologi udgør, og dermed gøre de studerende bedre i stand til at forstå, genkende og i sidste ende mestre den videnskabelige tekst inden for den antropologiske genre.

Sandhed og genre udgør dermed et tiltrængt bidrag til antropologien på et tidspunkt, hvor genren for antropologisk tekst især for studerende kan forekomme så forskelligartet, at alt er muligt. Denne tilsyneladende rummelighed i forhold til, hvad der går under betegnelsen en antropologisk tekst, er, som Sjørsløv skriver, en effekt af den såkaldte repræsentationsdebat i 1980'ernes kulturanthropologi (s. 20). Et vigtigt element i den debat var tekstlige eksperimenter, der udfordrede den antropologiske monografi som en videnskabeligt autoritativ fortælling om én kultur. I stedet lod man flere og ofte modstridende stemmer træde frem i den videnskabelige tekst med henblik på at anskueliggøre, at den sandhed, monografien formidler, er et resultat af antropologens fortolkende og redaktionelle proces. Repræsentationsdebatten skubbede således grænserne for, hvad der kan anskues som en antropologisk genkendelig genre, og udfordrede dermed fagets videnskabelige autoritet. Med *Sandhed og genre* vover Sjørsløv argumentet, at den antropologiske genre findes, og at man for at eksperimentere med den først må mestre den. Bogen muliggør tilegnelsen af denne genre ved at stille kriterierne for, hvad antropologisk genre er og ikke er, til skue.

Sandhed og genre indeholder 11 kapitler ud over et forord og en epilog. Kapitlerne er struktureret over en faghistorisk kronologi, dog med tematiske overskrifter som for eksempel „Samfundet som ting. Positivismens sandheder og mangler“ (kapitel 3), „Begreb, begivenhed og tekst. Poststrukturalisme og repræsentationernes liv“ (kapitel 9) og „Modstand, kritik og tænkning. Politik og etik“ (kapitel 11). Hvert kapitel afrundes med tre spørgsmål, der er tænkt som startskud for undervisning af studerende i det pågældende kapitels emne. Denne struktur understreger *Sandhed og genres* værdi som lærebog og er en stor hjælp, ikke mindst til de uerfarne undervisere.

Med udgangspunkt i Max Webers velkendte skelnen mellem subjektiv og objektiv viden åbner Sjørsløv kapitel 1 med en undersøgelse af, under hvilke omstændigheder noget kan siges at være sandt, og hvilke kriterier viden skal leve op til for at have en sandhedsværdi, ikke mindst i en relationel videnskab som antropologi. Kapitel 2 tager livtag med den såkaldte rationalitetsdebat og den moderne epistemologis udspring i Europa. Her fremhæver Sjørsløv et punkt, hvor vigtigheden af videnskabsteori bliver særligt central: Med afsæt i Paul Gilroys

arbejde viser hun, hvordan den historiske sammenfletning af den europæiske vidensnorm med racetænkningen hos Kant er et vigtigt og ofte overset kapitel (s. 49-51). Eftersom antropologi i sit udgangspunkt jo netop handler om, hvordan vi forstår og tilgår den Anden, er det vigtigt at være bevidst om den Andens status i den europæiske filosofi, som tegner vores tankegods. Hvis vi ikke er det, kan vi komme til implicit at reproducere nu hedengangne ideer om den Anden som tilhørende en fundamentalt anden menneskekategori, der ydermere forstås inden for den hierarkiske ramme, som evolutionismen tilførte racetænkningen. Sjørlev undersøger desuden forholdet mellem videnskab og magi gennem en sammenligning af Lévi-Strauss' modsætning mellem den såkaldte bricoleur og ingeniøren.

I kapitel 3 undersøger Sjørlev positivismen og spørger: Hvad er et socialt faktum? Herefter fremlægger Sjørlev i kapitel 4 Thomas Kuhns teori om paradigmeskiftet sammen med Karl Poppers teori om, at videnskabelige ideer og hypoteser kun har en værdi, i det omfang de kan falsificeres. Kapitel 5 omhandler to meget indflydelsesrige teoretiske retninger i den danske antropologi nemlig den historiske materialisme fra Karl Marx og strukturalismen via, naturligvis, Claude Lévi-Strauss. I kapitel 6 står hermeneutikken og etableringen af sandhedsværdi i fortolkningspraksis i centrum med en gennemgang af centrale teorier fra både Clifford Geertz og Paul Ricoeur. Sjørlev fremhæver (s. 128) Geertz' analyse af glimtet i øjet og vigtigheden af at kunne afkode blinkets specifikke betydning. Er det et sandkorn, et indforstået blink eller, som Sjørlev skriver, en antikvarisk flirt? Videnskabsteori i antropologien handler netop om at være i stand til at afkode en given antropologs eller kulturanalytikers argumenter for at få øje på den skjulte betydning i den åbenlyse betydning, som Sjørlev også skriver.

Det følgende kapitel sætter fokus på fænomenologi og perception og er dermed et kapitel, der bør læses af de mange studerende, som føler sig hjemme i den erfaringsnære etnografiske genre, som er særligt udbredt på Institut for Antropologi. Om Merleau-Pontys fænomenologi siger Sjørlev her: „Alt dette er indsigter, der passer godt med den antropologiske forståelse af mennesker og deres relationer. Filosoffen griber det an fra et eksistenssynspunkt, antropologen fra et socialt, men de to forståelser væver sig sammen“ (s. 158). Opgaven for antropologer er dog til stadighed en grundig eksplicitering af, hvorfor og på hvilke måder en analyse med menneskelig erfaring i fokus nødvendigvis må være fænomenologisk. Kapitel 8 undersøger subjektet i dets omverden gennem to forskellige, men meget indflydelsesrige teoretikere, nemlig Gregory Bateson og Michel Foucault med særlig vægt på dennes vidensarkæologiske metode. Herefter følger et kapitel om poststrukturalisme, repræsentation og mere bredt de store fortællingers død set inde fra antropologien. I kapitel 10 bygger Sjørlev elegant bro mellem

den såkaldte materielle vending i antropologien – en gren af faget, som Sjørlev selv har sat sit stærke præg på – og den såkaldte ontologiske vending. Kapitlet gennemgår derudover flere af de posthumanistiske tiltag i nyere antropologisk tænkning. Det sidste kapitel går i brechen for det, mange vil kalde en hjørnestein i antropologisk tænkning, nemlig fokuset på modstand, det vil sige blikket for agens på trods af dominans, som antropologien har gjort til sit adelsmærke. Kendetegnende for Sjørlevs rejse med begreberne gennem tiden er, at hun læser teorierne sympatisk og dermed på eksemplarisk vis afsøger måder, hvorpå de kan hjælpe os som kulturanalytikere i vores stræben efter viden. I en tid med skarpt optrukne forskelle i tænkning fremstår *Sandhed og genre* således som en dannet fremlæggelse af de forskellige perspektiver med den afsluttende bemærkning, som høres bogen igennem: Tænk selv.

Sandhed og genre udgør et tiltrængt fokusskifte fra metode som hjørnestein i antropologien til den tænkning, der i mindst lige så høj grad er en del af faget. Filosofi giver dannelse, hvilket som oftest præsenteres som en af humanioras dyder. Men netop afsnittet om kendsgerninger og deres tilblivelse viser med al tydelighed, at videnskabsteori er så central en del af vore studerendes kernekompetencer netop nu, hvor definitionen af samfundsvidenskaberne går i retning af empiristisk samfundsforskning snarere end den kritiske samfundsforskning, som antropologi på Københavns Universitet er en vigtig repræsentant for. En (empirisk) kendsgerning er, som Sjørlev viser, nemlig intet andet end viden, der bliver til kendsgerning, til magtfuld viden, som sættes i spil og bruges på en særlig måde.

Som Sjørlev dog skriver i *Sandhed og genre*, har antropologi og filosofi et ikke uproblematisk, indbyrdes forhold. Begge går til de samme spørgsmål, men har forskellige nedslagspunkter. Ikke mindst spørgsmålet om andethed. Hvem er den Anden? Hvad repræsenterer andethed? Og hvad er andetheden i jeget selv? Som antropolog er det relevant at spørge, om man nogensinde kan få øje på værdien af filosofien i dialog med antropologien andre steder end i de enkelte erkendelsesprojekter, antropologer kaster sig ud i gennem etnografien? At bedrive etnografi kan netop anskues som det at gøre en gruppe mennesker til „de Andre“ med et analytisk formål. *Sandhed og genre* rejser mange spørgsmål og opfordrer i sandhed (og på s. 252) læseren til at tænke selv. Som eksemplet med blinket hos Geertz sætter denne bog antropologistuderende i stand til at afkode, om en tekst flirter med enten Adorno eller Descartes. Og det er vel i bund og grund meningen med en lærebog om videnskabsteori.

Lotte Buch Segal

Adjunkt

Institut for Antropologi, Københavns Universitet

MARGARET WILLSON: *Seawomen of Iceland. Survival on the Edge.* Seattle: University of Washington Press 2016. 312 sider. ISBN 978-02-9599-550-2. Pris: 218 kr.

I begyndelsen af 1900-tallet, omtrent samme tid som Island fik hjemmestyre efter at have lidt under det danske handelsmonopol og enevælde i flere hundrede år, skete der noget underligt. Generationerne af kvindelige søfolk – søkvinder – som ellers havde været en velkendt og nødvendig del af det islandske samfund og den islandske historie i århundreder, blev pludselig glemt. Næsten med ét blev det uacceptabelt for kvinder at arbejde på søen, og de få, der alligevel gjorde det, blev set som usædvanlige, besynderlige eller endda helt uanstændige. *Seawomen of Iceland* er et forsøg på ikke blot at fortælle, men at genskabe en overraskende historie, der ellers ville have ligget glemt, indtil en anden måske tilfældigt havde opdaget den langt ude i fremtiden, ligesom Willson selv gjorde det. Samtidig er bogen en slags etnografi, som strækker sig over flere hundrede år og ind i nutiden og beskriver en tid, et landskab, et erhverv, en økonomi og et køn, der alle synes at være opstået og disintegreret i kraft af hinanden og samfundets strømninger. Hermed er bogen også et detaljeret portræt af en lang skare af kvindelige fiskere såsom den berømte Thurídur, der i 1811 var midt i 30'erne, da hun insisterede på at gå klædt i bukser frem for i de to tunge uldstrikke kjoler, som var foreskrevet for kvindelige fiskere; eller Rósamunda Sigmundsdóttir, som fiskede omkring Breidafjörðurerne i den sidste del af 1800-tallet, og som var *fiskin*, hvilket vil sige, at fiskene kom op i hendes skorter – altså at hendes last altid var fuld, selv når andre fiskere vendte tomhændede hjem; eller Þórunn Thorsteinsdóttir, som begyndte sit arbejde på havet som 20-årig i begyndelsen af 1800-tallet, og som var skipper på en seksåret båd i over 30 år, men som så mange andre søkvinder døde ensom og barnløs som hjælp på en storfamilies gård. Sidst, men ikke mindst beretter *Seawomen*, især i bogens første halvdel, om, hvilken smerte forholdet til Danmark har forvoldt det islandske samfund igennem tusinde år. Dét gør bogen rettidig og særligt relevant i Danmark, hvor der i den seneste tid, omsider, har været større opmærksomhed i befolkningen og medierne på danskernes egen historie og eget ansvar som tidligere kolonimagt.

Selv opdagede Willson de islandske søkvinder ved et tilfælde. Det var i sin arkivsøgen efter detaljer om den eneste kendte og feterede kvindelige fisker, Thurídur, at hun opdagede, at denne bestemt ikke havde været alene. Søkvinderne var kommet til under det danske enevælde og handelsmonopol, dengang de islandske gårde ikke blot ernærede sig ved landbrug, men også ved fiskeri og sælfangst. Her gik flere af samfundets fattigste og gårdenes nederst rangerende til hånde, og også kvinderne, som på forunderlig vis erhvervede sig hele og

halve års frihed i fiskeudstederne langt fra landbrug og gårdhierarkier. Her var de fiskere og sælfangere, og med tiden blev de bådejere og skippere, anset vidt og bredt for at være mindst lige så kompetente som de mandlige fiskere. De gik endda for lige løn med mandlige fiskere, idet kong Christian IV i 1720 havde befale, at kvinder skulle have lige løn med mænd for bestemte former for manuelt arbejde, herunder roning, hvilket i Island var lig med fiskeri. I samspil med de plager og sygdomme, som tog livet af mange islandske mænd, var grobunden og ikke mindst behovet dermed lagt for søkvindernes tilbliven og anerkendelse som ligeværdige med de mandlige fiskere.

Historien er i sig selv interessant og vigtig, og Willson leverer også flere konkrete svar på en lang række „hvorledes, hvornår og hvorfor gik det til, at ...“-spørgsmål, der opstår undervejs. Disse er dog mindre interessante end de analytiske diskussioner, som ligger implicit mellem linjerne, men som Willson desværre aldrig rigtig pakker ud. En af disse griber ind i det voksende antropologiske felt om glemsel og spørgsmålet om, hvordan det går til, at et samfund simpelthen glemmer, at søkvinder overhovedet skulle have eksisteret eller været en væsentlig del af den islandske historie. Hvis, som Willson er inde på (s. 18), det er tilfældet, at den islandske historie ligger dybt forankret i den islandske bevidsthed og identitet, og ikke mindst i landskabet, hvad gør den kollektive glemsel så ved den islandske historie, landskabet og identiteten? En del af glemslen centrerer sig om de politiske og økonomiske omstændigheder, der gjorde, at fiskeri og landbrug blev adskilt, og at hav og land dermed ikke længere på samme måde kunne være del af den samme fortælling og aktivitet. Hvad gjorde det, kunne man endvidere spørge, ved den islandske naturforståelse, at sammenhængen mellem elementerne og erhvervsgrundlagene på den måde blev udvisket? Man kunne måske også have ønsket sig nogle metodiske overvejelser om det at skrive en historisk etnografi på tværs af genrer, tider og, ja, samfund. Men også her lader metadiskussionen vente på sig.

Til gengæld lykkes det Willson at skrive den overordnede beretning om overlevelse frem med stemningsfuld elegance. Den væver sig ud og ind mellem en historiografisk fortælling, som nær ikke havde set dagens lys: om de fattige kvinder på storgårde under enevældet, som fandt deres fysiske og psykiske overlevelse på havet, og om nutidens kvindelige søfolk, som kæmper for at overleve som køn på de skibe og trawlere, de er ansat på. Det måske mest paradoksale og rørende i *Seawomen* er den selvfølgelig accept, søkvinderne nød indtil det 20. århundrede, men som i dag er noget, som de kvindelige søfolk – helt uden at vide, at de engang havde den – nu kæmper for og italesætter som del af et helt andet, næsten sælsomt, register om kvindefrigørelse og ligestilling. Igen kunne man ønske sig, at Willson havde forfulgt dette tema yderligere. Men på den anden

side ville det måske spolere historien ... for først og fremmest er *Seawomen of Iceland* en god og vigtig historie.

Janne Flora
Ph.d. (Cantab), postdoc
Greenland Perspective ved Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet) og
Naturhistorisk Museum, Københavns Universitet

REDAKTIONEN HAR MODTAGET

SCHACKT, JON: Slektskap, familie og kjønn: Antropologiske perspektiver. Oslo: Cappelen Dann Akademisk 2017. 303 sider. ISBN 978-82-02-44789-2. Pris: Ukendt.

VETLESEN, ARNE JOHAN & RASMUS WILLIG: Hvad skal vi svare? København: Hans Reitzels Forlag 2017. 212 sider. ISBN 978-87-41-26981-8. Pris: 200 kr.

FORFATTERLISTE

Anders Blok, ph.d., lektor ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Trine Bøgkjær, stud.scient.soc. ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Thomas Aarup Due, cand.scient.soc. fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Ester Fritsch, cand.scient.anth., ph.d.-studerende ved TiP (Technologies in Practice), IT Universitetet i København.

Cecilie Jessen Hansen, cand.scient.anth. fra Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Marianne Viftrup Hedegaard, cand.scient.anth., ph.d.-studerende ved ToRS, Københavns Universitet.

Stine Ilum, cand.scient.anth. fra Københavns Universitet, arbejder som antropologisk konsulent med arkitektur og byplanlægning. Hun har lavet feltarbejde i New York City.

Louise Nymann Jensen, cand.scient.anth. fra Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Mette Lind Kusk, ph.d. studerende ved Afdeling for Antropologi, Aarhus Universitet. Hendes projekt omhandler intime konflikter over jord og tilhørsforhold i det nordlige Uganda. Under sit feltarbejde har hun løbende tegnet feltnoter i tillæg til at skrive, og hun arbejder med at udforske, hvordan tegninger kan bruges metodisk og formidlingsmæssigt inden for antropologien.

Naja Dahlstrup Mogensen, cand.pæd. i pædagogisk antropologi og ph.d.-studerende ved DPU, Aarhus Universitet. Hendes forskningsinteresser er sprog, skrift, steder, rum og bevægelse, og hun arbejder inden for interdisciplinære forskningsfelter som sproglig etnografi og filosofisk antropologi.

Perle Möhl, ph.d. i antropologi og filminstruktør. Hun er p.t. ansat som postdoc på Institut for Antropologi, Københavns Universitet, hvor hun forsker i synets rolle og billeders ontologi i forbindelse med biometriske teknologier og grænsekontrol. Hun har løbende undervist i visuel antropologi, med fokus på audiovisuelle/sensoriske metoders epistemologi og analytiske potentiale. Hun har tidligere udført forskningsprojekter i Frankrig og i Amazonas og har i den forbindelse skrevet to monografier, *Village Voices* om social identitet, landsbykommunikation og ordets og tavshedens magt og *Omens and Effect* om etnisk identitetspolitik. Hun har hver gang inkorporeret produktionen af en dokumentarfilm til fransk tv i sine forskningsdesign, blandt andet *Ainsi va la Terre* og *Confluences*.

Mette Marie Stahl Pedersen, stud.scient.soc. ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Jon Dag Rasmussen, cand.pæd. i pædagogisk antropologi, ph.d. og postdoc ved DPU, Aarhus Universitet. Hans forskningsinteresser indbefatter blandt andet socialgerontologi, etnografi, mobilitetsstudier, kvalitativ forskningsmetodik og berøringsflader mellem samfundsvidenskab, filosofi og kunst.

Cecilie Rubow, ph.d., lektor ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Inger Sjørlev, lektor ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Feltarbejder i blandt andet Brasilien og Danmark. Har publiceret om ritualer, performance, materialitet, politik og videnskabsteori.

Christian Vium, fotograf, filmskaber og postdoc ved Afdeling for Antropologi, Aarhus Universitet. Han arbejder i spændingsfeltet mellem dokumentar, billedkunst og socialvidenskab. I 2015 blev han udvalgt til FOAM Talents, Lensculture Emerging Talent samt Critical Mass for sit arbejde i Centralaustralien. I 2016 modtog han Prix HSBC pour la Photographie og udgav sin første monografi, *Ville Nomade*, baseret på sit langvarige feltarbejde i Mauretanien. Han har instrueret en række prisvindende dokumentarfilm og udstillet sit fotografiske arbejde i blandt andet Amsterdam, Athen, Berlin, Bruxelles, København, Landskrona, Madrid, London, New York, Paris, Stockholm, San Francisco, Sydney og Tokyo.

DANSKE RESUMEER

Jon Dag Rasmussen og Naja Dahlstrup Mogensen: (I og om) fletværk. Nogle foreløbige viklinger

I denne artikel præsenterer vi en skrivemåde, der er inspireret af en fænomenologisk tilgang. Vi anskuer skrivning som en opmærksomheds- og kompositionsproces, hvori de(n) skrivende bliver ved med at vende tilbage til tingen – en tilbagevenden, der altid lægger noget til, og som altid efterlader læseren ansvarlig for den videre komposition igennem opmærksomhed. Vi kalder denne form for skrivning *fletværk*. Udviklingen af dette begreb tager et teoretisk afsæt i Tim Ingolds *linealogy*. Med linealogien forstås alt liv som linjer, der bevæger sig gennem verden og undervejs knyttes sammen i alskens (ind)viklinger. Det linealogiske begreb om *korrespondance* løber igennem fletværket som et grundlæggende teoretisk og metodologisk begreb, der former fletværket både som genre og som måde at være i verden på. Igennem den tekstlige oplevelse af korrespondance trækkes vi ind i Timothy Mortons ideer om en posthuman forbundethed, hvor klassiske antropocentriske distinktioner synes at få nye forunderlige betydninger. Dette leder os til at kvalificere begrebet fletværk yderligere – som en besynderliggørelsesgenre.

Søgeord: filosofisk antropologi, akademisk skrivning, korrespondance, fletværk, fænomenologisk skrift

Anders Blok, Trine Bøgkjær, Thomas Aarup Due, Ester Fritsch, Cecilie Jessen Hansen, Marianne Viftrup Hedegaard, Louise Nymann Jensen, Mette Marie Stahl Pedersen og Cecilie Rubow: Utopia. Kort, kollektivt feltarbejde i stor skala

Denne artikel beskriver et specifikt projekt med undervisningsbaseret forskning, kaldet „Utopia“. Artiklen udfolder og diskuterer, hvordan Utopias version af kort, kollektivt feltarbejde i stor skala muliggør nye former for samarbejde mellem studerende, forskere og undervisere samt nye muligheder for at skabe, arkivere, analysere og præsentere empirisk materiale og forskningsresultater. Modsat traditionelle tilgange til forskningsbaseret undervisning og individuelle studenterprojekter søger vores eksperiment at integrere undervisning og forskning ved at praktisere undervisning *som* et forskningsprojekt centreret om kollektivt feltarbejde. Vi foreslår, at denne integration og tilgang muliggør en

ny og specifik genre af kollektivt feltarbejde, som vi karakteriserer som en „økologisk“ videnspraksis, og som vi relaterer til bredere refleksioner over utopiske metoder.

Søgeord: etnografisk feltarbejde, undervisningsbaseret forskning, utopier, økologisk viden

Perle Møhl: Multigrafien og det multigrafiske projekt. Skitsering af en digital genre og dens potentialer

Artiklen beskriver fra tegnebrættet en hidtil uafprøvet antropologisk genrepraksis og forskningsdesign kaldet *multigrafien* og præsenterer dens bestanddele, sammensætning og potentialer. Multigrafien sætter en digital ramme for forskningssamarbejdet, analysen og formidlingen og inviterer en række bidragsydere – „grafer“ – ind i arbejdsprocessen. Den opererer gennem flere medieformater, fungerer i mange lag og over tid, skaber nogle gange serendipitøse forbindelser og kollisioner mellem elementerne og udgør en slags hovedkvarter for det kollaborative forskningsprojekt. Forskningsprocessen åbnes således rumligt, sensorisk, socialt og temporært. Artiklen introducerer en række multiplicitetsparametre, der definerer multigrafien – multigrafer, multimaterialitet, multilagethed, multidirektionalitet, multitemporalitet – og definerer „grafer“ som både menneskelige, kompositte og materielle bidragsydere. Som eksempel beskriver artiklen AIME-projektet, som indeholder nogle af elementerne af en multigrafi. Endelig beskrives et kollaborativt forskningsprojekt, der måske en dag, i et spekulativt design, kunne blive til en fuldbyrdet multigrafi.

Søgeord: assemblage, digitale metoder, multigrafi, multimedialitet, samarbejde, tilfældige forbindelser

Mette Lind Kusk: etnoGRAFISKE feltnoter

Dette bidrag søger at åbne for en udforskning af tegninger som en etnografisk genre, metodisk og formidlingsmæssigt. Igennem udvalgte tegnede feltnoter vises to områder, hvor den etnoGRAFISKE feltnotegenre, bestående af tegninger kombineret med ord, adskiller sig fra skrevne feltnoter. For det første er tegnede noter struktureret rumligt. Selv om en tegnet feltnote reflekterer noget abstrakt, for eksempel en oplevelse eller en stemning, er den forankret i rumlige detaljer og afspejler dele af den kontekst, en given oplevelse udspiller sig i. Samtidig efterlader en tegnet note et indtryk af denne kontekst hos læseren, hvilket hænger sammen med et andet særkende for tegnede noter: Som læsere tilgår vi tegninger på en anden måde, end vi tilgår en tekst. Skrevne feltnoter er struktureret lineært,

og de skal læses i en forudbestemt rækkefølge, før deres indhold og sammenhæng bliver tilgængeligt for læseren. Tegnede feltnoter, derimod, har ikke en foruddefineret måde, hvorpå de skal „læses“. Øjnene kan dvæle ved en detalje i det ene hjørne, vandre videre til toppen af siden og slutte af i midten, uden at indtrykket eller indholdet fragmenteres. Tegninger kan derfor udgøre en velkommen, visuel variation i etnografisk formidling.

Søgeord: feltnoter, illustrationer, tegninger, visuel formidling

Stine Ilum: Dyb deltagelse i overfladiske relationer

Denne artikel handler om, hvordan man studerer og forstår byens rum. Ved at præsentere og sammenholde to måder at studere byrum på – den ene funderet i etnografien og den anden i arkitekturen – diskuterer artiklen, hvordan og hvorvidt etnografien som metodisk genre kan bruges i studiet af byrum. Artiklen viser, at der findes forskellige typer byrum, og at borgerne i høj grad selv er med til at forme byrummenes særegenheder. Artiklen konkluderer, at de etnografiske metoder i deres konventionelle form hovedsageligt er anvendelige i studier af en vis type byrum, nemlig de intime, familiære og hjemlige byrum, hvor alle kender alle, og som har en karakter, der kan sammenlignes med en landsby eller et lokalsamfund. Hvis etnografiske metoder skal anvendes i studier af byrum af mere klassisk karakter, det vil sige summende og flygtige med et højt tempo og overfladiske, blaserte relationer, skal den etnografiske genre udvides på to områder. Der skal gives slip på nødvendigheden af den afgrænsede informantgruppe, og der skal gives slip på den etnografiske påtrængenhed, herunder nødvendigheden af at grave sig dybt ind i ens informaners liv. Med udgangspunkt heri argumenterer artiklen for, at hvis byrum skal studeres og forstås etnografisk, skal man i stedet deltage i rummet og i de givne sociale relationer på disses præmisser – hvad enten de er familiære eller overfladiske.

Søgeord: arkitektur, byrum, deltagerobservation, etnografisk metode

Christian Vium: Interventionistiske skabeloner. Fotografisk iscenesættelse som dialogisk metode i antropologien

Med udgangspunkt i en metodisk og analytisk diskussion beskriver denne artikel, hvorledes fotografisk iscenesættelse baseret på dybdegående fotoelicitering af arkivmateriale kan være medvirkende til at fremme vidensproduktion i et samarbejde mellem antropolog og informanter. På baggrund af empirisk materiale fra feltarbejde blandt oprindelige australiere og nyfortolkninger af sir Baldwin Spencer og Frank J. Gillens banebrydende etnografiske fotografier og forskning

fra sidste halvdel af det 19. århundrede argumenteres der for, at nyiscenesættelsen af historiske fotografier repræsenterer en antropologisk genre, der tillader en særlig form for kulturkritik i spændingsfeltet mellem socialvidenskaberne og billedkunsten. En genre, der tilbyder nye former for partipatorisk og kropsliggjort erkendelse forankret i konkret samarbejde.

Søgeord: Centralaustralien, fotoelicitering, fotografi, iscenesættelse, kollaboration, rekonstruktion

ENGLISH SUMMARIES

Jon Dag Rasmussen & Naja Dahlstrup Mogensen: (In and About) Wickerwork. Some Preliminary Knottings

In this article we present a way of writing inspired by a phenomenological based approach. We regard writing as a process of attending and composing, in which writers continually keep returning to the thing – always adding something in the process of the *re-* and always leaving the reader responsible for further composing through attention. We call this kind of writing *wickerwork* (Danish: *fletværk*). The development of this concept takes as it's theoretical starting point the *linealogy* of Tim Ingold. In a linealogical conception all beings are viewed as *lines undergoing life*, making their way through the world, while knotting in constantly changeable *meshworks*. The linealogical concept of *correspondence* runs through the wickerwork as a fundamental theoretical and methodological concept, which (in)forms both the wickerwork as a genre, but also as a way of being in the world. Through the textual experience of correspondence we are drawn to Timothy Morton's ideas on a posthuman connectedness, where classic antropocentric distinctions seems to matter amazingly differently. This leads us to further qualify our concept of wickerwork as a genre of *strangenessing* ((our)selves and texts).

Keywords: philosophical anthropology, academic literacy, correspondence, phenomenological writing, wickerwork

Anders Blok, Trine Bøgkjær, Thomas Aarup Due, Ester Fritsch, Cecilie Jessen Hansen, Marianne Viftrup Hedegaard, Louise Nymann Jensen, Mette Marie Stahl Pedersen & Cecilie Rubow: Utopia. Short, Collective Fieldwork in High Scale

The aim of this article is to describe a specific project in teaching-based research, "Utopia", and to discuss how its version of collective fieldwork embodies new opportunities for collaboration between students, researchers and teachers as well as new possibilities for generating, archiving, analyzing and presenting empirical material and research findings. Unlike traditional approaches to research-based teaching and individual student projects, our experiment seeks to integrate teaching and research by carrying out teaching as a research project centered around collective fieldwork. We suggest that this integration and approach allows

for a new and specific genre of collective fieldwork, which we characterize as an “ecological” knowledge practice – and relate to wider reflections on utopian methods.

Keywords: ethnographic fieldwork, teaching-based research, Utopia, ecological knowledge

Perle Möhl: The Multigraph and the Multigraphic Project. Outlining a Digital Genre and its Potentials

Outlining a hypothetical research assemblage, the article presents the constituents, composition and potentials of a novel anthropological genre praxis and research-design that I call the *multigraph*. The multigraph sets a digital framework for research collaboration, analysis and dissemination, inviting a variety of contributors – “-graphs” – into the work process. It operates through multiple media formats, works in layers and over time, creates connections and collisions of between elements, some of them serendipitous, and constitutes a headquarters of sort for the collaborative research project. The research process is thus opened up spatially, sensorially, socially and temporally. The article introduces a series of multiplicity parameters that define the multigraph: multi-graphs, multi-materiality, multi-layeredness, multi-directionality, multi-temporality, and defines “graphs” as both human, composite and material contributors. As an example, the article describes the AIME project that contains elements of a multigraph. It finally describes the speculative design of a collaborative research project that could one day come alive as a full-fledged multigraph.

Keywords: multigraph, collaboration, digital methods, multimediality, assemblage, serendipity

Mette Lind Kusk: etnoGRAPHIC fieldnotes]

This contribution seeks to open up for explorations of drawings as an ethnographic genre. Through a selection of drawn fieldnotes, I demonstrate two distinctive features of etnoGRAPHIC fieldnotes, i.e. notes consisting of drawings combined with words. The drawn notes are grounded in spatial details. Even if a drawn note reflects an abstract phenomenon – an experience or an atmosphere – it is concurrently embedded in a spatial context. When presented to a reader, it leaves an impression of this context, which is connected to another characteristic of drawn notes: as readers, we approach drawings differently than we approach written texts. Written texts are structured linearly, and they must be read in a predetermined order if their contents and coherence is to become accessible. Drawn notes, to

the contrary, are structured spatially, and they do not have a predefined order in which they should be “read”. The eyes can wonder freely, dwelling at one detail in the corner, move on to the top of the page, and end in the center without the contents or the impression is fragmented. Drawings, therefore, have the potential to pose a welcome, visual variation in our ethnographic writings.

Keywords: fieldnotes, illustrations, drawings, visual communication

Stine Ilum: Participating in the Evanescence of the City

This article concerns urban space – and how to study and understand it. By presenting and comparing two ways of studying urban space – one grounded in ethnography and the other in architecture – the article discusses how and whether ethnography as a methodological genre can be used in the study of urban space. The article shows that there are different types of urban space and that local citizens play a central role in constructing the spaces and their peculiarities. The article concludes that the ethnographic methods in their conventional form are mainly useful in studies of a certain type of urban space. Namely, urban spaces which are intimate, familiar, and homey and where everyone knows everyone. If the ethnographic methods are to be used in studies of more classical urban spaces, which are buzzing and evanescent with a high tempo and superficial, blasé relations, the ethnographic genre must be expanded in two ways. Primarily, anthropologists must let go of the necessity of a delineated group of informants in their ethnographic studies. Secondly, anthropologists must give up the ethnographic intrusiveness and the urge to dig deep into the lives of their informants. Finally, the article argues that one must participate in the social relations existing in the given space – be they homey and familiar or evanescent and superficial – to understand and to study urban space ethnographically.

Keywords: urban space, ethnographic methods, participant observation, architecture

Christian Vium: Interventionistic Templates. Photographic Mise-En-Scene as Dialogic Method in Anthropology

With a point of departure in a methodological cum analytical discussion, this article describes how photographic mise-en-scene based on in-depth photo elicitation of archival material may facilitate collaborative knowledge production between anthropologist and informants. Based on empirical material from fieldwork among aboriginal Australians and new interpretations of Sir Baldwin Spencer and Frank J. Gillen’s ground-breaking ethnographic photographs and research

from the second part of the 19th century, it is argued that the mise-en-scene of historical photographs represents an anthropological genre that affords a particular kind of cultural critique in the tension between the social sciences and the visual arts. A genre that provides new forms of participatory and embodied knowledge production anchored in concrete practice.

Keywords: Central Australia, photo elicitation, photography, mise-en-scene, collaboration, reconstruction

GAMLE OG KOMMENDE NUMRE

32. INDFØDTE behandler emnet indfødte, oprindelige folk eller 4. verdens-folk inden for rammerne af de aktuelle antropologiske interessefelter kulturel identitet og kompleksitet. Indfødte folks vilkår i den moderne verden frembyder spørgsmål af både teoretisk, praktisk og politisk art.

33. DYR tager udgangspunkt i den ganske forbløffende mængde materiale, som den zoologiske verden bidrager med til vores kategoriseringer af omverdenen. I dette nummer bringes eksempler på, hvordan vi tænker, bruger, fremstiller og forestiller os dyr.

34. AIDS-forskningen i antropologien har udviklet sig fra en hjælpedisciplin for epidemiologien til kritiske analyser af videnskabelige og politiske „sandheder“ om hiv/aids og konstruktive undersøgelser af lokale forudsætninger for forebyggelse og omsorg.

35-36. FELTER er et festskrift med artikler om sjæleanliggender, etnografer, pornografi, repræsentation, rationalitet, identitet, kunst og verden, rum, metaforik, ceremonielle dialoger, ånder, kroppe og performance, halve mennesker, myter og kosmologi, objekter, totemisme, fysikkens erkendelseslære og menneskekulturerne mv.

37. MELLE MØSTEN Udsolgt.

38. BØRN har kun sjældent været del af det antropologiske genstandsfelt. Her belyses antropologiske perspektiver på børn og unge: Hvordan opfattes børn, hvad indebærer socialisering, og hvilke perspektiver og erfaringer har børn i forhold til deres omgivelser forskellige steder i verden?

39. MAD OG DRIKKE viser nye vinkler på de symbolske betydninger og sociale normer, som regulerer, hvad der indtages, hvornår, hvordan, sammen med hvem og i hvilke mængder.

40. OVERGANG ser på den antropologiske videnskab og den videnskabelige antropologi anno 2000. Hvilke erkendelser har overlevet 1980'ernes faglige selv-ransagelse, og hvilke epistemer hører fortiden til? Hvilke klassiske antropologiske dyder kan dårligt undværes, og hvad er forholdet mellem anvendt antropologi og grundforskning?

41. ILLUSION har ofte negative konnotationer i retning af indbildning og forvrænget virkelighedsopfattelse. Her fokuseres på illusion som et empirisk forhold, dets kreative element i sociale og kulturelle sammenhænge samt dets virkemidler og konsekvenser.

42. DANSKHED Mens antropologer og andre analytikere dekonstruerer nationale fællesskaber, egenskaber og identiteter, polemiserer dette nummer ved at undersøge, hvordan og hvorvidt danskheden faktisk *er*: danske dufte, toner, omgangsformer, filmskatten og højskolesangbogen med mere. Er der tale om særligt danske forhold eller blot om forhold i Danmark?

43-44. SAMLING undersøger samlinger og samlere og overvejer begrebernes betydning for antropologien. Kategorier bringes sammen i nye konstellationer: museale dyrekategoriseringer, frimærkesamlinger, etnografiske samlinger, komplette samlinger, plane-spottere, klunsere, jæger-samlere og kunstsamlere.

45. KRITIK sætter fokus på den engagerede videnskab og videnskabsmand. Kritisk antropologi er ikke ny, men øget forskning og deltagelse i løsning af samfundsproblemer synes at skærpe den kritiske bevidsthed og kravet om stillingtagen. Hvad betyder det for den videnskabelige erkendelse og metode?

46. VOLD undersøger, hvorledes vold indgår i menneskers forestillinger og dagligliv. Temaet præsenterer et kontinuum af vold – mellem enkelte individer til vold omfattende en hel befolkning og afspejles i artikler om vold mod kvinder, overgreb på indfødte folk, civile lynchninger, borgerkrig, befrielseskrig og statsterror.

47. BYER I undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Abomey, Hanoi, Hby, Honolulu, København, København, Marseille, Máskat, Montreal og Mumbai.

48. BYER II undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Nuuk, Paris, Rio de Janeiro, Sarajevo, Shanghai, Skopje, Sun City, Sun City, Teheran og Århus.

49. PENGE handler om fjer, muslingeskaller, medaljoner, jetoner, betalingskort, bankoverførsler, mønter, sedler og andre værdier, som vises frem, gemmes væk, øremærkes og udveksles. Penge påvirker relationer og samfund og er derfor anledning til moralske og politiske problemstillinger om fællesskab og individualitet, magt og afmagt, ulighed og hierarki, følelse og marked.

50. SLÆGTSKAB er som antropologisk forskningsfelt i de sidste årtier blevet kraftigt udfordret. Nye betingelser forårsaget af udviklingen inden for den lægevidenskabelige forplantnings- og genteknologi samt presset fra ændrede globale forhold, gamle og nye krige og sygdomsepidemier skaber rum for helt nye kreative tankegange og praksis i slægtssammenhæng.

51. ARBEJDE er et „institutionaliseret“ begreb, i den forstand at betydningen af ordet ikke er noget, vi almindeligvis tænker over, men nærmere noget, vi tænker *med*. Det giver anledning til overvejelser om og perspektiver på, hvordan arbejde skal begribes, samt hvordan begrebet tillægges mening i forskellige sociale og kulturelle sammenhænge – i en tid, hvor arbejdet synes at fylde stadig mere i vores liv og bevidsthed.

52. HUKOMMELSE er et socialt fænomen med et vigtigt politisk aspekt. Udtrykt i repræsentationer af fortiden danner hukommelse, social og kollektiv, udgangspunktet for et samfunds selvforståelse og legitimering. Et samfunds „hukommelse“ refererer ikke nødvendigvis til et verificerbart fænomen i fortiden. Den kollektive hukommelse er kreativt skabende og udtrykker sig ud over i samfundsformer i materiel kultur og i kroppe.

53. KOGNITION tager bestik af den „kognitive revolutions“ betydning for aktuel antropologisk forskning. Værdien af dette nye teoretiske paradigme demonstreres og diskuteres i antropologiske analyser af religion, sprogtilegnelse, drømme, videnskabelig viden m.m.

54. LYD Udsolgt.

55. PERSON er ikke i sig selv antropologiens centrale omdrejningspunkt, det er derimod *relationen* mellem mennesker. Felten er fuld af mennesker, som vi umiddelbart identificerer som særskilte personer med egne livshistorier og -mål. Men hvad er egentlig en person? Hvordan skal vi forstå forholdet mellem individet og det sociale? Eksisterer der et „vi“ før et „jeg“ – eller forholder det sig omvendt? Hvorledes håndterer antropologien møder mellem forskellige personopfattelser? Nummeret undersøger sådanne spørgsmål og de metodiske, teoretiske og politiske udfordringer, der følger heraf.

56. KULTURMØDE bruges i stigende grad til at beskrive og forklare, hvordan personer med forskellig etnisk, kulturel eller national baggrund bringes sammen og undertiden støder sammen. Begrebet „kulturmøde“ blev fundet analytisk ufrugtbar og derfor opgivet i antropologien i 1960'erne. I de senere år har ikke-antropologiske kulturstudiefag været med til at sætte nye dagsordener for, hvilke temaer og angrebsvinkler der kan være relevante for at forstå det mudrede felt, som man – i mangel af bedre? – på ny betegner kulturmøder.

57. LOV OG RET Krav og ønsker fra individer og hele befolkningsgrupper formuleres i stigende grad inden for rammerne af et rettighedssprog, og en retlig forståelseshorisont spiller en stadig større rolle. Hvordan påvirker denne udvikling antropologiske studier af lov og ret? Dominerer rettighedsdiskursen i lige så høj grad på det empiriske plan som på det ideologiske? Er rettigheder mere tale end handling? Og hvordan spiller andre, ikke-legale forestillinger om retfærdighed sammen med retssamfundets juridiske univers?

58. SYGDOM vil belyse sammenhænge mellem forskellige fællesskabers/kulturers sygdomsopfattelser og håndteringer af sygdomme: Hvilke konflikter og løsninger opstår i og mellem forskellige fællesskaber, og hvilken placering gives eller tiltager de syge sig? Hvordan medvirker fællesskaberne til produktionen af sygdom, og hvilke muligheder har såvel det samlede fællesskab som de enkelte individer for at forebygge og behandle sygdomme?

59/60. HUS OG HJEM Hjemmet udtrykker et forhold mellem mennesker og mellem mennesker og materialitet, her især huset, som er ladet med betydning i form af bl.a. tilhørsforhold og ejendomsret. Det understøtter identitet og fællesskaber i form af familieliv, men er også platform for differentieringer mellem køn og generationer. Hjemmet er kort sagt et socialt og kulturelt fænomen, som udfoldes i form af forskellige praktikker – det er noget, man gør.

61. MAGI spillede en vigtig rolle i den klassiske antropologi som en indfaldsvinkel til forståelsen af de indfødtes særlige symbolske og rituelle handlinger for at nå ønskede mål. Siden er det blevet almindeligt at betragte magi mere bredt som et af mange forsøg på at håndtere usikkerhed i det moderne samfund. Magi kan således betegnes som en særlig form for menneskelig handling, hvor bestemte ord, genstande eller fænomener tillægges en indflydelse eller kraft, som ligger ud over ordene, genstanden eller fænomenet i sig selv. Magi er det kreative felt, hvor ønsker og håb kan udtrykkes og måske lede til eftertragtede mål.

62. SKOLE Skolen vil altid være et udtryk for et bestemt samfund med dets særlige værdier og strukturer. Den vil have til hensigt at bidrage til formationen af dette samfund ved at søge at skabe gode borgere. Derfor udgør skolen en arena, hvor der dagligt kæmpes om, hvilke kulturelle værdier, hvilken fortolkning af historien og hvilke samfundsmæssige normer der skal være gældende. Skolen bidrager dermed til komplicerede eksklusions- og inklusionsprocesser både i materiel, social og kulturel forstand og dermed til konstruktionen af forskellige former for medborgerskab.

63. FREMTID. Orienteringen mod fremtiden er en orientering mod verden med konkrete udtryk. Forholdet til fremtiden kan ses som et udgangspunkt for handling. Samtidig er uvished og mangel på kontrol over fremtiden en realitet

for store dele af verdens befolkning. Ideen om fremtiden kan derfor også være præget af desillusion, magtesløshed og håbløshed.

64. KLIMA Antropologien har gennem tiden beskæftiget sig med økologi som kulturelt og politisk fænomen og i det hele taget stadig afsøgt grænserne eller gensidigheden mellem natur og kultur. Klimaforandringerne tvinger endnu en gang antropologer til at udforske forholdet mellem mennesker og deres omgivelser, når ekstreme vejrbegivenheder, ændringer i årstidsmønstre, udsving i forekomster af naturressourcer og andet er blevet hverdag for mennesker kloden rundt.

65-66. TAVSHED Det kan undertiden være svært at identificere tavsheder i en aktuel, dominerende tradition, fordi vi typisk er en del af den. Men man kan uforvarende komme til at tale om det usigelige, og andres reaktioner vil snart gøre en opmærksom på, at man er ude i noget farligt. Man vil måske blive tiet ihjel eller disciplineret på anden vis. Tavsheder er ofte foruroligende og sigende. Men hvad siger de? Hvad dækker de over?

67. VERDEN(ER) Udsolgt.

68. OVERSKRIDELSER sætter fokus på et af antropologiens klassiske begreber (transgression) og udforsker forholdet mellem grænse og overskridelse og de bevægelser i kategoriseringssystemer og mulighedsrum, det medfører at krydse en grænse eller trodse et forbud. Hvad er overskridelser, og hvad kan begrebet bruges til? Er det grænserne, der fremhæver overskridelserne, eller overskridelserne, der fremhæver grænserne? Hvordan bruges begrebet overskridelse i nutidigt antropologisk arbejde?

69. FÆNOMENOLOGI belyser krops- og hverdagsfænomenologiens rolle i antropologisk teorihistorie og diskuterer og illustrerer traditionens metodiske og analytiske potentiale og begrænsninger. Et centralt mål for den fænomenologisk inspirerede forskning er at redegøre for de kulturelle grundantagelser og kropsliggjorte færdigheder, der organiserer menneskets prærefleksive engagement med omverdenen. Denne ambition rejser vigtige metodologiske spørgsmål omkring produktion og skriftlig formidling af viden om de aspekter af det sociale liv, der normalt undslipper refleksion og fortolkning.

70. OPTIMERING sætter fokus på menneskets stræben efter at selvudvikle, forandre og forbedre ved hjælp af en mangfoldighed af teknologier og medicinske produkter og services, som får afgørende betydning for menneskers selvforståelse og gør kroppen, livet og selvet til et personligt projekt. Tendensen er særligt tydelig inden for sundhed, selvudvikling og kropslig og mental perfektion. Temanummeret går i dybden med eksempler på optimeringspraksisser og de sociale og kulturelle sammenhænge, de eksisterer i, og undersøger, hvordan de forskellige

teknikker og praksisser påvirker hverdagsliv og forståelsen af, hvad det vil sige at være menneske.

71. BEHANDLING stiller skarpt på begrebet behandling, som synes at være det umiddelbare og selvfølgelige svar på mange og meget forskelligartede sociale problemer i dagens Danmark. Hvad forventes samfundet at tilbyde som modtræk til eller afhjælpning af problemer som fx alkoholmisbrug, narkomani, ludomani, spiseforstyrrelser, sexafhængighed og vold? Svaret er behandling. Et ansvarligt samfund kan ikke undlade at tilbyde behandling. Men hvad er behandling egentlig for en størrelse? Hvad betyder behandling? I hvilken udstrækning giver det mening at tale om behandling af diverse identificerede sociale problemer?

72-73. VELFÆRDSSTATEN præsenterer antropologiske bud på, hvordan velfærdsstaten, dens udvikling og forandringer kan forstås. Med udgangspunkt i Ove Kaj Pedersens bog *Konkurrencestaten* (2011) vil temanummeret diskutere konkrete empiriske cases fra de forskellige sektorer af velfærdsstaten og samfundslivet.

74-75. INNOVATION fremlægges og analyseres typisk ud fra et vestligt markedsorienteret perspektiv med fokus på økonomisk værdiskabelse. Dette nummer præsenterer antropologiske perspektiver på innovation og belyser innovative praksisser og forståelser på tværs af etnografiske kontekster. Det byder på 1) kritiske analyser af innovation som begreb i nutidens markedsorienterede samfund, 2) antropologiske bidrag fra vestlige og ikke-vestlige samfund og 3) diskussioner af en tilsyneladende tæt kobling mellem innovation og antropologi, herunder konkrete eksempler på antropologers arbejde med innovation.

76. GENRE udspringer af MEGA-seminaret i 2015, hvor arrangørerne slog et slag for en debat om antropologiske genreeksperimenter under rubrikken „alvorlig leg“. Målet for temanummeret er at fortsætte den „alvorlige leg“ med praksis og fremstilling. Det vil derfor være en platform for forsøg med og refleksioner over nye etnografiske metoder og eksperimenterende fremstillingspraksis.

77. ANTROPOLOGISK ETIK diskuterer vores rolle som forskere og stiller spørgsmålet: Hvem producerer vi egentlig viden for, og hvad er de etiske, sociale og politiske konsekvenser af vores forskningspraksis? Nummeret tager afsæt i nyere debatter om antropologiens relevans. Hvordan udvælger vi bestemte forskningsområder, og hvis interesser reflekterer det? Hvordan navigerer vi mellem forskelligartede krav til vores forskning? Hvad vil det egentlig sige, at antropologi som akademisk disciplin er forpligtet på sine felter?

78. DYSTOPIER Vi lever i en tid, hvor dystopier er blevet en fremherskende politisk teknologi. Dette nummer sætter fokus på dystopierne og særligt brugen

af skræmmende skildringer af samfundsformer og scenarier i forskellige sociale og politiske sammenhænge. Det analyserer således dystopier – i politik, i miljø og klima, i religion og teknologi, deres form, iscenesættelse og politiske anvendelse. Hvordan kan vi beskrive og begribe de refleksioner over menneskets, naturens og samfundets skrøbelighed, som dystopierne indebærer? Og hvad er effekten af dystopier som ny politisk teknologi?

79. DATA Hvordan identificeres og indhentes data, og hvordan behandles data implicit og eksplicit analytisk? Og hvad sker der, når data bliver „big“? Temanummeret beskæftiger sig med nye tilgange til og forståelser af videnskabelige data i antropologien og samfundsvidenskaberne i bredere forstand. I antropologien arbejdes der på forskellige måder med data, og temanummeret vil bringe disse forskellige måder frem i lyset samt diskutere og måske udvide rammerne for, hvad antropologisk viden kan bestå i.

